

ERDÉLYI MAGYARSÁG

XV. ÉVFOLYAM
004. július - szeptember

Tóth Károly Antal:
Az uralom
eszközei

Török Ferenc:
Élet leírásom

Román
atrocitások

Szöllősy Tibor:
Hollósy Simon
Técsőn

Párbeszéd az
autonómiaért

56

1944 őszét írtunk.

Alig néhány hét telt el, hogy hazaérkeztek titkos moszkvai küldetésükből Atzél Ede, Dudás és Fauszt, hogy Románia fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval és megkezdődött a 3 hétig tartó tordai csata, néhány napra rá, hogy Molotov átnyújtotta az előzetes fegyverszüneti feltételeket a magyar küldöttségnek. Székelyföldön visszaállították a román közigazgatást, megkezdődött a debreceni csata, és azokban a napokban, amikor Churchill és Sztálin megállapodtak a térség felosztásában, 1944. október 16-án Brassóban megalakult a Magyar Népi Szövetség.

A második világháború idején, Amerikában, Angliában és a Szovjetunióban külön intézmények foglalkoztak a térség, Közép- és Kelet-Európa jövőbeli helyzetével, és elképzelhetőnek tartották egy olyan szövetségi rendszert, amelyben Erdély autonómiát kap.

A II. világháború után a térség sorsának alakulását a Szovjetunió katonai-politikai jelenléte határozta meg. Ez korlátozta a Romániában élő magyarság mozgásterét, s csak egy baloldali formációt fogadtak el, csak az RKP által támogatott Magyar Népi Szövetséget.

A Romániai Magyar Népi Szövetség (MNSZ) tevékenységének értékelésével kapcsolatban – amely a Romániában élő magyarság érdekképviselői szervezetének, tehát a pártokat, egyházakat, intézményeket egyesítő csúcsszervnek, egyben nemzeti alapon szervezett pártjának is tekintette magát – korábban épp úgy, mint napjainkban a legszélsőségebb vélemények és indulatok élnek. „Eladták Erdélyt!”, „Megmentette a magyarság intézményeit!”, „A Román Kommunista Párt fiókszervezete, a sztálinizmus szálláscsinálója volt és elnyomta a román népet”.

A mindenkorai román politika a szerzett területek megtartására rendezkedett be, ennek rendelte alá a belpolitika terén – a szociál-gazdaság-munkaerő-kisebbségi és nemzetiségi politikát. Románia elmaradása, vagy lemaradása krónikussá, tartóssá válásának ez az egyik fő oka. Tehát a nacionalizmus, antiszemitizmus, magyarellenes asszimilációs politika, mint állandó tényező volt jelen a változó történelmi helyzetben.

Ezzel nem áll ellentétben, hogy a Román Kommunista Párt szövetségi és nemzetiségi politikájában megkülönböztetett helyet foglalt el az MNSZ. Okai számok és jól motiváltak.

1. Az RKP 1944-45-ig kis létszámú – 1000 fős –, többségében nemzeti kisebbségekből, magyarokból, zsidókból, ukránokból, stb. álló, a többségi románság körében népszerűtlen párt volt.

2. A béketárgyalások idejére stabilizálni kellett az országot és azt az illúziót kelteni, hogy erősza- kos elnemzetlenítő politika miatt nem lesz többé háborús tűzfészek Európának ez a része. Erről Nyugatot és a magyarságot országhatáron kívül és belül tények- kel kellett meggyőzni.

3. A Liberális, de még inkább a Nemzeti Pa- rasztpárttal folytatott hatalmi harcában a Magyar Né- pi Szövetség épp olyan fontos szövetségese volt a kom- munistáknak, mint a történelmi pártokról – szalámi taktikával – leválasztott, s velük kollaboráló kisebb ro- mán pártok.

4. Egyelőre szüksége volt mind a román törté- nelmi pártok, mind a nemzetiségek szakembereire.

A Magyar Népi Szövetség az RKP fiókszervezete volt. Az előzmények az RKP 1931-ben tartott V. kong- reszusára nyúlnak vissza. A nagyobb tömegek meg- nyerése érdekében határozat mondotta ki, hogy Iuliu Maniu vezette Román Nemzeti Parasztpártból és az Országos Magyar Pártból le kell választani egy, a kom- munista befolyás alatt álló pártot. Így jött létre Petru

Groza vezetésével a ro- mán földműves párt, az Ekésfront és a Magyar Dolgozók Országos Szö- vetsége – röviden MA- DOSZ – 1934-ben.

A MADOSZ prog- ramja ugyan tartalmaz- ta az anyanyelvű okta- tást az óvodától az egye- temig, anyanyelvű köz- igazgatás, de azt hirdette, hogy Erdély történelmi jogánál fogva illeti meg Romániát. Ezt vallották kevés kivétel- től eltekintve, az MNSZ vezetői is. Arra is egyszerű a válasz, hogy vajon miért kötelezte el magát az MNSZ a Román Kommunista Pártnak?

1./ A Székelyföldön és Észak-Erdélyben garázdál- kodó Maniu-gárdistákat a szovjet katonai hatóságok a kommunista párt közbenjárására parancsolták ki, és a magyarellenes atrocitásokat nyilvánosan egyedül a kommunisták ítélték el.

2./ A liberálisok és a parasztpárti politikusok egy másik irányzata szerint a kollektív felelősségrevonást és a kitelepítést a romániai magyarságra is ki kell ter- jeszteni. Ennek alapján érveltek a kommunisták – pél- dául a magyar származású Luka László –, ha a magya- rság nem őket támogatja és a polgári román pártok ke- rülnek hatalomra, akkor 40 kilós csomaggal lesz kény- telen elhagyni szülőföldjét.

3./ A 46-os választások idején ígéretek hangzottak el a Székelyföld (magyar rendfenntartó szervekkel), sőt Erdély önkormányzatáról, a régiók nemzetiségek sze- rint kialakításáról (kantonálásról), a nemzeti jelvé- nyek szabad használatáról, a két ország közötti határ megszűnéséről, és a közép-európai föderációról.

4./ És ami a legreménykeltőbb volt: a magyarsá- got tömörítő Magyar Népi Szövetséget elismerték ér- dekképviselői szervüknek, amelynek tanácsadói, ja- vaslattevői és vétőjoga volt minden a Romániában élő magyarokat érintő kérdésben.

A baloldal sikeres győzelme, a béketárgyalások le- zárta után, amelyből ismét győztesen került ki Romá- nia, nemzetközi téren a világ kettészakadását követő- en már nem volt szüksége többé a román komunis- ta pártnak a szövetségesekre, társutasokra.

Véget ért az átmeneti korszak. 60 év távlatából szolgáljon mindez tanulsággul az RMDSZ-nek.

Lipsey Geliko!

A főszerkesztő levelesládájából

Részt annak hatására, hogy az 1970-es években a magyar értelmiség kezdte felfedezni a határokon túl élő nemzetrészeit, azok problémáit, a közelmúlt tragikus eseményeit, az 1944-es több tízezres magyar áldozatokkal, az 1949-es, az 1956-os, 1963-as koncepciók perekkel kapcsolatos információk is napvilágra kerültek, és a nemzetközi életben is felvetették a trianoni és a párizsi békeszerződések igazságtalan voltát, az MSZMP, pontosabban Aczél György elhatározta, hogy „meglovagolja” a nemzeti ügyet. A társadalomtudományi intézetekben munkacsoportokat alakítottak, vezetőjük természetesen megbízható, hű elvtárs volt, a munkatársakat viszont azokból válogatták össze, akik családi kapcsolataik, meggyőződésük révén igyekeztek az igazat, csakis az igazat leírni. A párt instrukciója is ez volt: „mindent őszintén, kendőzetlenül feltárni.” A levelek címzettje, mint az egyik munkacsoport tagja kapta a feladatot: írja meg a Romániában élő magyarság történetét. Abban a szerencsés helyzetben lévén, hogy személyesen ismerte, vagy levelezésben állt a korszak nagy öregjeivel, a baloldal egyoldalú, önigazoló beállításon túl, hiteles képet kapott elsősorban a 40-50-es évekről.

Lipcsy Ildikó,
Magyar Tudományos Akadémia
Történelemtudományi Intézet
Üri u. 53., Budapest 1250

Kedves Ildikó!

Szeptember 1-i levelét téves címzés miatt nagy késéssel csak néhány napja kaptam meg. A Rochester-i cím, amit írt a Cleveland-i Erdélyi Bizottság címe. Az Amerikai Erdélyi Szövetség címe, amellyel dolgoztam: American Transylvanian Federation, P.O. Box 1671 Grand Central Station, New York, N. Y. 10017, de ha ír, jobb az én címre 15 West 44 Street, New York 10036. Én korom miatt mindentől visszavonultam, így az erdélyi ügyektől is. Szeretnék azonban leveléből megválaszolni, amit tudok.

1) Nem hiszem, hogy érdemes lenne az Erdélyi Tanács történetét megírni. Az oly rövid ideig működött, és oly kevésbé, hogy az eddig írottak bőven fedezik azt, ami említésre érdemes. Mindenesetre egy nagyon helyes elgondolás volt, és az adott körülmények között a legjobb, amit tenni lehetett. Kár, hogy nem sokkal korábban létesült, de a körülmények sokkal olyanok voltak, hogy csak akkor kerülhetett rá sor, amikor tényleg megalakult.

Azt írja, hogy „nem mindenben egyeznek az egyes információk”. Legkevésbé az, amit Balogh Edgár írt „Szolgálatban” című könyvében. A legpontosabb és a valóságnak legjobban megfelelő az, amit Vita Sándor mondott Pomogáts Bélának adott interjújában: „Az 1944 őszi erdélyi háborúellenes mozgalomról” és Bokor Péter „Az utolsó utáni pillanat” című filminterjúja. Úgy emlékszem, hogy Pomogátsé a „Tiszatájban”, Bokoré a „Valóságban” volt.

Vita Sándor egyébként Budapesten él, címe Fiáth János út 8. Budapest 1015.

2) Sem nekem, sem tudtommal másoknak sem volt tudomásuk egy Gróza... (Lennet, hogy nem Grózárt írt, én így olvastam.

Félreértések elkerülése végett jobb, ha lehetőleg géppel ír.) féle federációs tervről. Nem is hiszem, hogy létezett ilyen, legalábbis nem került semmiféle nyilvánosságra, tárgyalásra mégkevésbé.

3) A román és magyar parasztpártok közt semmiféle tárgyalások nem voltak, tudtommal közép-európai parasztpártokkal sem.

4) Az emigrációban eleinte elég nagyszámú erdélyi politikus volt. Nagyrésztük már meghalt, és a még életben levők is már annyira megöregedtek, hogy teljesen jelentéktelenek. A Népi Szövetség tagjaiból senki sem volt az USA-ban.

Teleki Béla (1899–1990)

5) A román „Gulag” korszakából sincsenek itt volt szenvedő alanyok. A rémségekről sokat tudnak és tudunk, de összefüggően eddig senki sem írta meg, ami elég nagy mulasztás. Ezt egyébként jobban meg lehetne írni Magyarországon. Az angol fordítás már másodlagos kérdés, és nem okoz nehézséget. Ha küld szakfolyóiratban megjelenő ilyen dolgokat, azért nagyon hálás lennék.

Sok szívélyes üdvözlettel
Teleki Béla
New York, 1982. október 4.

December 1-i levelét köszönettel megkaptam és köszönöm jókívánságait is.

Az EMGE-vel kapcsolatos kérdéseit illetően egyet-mást tudok mondani:

Az EMGE az erdélyi nagybirtokosok egyesülete volt, de volt néhány gazdaköre is. Az első világháború után a román földbirtokosreform rendjén a birtokosok birtokaik nagy részét elvesztették, csak száz-kétszáz, kevés kivétellel esetleg 300 holdjuk maradt meg. Ez már nem indokolt egy nagybirtokos egyesületet és az EMGE tevékenysége úgyszólván megszűnt. Dr. Szász Pál az alsófehérmegyei földbirtokos, volt országgyűlési képviselő, a Resice Művek igazgatósági tagja és mint ilyen a budapesti bankok részvényérdekltségének képviselője vette fel a gondolatot, hogy az EMGE-t szervezzék át az erdélyi magyar kisbirtokosok szerveztévé és a kisgazdákat közösenként gazdakörökbe szervezzék meg. Ehhez megnyerte a birtokos tagok kellő többségét és a magyar kormány támogatását is. Az 1934. évi közgyűlésen történt meg a rendszer megváltoztatása. A volt vezetőség lemondott és a közgyűlés újat választott. Elnök lett dr. Szász Pál, alelnökök Máriaffi Lajos és én. Török Bálint igazgató, egyelőre megmaradt, de nagyon lekorlátozott hatáskörrel. Az új főtitkár Telegdi László lett, dr. Szász bizalmi embere. A megyékben egy-egy mezőgazdasági szakember kapott megbízást a szervezésre és további adminisztrálásra. Ilyen volt Szolnok Doboka megyében Antal Dániel. A gazdakörök szervezése szépen haladt. A magyar kormány anyagi támogatása ezek szerény javadalmazását is lehetővé tette és a kolozsvári központban megfelelő munkakerő alkalmazását, amit a és a tagdíjak nem fedeztek voltak. A volt birtokosok egy része is részt vett a munkában. Téli mezőgazdasági tanfolyamok a magyar községekben nagy érdeklődést keltettek és lendületet adtak a szervezet fejlődésének.

1940. őszén a bécsi döntés kettévágta Erdélyt. dr. Szász Pál Dél-Erdélyben maradt, az EMGE-nek odajutott részével és elfogatása, majd haláláig annak elnöke volt. A kolozsvári központ a gazdakörök nagy részével Észak-Erdélyben maradt. Az észak-erdélyi EMGE vezetését én vettem át mint, alelnök. A két év két év múlva Marosvásárhelyen megtartott közgyűlés engem választott meg elnöknek és az is maradtam további két éven át, az 1944 őszén bekövetkezett összeomlásig.

Az EMGE a legszebb magyar intézmény volt, amit ismertem. Kár, hogy a román diktatúra a többi magyar intézménnyel együtt azt is elseperte.

Boldog Újévet kíván, és szívélyesen üdvözl.

Teleki Béla
1983. január 5.

Független szemle
A határainkon túli magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: Köteles Pál
XV. évfolyam 56. szám
2004. július-szeptember

Kiadja **Az Erdélyi Magyarorsáért Alapítvány**
Levelezési cím: 2001 Szentendre, Pf. 154.
Felelős kiadó: Atzél Ferenc
Felkért főszerkesztő: dr. Lipcsey Ildikó

**Az Erdélyi Magyarország c. folyóirat
szerkesztőségének címe:**
2001 Szentendre, Pf. 154
Telefon/fax: 06/26/381-299
Drótposta: azerma@axelero.hu

HU ISSN 0865-6819
Tördelés: **CoGraf**, Budapest
Nyomdai munkálatok:
TONYO-GRÁF Nyomdai és Grafikai Stúdió
(1154 Budapest, Tompa Mihály utca 25.)
Felelős vezető: Szűcs Barnabás (Tel.: 238-0462)

KÉZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA
AZ ÍRÁSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

A folyóirat támogatására küldött befizetésekről
– kérésre – (APEH) igazolást állítunk ki, mely
összeggel – az érvényben lévő rendelet szerint
– támogatónk a befizetés évében adóalapjukat
csökkenthetik.

Bankszámlánk:
Országos Takarékpénztár (OTP)- Szentendrei
Fiók 11742087 – 20071776
Angol elnevezés: National Savings and
Commercial Bank Limited (2000 Szentendre)

SWIFT kód: OTPVHUHB

Adószámunk: 19667173-1-43

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG AZ INTERNETEN:
www.cograf.hu/erma

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
2004 decemberében jelenik meg.

TARTALOM

- Hogy többé ne ismétlődjek meg
- A főszerkesztő levelesládájából

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Eva Maria Barki: Az autonómiáról és a határok sérthetetlenségéről 4-6
- Tóth Károly Antal: Az uralom eszközei 7-10

HISTÓRIA

60 éve történt

- Csákány Béla: A Magyar Népi Szövetség a felszabadulás sodrában..... 11-16
- Jakabffy Elemér emlékiratából..... 17-18
- Unghváry Sándor dr. levele 19

MŰHELY

- Medvigy Endre: Nyíró József – Néma küzdelem..... 20-23
- Szász István Tas: Naplójegyzetek (Levelek Európából) 24-25

DOKUMENTUMOK

- Magyarellenes oláh atrocitások 1848–49-ben és az I. világháború után 26-29

SZÉPMÍVESSÉG

- Török Ferenc: Élet leírásom 30-31

VISSZAPILLANTÓ

- „Magyar összeesküvők erdélyi ügynöke” 32-33
- Vitéz Almay Béla vk. ezredes: Megemlékezés báró Atzél Edéről 34-35

FIGYELŐ

- Szöllősy Tibor:
Nessus inget kaptak a kárpátaljai magyarok? 36-37
- Hollósy Simon Técsőn..... 38-42
- Tettben a jellem – (Könyvismertető)..... 43
- Párbeszéd az autonómiáért – Az Erdélyi Magyar Kezdeményezés (EMK) nyilatkozata 44-45

Lapszámunkat Erdélyünk és honvédségünk c. könyv képei illusztrálják (A Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának kiadása, Budapest, 1941.)

Eva Maria Barki az autonómiáról és a határok sérthetetlenségéről

A Magyar Vár Alapítvány és a Székely Nemzeti Tanács Tábora rendezésében július 31. és augusztus 8. között nagyszabású rendezvénysorozat volt Pomázon, ahol több neves előadó között felszólalt dr. Eva Maria Barki (Romániából kitiltott) nemzetközi jogász is. Az itt szabadon elmondott beszédének szerkesztett változatát az alábbiakban közöljük.

Az utóbbi 14 évben számtalanszor mondtam, beszédek tartottam, írtam, könyörögtem, vitatkoztam, hogy mire van szüksége, mit kellene tennie a magyarságnak. Hogy önrendelkezés nélkül nem tud javítani helyzetén. Bizonyos tekintetben történt egy kis előrelépés – ez részben előnyös –, de sok tekintetben a helyzet súlyosabb, mert ma visszafelé mennek a dolgok. Ugyanis önrendelkezés nélkül a helyzeten javítani nem lehet. Elmúlt az a nagyon kedvező és előnyös politikai konjunktúra, amely főleg Erdélyben 1990-ben még megvolt, még a marosvásárhelyi események után is. Akkor, amikor ez az önrendelkezési hullám végigsöpört Európán még mindenki bízott. Mindenki a Gorbacsov által oly sokat emlegetett közös európai házat akarta építeni. Akkor, amikor érvényét veszítették a helsinki elvek a határok sérthetetlenségéről. Egyszer összeszámoltam – akkoriban 32 határmódosítás történt. Csak a magyarság, a magyar politikusok tartották magukat hűségese a trianoni diktátumhoz – mondván a korábbi, beléjük sulykolt szöveget: nem szabad megsérteni a szomszédok érzékenységet.

Ezt a történelmi bűnt senki, soha nem fogja megbocsájtani az első szabadon választott kormánynak, az első miniszterelnöknek, s külügyminiszternek, azt hogy teljesen rossz irányba vezették a magyarságot. Első dolguk volt és prioritást kapott a NATO-hoz, majd az Európai Unióhoz való csatlakozás

erőszakolása. Nem vették észre, hogy ez egy rossz út, egy téves irány, s ez ma már nyilvánvaló. Antall miniszterelnöktől olyan válaszeveleket kaptam, hogy nincs semmi baj, jól haladunk, mert egy hullámhosszon vagyunk Londonnal, Párizssal, Washingtonnal. Természetesen, mert Trianont ők csinálták. És arra is emlékszem, hogy az akkori külügyminiszter egy bécsi előadásán kijelentette, ő nem érti, hogy mit akar az a bécsi ügyvéd, aki állandóan azt hangoztatja, hogy Budapest rengeteg dolgot elmulaszt. Nem tudja miről van szó. Mára erre talán már rájött.

Túl sok politikus túl későn jött rá arra Magyarországon, hogy a határon túli magyarság autonómiája nélkül a régi sebeket nem lehet begyógyítani. Ez ugyan egy hosszú út volt, de mára elértük, hogy az autonómia szó nem tabu többé. Sőt, ahogy korábban politikailag korrekt volt az autonómiáról egy szót sem beszélni, vagy azt egyenesen tagadni, ma ez szükséges, ma korrekt ezt támogatni. Ma már Kovács Lászlótól Orbán Viktorig támogatják az autonómiát, vagy legalább is úgy tesznek. Jó dolog, jó pozíció, hogy végre itt tartunk, mint ahogy az is, hogy létrejött a Székely Nemzeti Tanács, az Erdélyi Nemzeti Tanács, vagy a Kárpát-medencei Nemzeti Tanács.

Örvendek, hogy Orbán Viktor Tusnádfürdőn végre az autonómia mellett szól. Ugyanakkor nagyon helyesen

állapította meg, hogy ennek támogatására hiányzik a tömegek támogatása, a tömegtámogatás.

Mindig hangoztattam, hogy kész helyzeteket kell teremteni, ez szükséges, mert csak a kész helyzeteknek van súlyuk, azoknak van erejük, mint ahogy azt a híres professzor Gehring állította. Ugyanúgy mint Kelet-Németországban, amikor millió és millió ember vonult az utcára azt skandálva: mi vagyunk a nép. Ez egy olyan erő volt, ami ellen az egész világ diplomáciája nem mert és nem is tudott ellenállni. Meg is lett az eredménye, meg is történt a német újraegyesítés.

Orbán Viktornak igaza van, de azt is látni kell, hogy az autonómiával annak nem kellő súlyával, nem kellő lelkesedéssel, odaadással foglalkoznak. Hogy az autonómia követelése még nem az emberek szívéből jön, az még nem prima causa (elsőrendű ügy, érdek – a szerk.), nem mindenki szívügye Magyarországon, de jelenlegi határainkon túl sem. Vajon miért van ez így? Mert annyira közömbösek az emberek? Vagy tudatlanok? Vagy félnek? Vagy ilyen sikeres volt a kommunista agymosás? Mindegyikben van valami, de szerintem a dolgok gyökere sokkal mélyebben van. A nép nem buta, a népek mindig igaza van. És ha nincs az a rokonszenv, amit elvárunk, akkor annak oka kell legyen.

A kettős állampolgársággal ez a gond még nagyobb, sőt ez hátrányos is lehet – mivel ez semmiféle jogot nem biztosít a szülőföldön – de mégis sikerült összegyűjteni több mint háromszázezer aláírást. Úgyhogy a lelkesedés, a rokonszenv itt megvan. És azt is tudom, hogy nincs egyetlen egy magyar sem szerte a világon, akinek ne fájna a trianoni diktátum, a trianoni trauma. Nincs egyetlen egy magyar sem, aki belenyugodott volna a nemzet széttrombolásába, Magyarország területének szétszabdolásába.

Az emberek érzik, hogy ha autonómiáról beszélünk, akkor valami még

hiányzik. Akkor még mindig van egy tabu. Akkor még mindig titkolunk, körülrunk valamit, ne merünk még mindről beszélni. És igazuk van. Mert ha autonómiáról szólunk, akkor a magyar nemzetről is beszélünk, de ugyanakkor sokan elfeledkeznek arról, hogy egy néphez terület is kell. Ahogy azt az előttem felszólaló Bakay professzor is mondotta egy néphez kultúra, hagyomány is kell. És egy nemzet terület nélkül nem létezhet. A küzdelem a magyar nemzet, a terület egyesítése nélkül nem vezethet eredményhez. És amíg nem sikerül ezt a torz órára csonkított nemzetet egyesíteni, addig ez a véres seb itt marad Közép-Európában. Addig a betegség, a beteg nem gyógyítható. Egy lázas beteget, senkit nem lehet meggyógyítani azzal, hogy csak lázcsillapítót adunk, de a betegséggel nem foglalkozunk. Ezért állítom azt, hogy a területi egyesítéssel igenis foglalkoznunk kell.

Kedves Barátaim! Tegnapelőtt, augusztus 4-én egy nagy ünnepség volt Gibraltárban. Nem tudom, hogy a magyar hírközlő szervek foglalkoztak-e ezzel, s ha igen, kellemő süllyel -e.

Ahogy tudják, Gibraltár 300 éve Nagy-Britanniához tartozik, 300 éve történt az angol megszállás Gibraltáron. Ezt ünnepelték a britek tegnapelőtt. Az angol megszállást az utrechti békeszerződésben, vagy békediktátumban 1714-ben szentesítették először, aminek alapján Spanyolországnak le kellett lemondania Gibraltárról. És a történelemben még négyszer-ötször előfordult, hogy ezt ismét aláírták a spanyolokkal, a spanyol kormányokkal. Utoljára 1784-ben, amikor is ezt a békeszerződést Versaillesben írták alá.

Ezt azért említem, mert Spanyolország azóta, 300 év óta nem ismeri el a nagy-britanniai hatalom megszállását és visszakeri, visszaköveteli Gibraltárt. Visszakéri annak ellenére, hogy ötször aláírták, hogy lemondanak Gibraltárról, annak ellenére, hogy Gibraltáron már nem élnek spanyolok, mert a spanyolok az utrechti békeszerződés után önként elmentek, vagy elűzték őket onnan. Azóta odatelepítették az angolokat. Úgyhogy a mai gibraltári nép, a harmincezer lélekszámú lakosság se nem spanyol, se nem angol, hanem egy új úgynevezett „Zwischenvolk” (köztes nép – a szerk.). Sem ez, sem az.

Városhalva leányai a fogadásra mennek Székelyudvarhelyen

A spanyol kormány nem ünnepelt Gibraltárban. Micsoda különbség ez a Kempinski szállóhoz képest. Ott volt az angol védelmi miniszter, több miniszter. Nagy ünnepség volt. A spanyol kormány kijelentette, hogy ez az ünnepség a spanyol nép, a spanyol nemzet megalázása.

Konfliktus robbant ki, nagy diplomáciai konfliktus Spanyolország és Nagy-Britannia között, és nem az első. Akkor, amikor az angol királynő 1954-ben látogatába ment Gibraltárba a spanyol kormány kijelentette, hogy ez azért nem helyes, mert ez spanyol terület, és Spanyolország válaszul visszavonta a nagykövétét Londonból. Egyesek merénylettel fenyegették a királynőt, és hosszú időn keresztül egyáltalán nem volt diplomáciai kapcsolat a két ország között. Ugyanaz történt, amikor a welszi herceg nászútján Dianával – ha csak pár órára is – Gibraltárra látogatott. Ekkor is diplomáciai konfliktus volt. És amikor később a brit királynő Madridba látogatott, a spanyol király kijelentette, hogy addig, ameddig a Gibraltár kérdése nincs megoldva, addig ez nehezíti a két ország kapcsolatát.

Gibraltár hat négyzetkilométer nagyságú, hat négyzetkilométer. Háromszáz éve már nem élnek ott spanyolok, ma 30 ezer lakója van.

Ezt csak azért említem, hogy lássák a különbséget a spanyol kormány és a magyar kormányok között. A spanyol kormány 6 négyzetkilométer miatt és egy lakosság miatt, amelyik már 300

éve nem ott lakik, harcol keményen és határozottan, a magyar kormányok pedig mélyen hallgatnak. És elzárkóznak. Ötmillió magyar él az elszakított területeken, és nem harcolnak egy területért, amelyik az eredeti területének kétharmada. Ez a különbség.

Gibraltár jogilag egy nagyon érdekes kérdés. Ahogy mondtam, a spanyol kormány, a mindenkori spanyol kormány, a konzervatív és a szocialista kormány egyaránt azért harcol, hogy Spanyolország kapja vissza Gibraltárt azzal az indoklással, hogy ismét létre kell hozni a spanyol egységet.

1960-ban a spanyol kormány az ENSZ-hez fordult, ezzel a kérdéssel, és az ENSZ előtt kérte, hogy kapja vissza Gibraltárt. Akkor még alakuló félben volt a nemzetközi jog, akkor az önrendelkezési jog még nem volt írásba fektetve, hanem csak elvben volt meg. Szerepelt ugyan, mint az 1. és 55. §. az ENSZ chartájában, de még nem jött létre, még nem született meg az a két nemzetközi emberjogi egyezmény, amelyben mind a két egyezményben az első paragrafusban szerepel az önrendelkezési jog. Az ENSZ felkérte mind a két felet, hogy kezdjenek tárgyalásokat, és hat évvel később ismét az ENSZ elé került az ügy.

Egyik oldalon Nagy-Britannia álláspontja: az önrendelkezési jog, az ott élő 30 ezer ember, aki már nem spanyol, hanem angolnak vallja magát és Nagy-Britanniához akar tartozni. A másik oldalon Spanyolország, a spanyol kormány, aki azt mondja, hogy Nagy-Britannia Gibraltárt az utrechti békeszerződéssel kapta meg, de az utrechti békeszerződés nem érvényes, semmis, mégpedig azért, mert akkor nem tárgyaltak, nem egyenlő partnerek voltak, hanem ez egy diktátum volt. És azért, mert diktátum volt, nem érvényes, és vissza kell adni Gibraltárt. Az önrendelkezési jogról pedig azt mondják, hogy ez nem az őshonos lakosság, hanem egy betelepített még akkor is, ha már 300 éve ott vannak, nem jár az önrendelkezési jog.

Az ENSZ közgyűlés döntött. Mit gondolnak, hogy kinek adtak igazat? Spanyolországnak.

Spanyolországnak, és azt mondták, Gibraltárt vissza kell adni, és kötelezték Nagy-Britanniát a restitúcióra.

Ahogy tudják, hogy az utolsó hónapokban ismét volt egy referendum,

Anglia mindig akar egy referendumot, amelyet Spanyolország nem ismer el. Mint ahogy mondtam, ez nem az őshonos lakosság, ezek nem élhetnek az önrendelkezési joggal, hanem csak az a lakosság, amelyik a spanyol nemzethez tartozik, a spanyol kultúrához tartozik és a spanyol hagyományhoz tartozik.

Ezt, amit most röviden elmeséltem arról számtalan jogi írás van, mindez jogilag megalapozott. Ez jogilag az úgynevezett nem egyenlő szerződések közé tartozik, ami azt jelenti, hogy ha két fél egy szerződést köt, és nem egyenlő pozícióban vannak, akkor egy ilyen a szerződés nem érvényes. A magyar kormány sajnos nem élt ezzel a lehetőséggel. Nem törődik azzal, még akkor sem, ha számtalan jogi írás, jogi tanulmány, sőt egy román nemzetközi jogász Cristescu is teljesen egyetért a gibraltári kérdés kapcsán ezzel. Már sokszor mondtam, hogy a Cristescuval foglalkozni kell. Ő is azt állítja, hogy az önrendelkezési jog, egy kötelező jog, egy jus cogens, arról nem lehet lemondani, és minden szerződés, ami ezen jus cogens, ezen kötelező jog ellen van, minden ilyen szerződés semmis. Ami azt jelenti, hogy Trianon is semmis.

Ez jogilag egyértelmű. Nincs egyetlen jogász sem, aki ez ellen tudna valamit mondani. De politikailag ez még mindig egy tabu. És addig, ameddig ez a tabu marad, addig egy igazi béke Közép-Európában nem lehetséges. Addig marad ez a véres, gennyes seb és az állandó konfliktusok. Az Európai Unió sem tud orvosságot adni erre, sőt a helyzet rosszabbodni fog, ha Románia az Európai Unió tagja lesz.

Kedves Barátaim! Meggyőződéseim, hogy ezzel a kérdéssel komolyan kell foglalkoznunk. Hogy tematizálni kell a határrevíziót, hogy foglalkozni kell a Trianoni-diktátum újra tárgyalásával, hogy foglalkozni kell ezzel a témával, akkor is, ha ez a nagyhatalmaknak, senkinek sem tetszik.

A német egyesítés sem tetszett senkinek sem. Horvátország függetlensége sem. Ezt ki kell harcolni, követelni.

Kedves Barátaim! A dél-tiroli autonómiát sem úgy harcolták ki, hogy autonómiát kértek és kaptak. Nem. A dél-tiroliak is az első pillanattól kezdve a csatlakozást követelték, nem autonómiát, a csatlakozást Ausztriához.

És az osztrák külügyminiszter, Gruber sikerebb volt, aki Párizsban legalább egy kis reményt tudott adni, hogy az autonómiáról tárgyalni fognak. És mégis, amikor 1945 után Gruber külügyminiszter visszatérve Ausztriába kiszállt a vonatból, a fogadására megjelent tömeg nem örömmel tapsolt, hanem felháborodottan fogadta, sőt egy nagy pofont is kapott. És a dél-tiroliak továbbra is a teljes önrendelkezést követelték, s nem autonómiát. Az autonómia később egy kompromisszum volt. Amikor később Magnano külügyminiszter az után, hogy megszavazták ezt az autonómia csomagot, Rómából Dél-Tirolba látogatott, az ottani dél-tiroli párthoz – amely egy érdekképviselői szervezet volt – akkor Silvio Magnano majdnem megbukott, mert csak 51 százalékkal voksoltak az autonómiára, és 49 százaléban nemet mondtak, mert csatlakozást akartak. Híres tanárom Ermacora professzor, aki minden dél-tiroli tárgyalásnál jelen volt, mint az ENSZ emberjogi szakértője azt mondta, ha nem lett volna többség az autonómia mellett, ha visszautasították volna ezt az autonómia csomagot, akkor a csatlakozás Ausztriához sikerült volna. Ezek tények.

Ha valaki most a dél-tiroliakat dicséri, hogy milyen jó autonómiájuk van, akkor arra is kell gondoljon, hogy ezt nem az autonómia pártiak sikere, mert ez az autonómia egy kompromisszum eredménye.

Az autonómiát, vagy az önrendelkezési jogot Dél-Tirolban a dél-tiroli szabadságharcosok harcolták ki, a dél-tiroli Schützen-ek, a lövészek, akiknek még ma is nagyon befolyásos politikai szerepük van. Ezek harcoltak, de a kompromisszumot mások kötötték.

Talán ez az oka annak, hogy ilyen kevés lelkesedés van a népben az autonómia-törekvés iránt. A nép talán érzi, hogy nem szabad mindjárt egy kompromisszummal kezdeni, hanem több jogot kell követelni, hogy utána még maradjon valami.

Beefejezésül hadd mondjam el Önöknek életem nemzetiségi problémákkal kapcsolatos egyik legnagyobb élményét. Ezt már többször elmondtam, de itt is szeretnék emlékezni erre.

Talán vannak itt, akik tudják, hogy hosszú ideig képviseltem a krími tárokat. Közismert, hogy a krími ta-

tárokat Sztálin idejében kitelepítették szülőföldjükről. Egy lélek sem maradt a Krím-félszigeten. A népet szétszórta az egész Szovjetunióba, főleg Üzbegisztánba, Tadzsikisztánba, Kazahsztánba. 1990 után kezdtek visszatérni a Krím-félszigetre. Amikor 1991-ben ott voltam, akkor már 200 ezer krími tártar visszatért. Ottlétem két hete alatt láttam, hogy ez egy milyen szorgalmas nép. Sok az értelmiségi család. Szinte minden családnál láttam egy zongorát vagy egy hegedűt. A hazatértek elkezdtek építkezni a semmiben, a semmiből. Építették házaikat a sziklákba, építették iskoláikat, ismét felépítették a kultúrájukat. A semmiből kezdték újra az életet. Számtalan meghívást kaptam. Tudtam beszélni, politikusokkal, tanárokkal, művészekkel, egyszerű emberekkel. Első kérdésem mindig az volt, hogy most ugye autonómiát fognak követelni az ukrán kormánytól? És a válasz minden esetben az volt: nem. Autonómiát nem. Mi nem kérünk autonómiát, mi itt az őshonos nép vagyunk, ez a mi szülőföldünk, mi fogunk adni autonómiát Kravcsuknak.

És nem csak egy embertől, hanem mindenkitől ezt hallottam. Ez a 200 ezer ember akkor azt mondta, hogy az oroszoknak és az ukránoknak mi fogunk autonómiát adni, mert mi itt vagyunk otthon, ez a mi otthonunk. Ez ugyanaz az álláspont, mint a Spanyolország álláspontja Gibraltárral kapcsolatban.

Kedves Barátaim! Ez a dolgok nyitja, ez a megoldás. Majd akkor, amikor Erdélyben azt fogom hallani, hogy mi adunk autonómiát a románoknak, akkor mikor azt fogom hallani a Délvidéken, hogy mi adunk majd autonómiát a szerbeknek, és Szlovákiában azt, hogy mi adunk autonómiát a szlovákoknak, akkor haladunk majd a jó úton.

Ez nem utópia, de ehhez kemény munka kell. Kemény munka, éjjel-nappal, ahogy azt az a külügyminiszter mondta, aki kiharcolta a dél-tiroli autonómiát.

Kemény, éjjeli-nappali munka, és bátorság. Bátorság a történelemhez. Bátorság az igazsághoz és az igazságossághoz.

Bátorság és még egyszer bátorság! Isten áldja a magyarságot, Isten áldjon minden magyart!

Köszönöm szépen a figyelmüket.

Az uralom eszközei

A GLOBALIZÁCIÓ ESZMEI ALAPJAI A TÁRSADALMI GYAKORLATBAN

Sokan igyekeznek úgy feltüntetni a globalizációt, mintha az egy lényegében évszázadok óta elkezdődött természetes folyamat betetőzése, ígéretes kiteljesedése lenne, amelynek során megvalósul az emberiség régóta kíváncsított funkcionális egysége, és lehetővé válik a világproblémák közös erőfeszítéssel történő megoldása. A globalizációnak a bírálók által felmutatott számos negatívumát áthidalható kísérőjelenségnek, esetleg távlatosan kiiktatható gyermekbetegségeknek tekintik, amelyek szerintük nem módosítják lényegesen a jövőbemutató kibontakozás derűlátásra feljogosító jellegét.

A globalizáció valódi természete a legkövetlenebbül a pénz működésében érhető tetten, ezen a téren jelentkezik a legnagyobb különbség az előző korokhoz viszonyítva. Ma a fő jelszó a *szabad mozgás*; ezt a világ egységesülésének alapvető követelményeként szokás hangoztatni. Mintha nem is lenne többé jövő az emberek, az áruk, a szolgáltatások, a gondolatok és a tőke minden korlátozástól mentes „szabad áramlása” nélkül. A főhangsúly kétségtelenül a tőke szabadságán van. A soha nem látott méretű pénzügyi összefonódások és tranzakciók világában élünk, amelyek mind áttekinthetlenebbé és az erre hivatott szervek számára mind ellenőrizhetlenebbé válnak, ezáltal lassan kikerülnek a nemzetgazdaságok hatásköréből. A tőke és az állam szélsőséges szétválásának vagyunk tanúi. Ebben az új helyzetben a politika a nagy pénzügyi erővel rendelkező nemzetek fölötti erők vazallusává válik, hiszen ez utóbbiak tartják ellenőrzésük alatt az országok gazdaságának működését, és nem csupán jutalmazni képesek, hanem büntetni is, például tőkekivonással. Így válik valóban eggyé a pénz és a hatalom.

A pénz szabad mozgása során nem oda megy, ahol szükség van rá, hanem ahol a legnagyobb mértékben gyarapítani tudja önmagát. Az a társadalom, amelyik magához akarja csalogatni, le kell építse az igényeit, mérsékelnie kell a nagy cégek jövedelmének megadóztatását, és korlátoznia a szociális juttatásokat.

A globalizációnak indult világban a nagy haszonszerzés egyik gyors módja országok valutái leértékelésének hatalmas tőkeerővel végrehajtott tőzsdéi manipulációkkal történő kikényszerítése. Ennek számos példáját ismerjük az utóbbi másfél évtizedből. A pénzszivattyú működésének egyik válfaja ez, hatására népek munkájának gyümölcse vész el, szinte napok alatt egész nemzetek lesznek szegényebbek. Ilyenkor a spekuláció globalizációjának a tanúi vagyunk. Szabad rablás ez a javából.

Minden jel arra mutat, hogy a világ kormányai nem tudják, esetleg nem is akarják megfékezni az előbbieken vázolt folyamatokat, de az is lehet, hogy a retorzióktól való félelmükben meg sem merik kísérlni, hogy gátat vessenek a tőke rablóműködésének.

A globalizáció célja, hogy a pénz urai – vagy mindenestre legbefolyásosabb köreik – közvetlen gazdasági beavatkozásokkal, a politika háttérhatalmaiként megszerezzék az emberiség fölötti uralmat. A legnagyobb gazdasági és politikai (no meg persze katonai) hatalom ma az Amerikai Egyesült Államokban összpontosul, ezért természetesen ez az ország képviseli eme törekvést, vallja saját céljának a globális világhatalom megvalósítását. A világ pénzműveletei nyereségének nagy része minden bizonnyal az ő gazdaságába áramlik. Ezért valószínű, hogy megvétőzná minden olyan kísérletet, amely a jelenlegi nemzetközi

penzügyi rendszer megváltoztatására irányulna.

A kommunista uralmat megtapasztalt népek a rendszer összeomlásakor azt hitték, hogy eljött a szabadság, a jólét és az emberi méltóság érvényesülésének ideje. Ehelyett – egy kedvező pozícióban maradt vagy oda valamilyen módon bekerült réteg kivételével – a nagyfokú elszegényedést, a létbizonytalanság mérhetetlen növekedését, a kiszolgáltatottság eluralkodását élték meg. Ilyen körülmények között a szabadság gúnyosan csendő szó marad csupán. S bár munkahelyeik továbbra is bármikor ezer mérföldekre költözhetnek „szabadon” a fejük fölül, viszonylag szerencsésebbeknek hiszik magukat azon országok lakosai, akiket lenézett páriákként ugyan, de mégiscsak bevettek az Európai Unióba.

Furcsa módon a kommunista hatalom végével hirtelen pénzhány támadt a nyugati országokban is. Mintha a politikai ellenfél kiszűnésével úgy ítélte volna meg a tőke, hogy itt az ideje kritikusán átértékelni a népjólét fogalmát, és a saját számára nyereségközpontúbbá tenni minden emberi tevékenységet. Ezt a folyamatot szolgálja a *mindent magánosítás* dühöngő láza is, amely nálunk, Magyarországon is látványosan pusztít.

Mint ismeretes, a világon évről évre gyors ütemben nő a szegény és a gazdag országok közötti különbség, mint ahogy az egyes országokon belül is mind nagyobb a távolság a tehetősek és a köznép között. A történelem folyamán talán soha nem volt ilyen mértékű a kizsákmányolás, mint napjainkban. Az Egyesült Államok, a szabadság legendás letéteményese pedig, a 2001. szeptember 11-i, rendkívül ellentmondásos és tisztázatlan események ürügyén, hazug és hitvány politikusainak vezetésével, az ország alkotmányának érvényét csorbítva, megnyirbálta polgárainak emberi jogait, és megnyitotta a globalizálás fegyveres frontját a világban. Még nagy árat fizethet azért, hogy megvetett és talán a leggyűlöltebb ország lett valamennyi között, hiszen kétséges, hogy a gyűlöletet erőfölénnyel hatásként féken lehetne tartani.

A társadalmak legtökéletesebbjének beállított globalizált világ, állítólag jövőnk

egyetlen számbavehető reális perspektívája, korántsem a szabadság, az egyenlő lehetőségek vagy legalább az ésszerűség hazája.

A *tőke szabad áramlásának* biztosításával minden felvásárolhatóvá válik a nagy pénzek tulajdonosai számára. Így valamennyi leendő haszon is az ő birtokukba kerül, országok és kontinensek lakosai válnak bémunkásaikká, és ingatlanjaik révén ők lesznek a legvédezetebbek, ha a mai, biztosítékok nélküli konvenciókon alapuló, mesterségesen felfújott pénzügyi rendszer egy napon „véletlenül” kártyavárszerűen összeomlik.

A *szabad kereskedelem* azt jelenti, hogy a magasabb technológia vagy az olcsóbb munkaerő birtokosa, a több támogatást élvező, vagy aki dömpingárakat lehetővé tevő tőkeerővel rendelkezik, megfojthatja versenytársait. Nem egy ország mezőgazdaságának és iparának egész ágai mentek és mennek tönkre emiatt.

Az *árak szabad forgalmának* hangsúlyozott igényét ma főleg az indokolja, hogy a termékek mindinkább ott készülnek, ahol nagyobb haszonnal állíthatók elő, nem pedig ahol igény van rájuk. Ez a szállítások volumenének óriási növekedését, ezáltal a környezet fokozottabb szennyezését és a behatárolt mennyiségű természeti források elfecsemlését eredményezi. Ez történik minden esetben, amikor a nyereséget teszik meg az „ésszerűség” alapjává. Ahol a globalizáció megjelenik, ott ennek az ésszerűségnek a jegyében rohamos pusztulásnak indul a természeti környezet, és haldokolni kezd az emberek lelki igényeivel összhangban kialakult hagyományos helyi életforma.

Az elgyökértelenedés globalizációját éli meg a világ. Ennek nagy gyakorlati jelentősége van: a gyökereiktől megfosztott emberek (az „egyedek”) könnyebben írnyíthatók külső behatások és sugallatok által. A Ceausescu nevű volt román diktátortól kiagyalt falurombolásokat a most alakuló új világrend (más stílusban ugyan, de minden feltűnés nélkül) játszva végrehajtja – nem csak a környezetünkben, hanem még a lelkünkben is. Ennek kitűnő eszköze többek között „a munkaerő szabad áramlása”.

Az említett tényezők közül – mind elméletben, mind a gyakorlatban – a pénz lenne az, amelyik a legkönnyebben, a legegyszerűbben áramoltatható, mondjuk azokra a vidékekre, ahol szükség van rá. De nem: menjen csak a munkaerővé „avanzsált” ember oda, ahol a pénznek van éppen szüksége órára, és annyi-szor és olyan távolságokra vándoroljon, ahogy ezt a kialakított helyzet megköveteli tőle. Az elgyökértelenedésnek fontos

momentuma a szülőföldtől való elszakadás; ezt a lehetőséget az új világrend urai nem szalaszthatják el. A munkaerő minden külföldre is, hogy az idegenek közötti élet élménye is porhanyósabbá tegye. Mert hiszen *nem tanulni, nem tapasztalást szerezni megy*, emberi méltóságában sérthetetlenül, a bármikori visszatérés lehetőségének birtokában (akár a „sötét középkor” kötelező külföldi tanulmányutát tevő mesterlegényei), hanem *megélhetést keres*, ehhez személyiségéből is árat kell fizetnie, és a körülmények alakulása folytán a hazába legtöbbször nem nyílik számára visszaút.

A népek nagy összekeverésének elsődleges áldozata Európa lesz. Az a cél, hogy – legalább etnikailag – olyanra váljék, mint az Egyesült Államok. A világban százmilliók várják, hogy földrészünkön üthessenek tanyát, jelentős részüket politikai elnyomásra vagy akár üldöztetésre is megalapozottan hivatkozik. A világpolitika, még a nemzetközi jog is többnyire az elnyomókat támogatja, elősegítve ezzel a viszályok magvát elvető népmozgásokat. A joggal aggódó európai polgárok többsége ugyanis nem a multikulturalitásról szóló, a hazáját nemzeti jellegétől megfosztani kívánó hazug ideológia, nem az azt képviselő politikusok, az azt propagáló média, hanem bevándorló embertársai ellen fordul, akik pedig korántsem jókedvükben vették a vándorbotot. A gyökerénél kellene elválni a folyamatot, megszüntetve az elvándorlás okait és korlátozva a bevándorlás lehetőségeit. Ehelyett az emberek szabad áramlása lett a cél.

Vajon miért akarja a liberalizálás csúcspontját jelentő globalizáció Európát elveszejteni?

Sokan úgy remélik, hogy Európa egyesülése gyógyszer lehet az Amerikából kiinduló globalizáció káros hatásaira. Ennek a reménynek az alaptalanságát nem csak az előbbiekben említett „szabadságok” közös volta, hanem az a mindketőben meghatározó jellegű erkölcsi értékrend is bizonyítja, amelyről még ezután lesz szó.

A kontinens három vezető hatalma közül az angol hagyományosan nagyobb mértékben kapcsolódik az Amerikai Egyesült Államokhoz, mint Európához. Az ebből következő érdekei őt nem fogják a globalizációval szembefordítani.

Az EU-ban végbemenő folyamatokra Franciaországnak van a legnagyobb befolyása. Ennek egyik természetes következménye, hogy bár az európai alkotmány

jelenlegi tervezetében az Unió „tiszteltben tartja” a területén létező „kulturális és nyelvi sokszínűséget”, nem esik szó az etnikai-kulturális közösségekről, sem fennmaradásuk támogatásának szándékáról. Ennek ellenére a vonatkozó cikkben a szabadság, az egyenlőség, az emberi jogok tiszteltben tartása, az igazságosság, a megkülönböztetés-mentesség az unió tételeken felsorolt értékei között szerepel. Hogyan fognak ezek megvalósulni, ha Franciaországban a franciáknak *szabadságukban* áll gyermekeiket állami anyanyelvi iskolába adni, az országban a történelmi szülőföldjükön élő hagyományos kisebbségeknek (a bretonoknak, németeknek, baszkoknak, katalánoknak, korzikaiaknak, okszitánoknak) viszont erre nincs lehetőségük? Ez vajon nem tartozna emberi jogaik közé? Összeegyeztethető ez a „megkülönböztetés-mentesség” elvével? Beszélhetünk-e így az egyenlőség és az igazságosság érvényesüléséről? Az alkotmánytervezet tartalma azt bizonyítja, hogy szándék szerint ez várna minden kisebbségre az Európai Unión belül is. Vagyis az Unió értékeit felsoroló cikk valójában tudatos hazugságok gyűjteménye.

A harmadik vezető hatalom Németország lenne. A német ma Európa leggerincetörtebb népe. Már a XIX. század végétől ellenük folyó antant gyűlöletkampány és különösen a két világháborút követő kollektív megaláztatásuk nem maradt hatástalan. Ma bármily bünt fogalmazzon meg valaki a németek ellen, politikusaik kórusban kérnek bocsánatot, és verik hozzá a mellüket. Ez a magatartás jelentkezik a franciákkal szembeni alázatukban is, és ennek kiemelkedő szerepe van a mostani típusú „közös Európa” megalapozásában. A délszláv háborúk idején a németek annyi bosnyák menekültet fogadtak be, mintha valakiknek tüntetőleg bizonyítani akarták volna: soha többé nem fog eszükbe jutni, hogy Németország eredetileg német lenne és keresztény.

Nem véletlen, hogy Európa hatalmai nem kívánnak keresztény örökségünkre a készülő alaptörvényben hivatkozni. A liberális látszatteremtés ezt a bevándorolt másvallásúakkal szembeni figyelmességként igyekszik feltüntetni, pedig kultúránk keresztény gyökere tény, és a tények említése nem zavarhat senkit csupán csak azért, mert sorsa őt a tények más összefüggéseibe helyezte. A kereszténység valójában a gyökértelenség apostolait zavarja, azokat, akik már csak érdekből is buzgón pártfogolják a francia hivatalos elnevezéssel *laicitásnak* mondott istenelenséget.

Ne tévesszen meg senkit az, hogy a globalizáció néha vallási köntösbe öltözködik. Amerika mohamedánok ellen meghirdetett szent háborúja színjáték csupán, még akkor is, ha komolyan vehetnénk azokat a híreszteléseket, hogy ifjabb Bush elnök Isten személyes megbízottjának képzeletét magát.

Az Egyesült Európa valójában a globalizáció szolgálatában. Vezető országai csak a maguk részét szeretnék megkapni a zsákmányból. Pedig talán ennél többre, nemesebbre is lenne lehetőségük.

A globalizáció akadálytalan előrehaladása érdekében el kell hitetni az emberekkel, hogy ami történik, az egyrészt elkerülhetetlen, másrészt mindenkinek csak a javát szolgálja. Ahol az elhitetés a politikai vezetők esetében kevésbé sikeres, ott a töke esetleg rövid időn belül könnyűszerrel demonstrálja, hogy makacsul „téves” felfogásuk az egész társadalomra nézve káros következményekkel jár.

Az uralom fő eszköze azonban az emberek erkölcsi érzékének eltompítása, eltorzítása, kiirtása, a valódi helyett hamis értékítélet kialakítása. Hiszen a meggyengült ítélőerővel bírók válnak könnyebben irányíthatókká.

Korunk mindenekelőtt a globális manipuláció világa. A szabad sajtó ma sokkal távolibb álom, mint Petőfi idejében volt. Azóta a tömegkommunikáció eszköztára persze mérhetetlen módon gazdagodott, a cenzúra pedig igyekszik nem a gondolat közvetlen elfojtásával, hanem annak eltorzításával, megrágalmazásával, nevetségessé tételével „dolgozni”, és csak ezek sikertelensége esetén fordul a kényszer eszközeihez. Az egységes („globális”) emberi kultúra megteremtése is a célzatos tudatformálást szolgálja: tanúi lehetünk, mint igyekeznek megtölteni silánysággal vagy éppen szennnyel a könyvstandokat, a lapokat, a tévék műsorait, vagy akár a filmszínházakat és a színpadokat is. A fontos az, hogy az ember figyelmét eltereljük minden lényegesről; arra igyekeznek rávenni, hogy lehetőleg hiábavalóságokkal foglalkozzon, ne pedig önmagával és létének alapkérdéseivel. Ma a kollektív elhülyítés korszakában élünk.

A köznép erkölcsének igazodnia kell a pénz segítségével hatalmat gyakorlóknak, mindnyájunkat a háttérből irányítók erkölcséhez: mintha nem azért lennénk a világon, hogy szépen éljünk, úgy, ahogy az lelkünk igénye lenne, hanem azért hogy megszédjük magunkat, hogy élvezzük a „nyílt társadalom” minden általunk hozzáférhető szabadságát, és ha valahol a szegélyén hozzáférünk, egy kicsit akár

Szántás a hegyoldalban

még a hatalomba is belekóstolhatunk. Nem véletlen, hogy a globalizáció melletti egyetlen fő érv az, hogy ahol megjelenik, jelentősen nő az életszínvonal. Pedig nem a globalizáltak, hanem a globalizálók gazdagodnak igazán. De úgy állítják be, mintha a fő csálék, az élet hedonista élvezete mindenki számára hozzáférhető lenne, mintha csak ügyesség kérdése lenne az egész. Ugyanakkor azt a látszatot keltik, hogy bármilyen fejlesztést csak a rablótöke módszereivel lehet megvalósítani, és kizárt lenne annak a lehetősége, hogy a befektetés során a közember érdekeit is méltóképpen figyelembe vegyék.

A gazdagnak valóban van lehetősége a további gazdagodásra, többféle módon is. Svédországban az egyik konszern vezérigazgatója (a jövedelmein kívül) több tucat millió koronát kapott ajándékba csak azért, hogy az óriáscég élén maradjon. Feltehetően a cég számára fontos kapcsolatai miatt. Ékes bizonyíték arra, hogy nem a tudás vagy a szorgalom ma a gyarapodás elsőrendű feltétele. A hírt a svéd sajtó a legnagyobb természetességgel közölte, és talán a szeme sem rebbent senkinek miatta.

Bizony, ma a hazugságok, a csalás, a kizsákmányolás, az indokolatlan jövedelmek, az indokolatlan szegénység és a szegényezés nélküli rutinszerű lopások virágkora van. Mindez a globalizáció immár társadalmilag elfogadott elszakíthatatlan tartozékának tűnik.

Vajon mit várhatunk mi, magyarok, a globalizációtól? Figyelmesen megvizsgál-

va a helyzetünket, biztosak lehetünk abban, hogy tévutakra vezetett szívünkben és elménkben Trianonnál nagyobb csapások készülődnek számunkra. Sorsunkat nagymértékben az határozza majd meg, hogy cselekedeteinket a világ véleménye, illetve a világi szempontok alapján alkotott saját nézeteink határozzák-e meg, vagy pedig rátalálunk arra a forrásra, ahonnan az igazság vize buzog. Ha értékrendünket folyton a világtól kölcsönözzük, balsorsunkból soha semmit nem tanulhatunk, mert nem a valóság, hanem mindig mesterségesen felszított gyarló vágyaink szerint fogunk tájékozódni.

A hívó ember tudja, hogy az igazi világgosszág nem a világból származik. Ezért a templom nemcsak azért megtartónk, hogy ott a legtöbbször kisebbségi helyzetünkben is magyarul szólhatunk, hanem mert a legalkalmasabb hely ahhoz, hogy a mindennapok rohanásából időről időre kilépve magunkba szálljunk, és segítségért folyamodjunk a külső tényezők által mesterségesen eltorzított értékrendünk megigazításához. E nélkül nem sok esélyünk van arra, hogy életünk dolgaiiban helyesen tudjunk dönteni. A világ önzésre buzdít bennünket, de a lélek megihitt csendje megmutatja, mit ér az áldozat. Márpedig áldozat nélkül nincsen élet sem, nemhogy megmaradás.

A globalizáció ellenintézkedései közé tartozik a hatalommal és a pénzzel szövetkező álvallások és álkeresztény gyülekezetek támogatása, valamint az ezoterikus tanok széles körű népszerűsítése. Ez utóbbiak nagy sikere azon alapul, hogy igen sok ember rájött: a valóság sok-

kal több, mint amennyit érzékszerveinkkel és hideg ésszel megtapasztalhatunk. Sok művelője jóhiszeműségében nem veszi észre, hogy egy sikeres manipuláció alanya lesz, amely arra igyekszik bennünket rábírtani, hogy megtagadjuk, jobb esetben az igazság csupán egyik alfajának tartjuk azt a tanítást, amelyet Jézus Krisztus életével, halálával és feltámadásával hitelesített.

Ha némi indokolt derűlátásra szeretnénk szert tenni, tudomásul kell vennünk, hogy életelményünk minősége, benső nyugalomunk földi megvalósulása és örökkévaló lelkünk üdvössége a legszorosabban összefügg egymással, továbbá hogy ehhez az együttetéshez, ehhez az alapvető összefüggéshez való egyéni és közös viszonyulásunk mélyen befolyásolja a földi élet valóságát. Isten van, ezért a transzcendencia működik. Ha társainak tudunk lenni, nem utolsósorban éppen rajtunk, a mi cselekedeteinken keresztül hat. Ha ettől eltekintünk, életünk megváltoztatásának legfontosabb lehetőségét vetettük el.

Ezért kell a számunkra való világ megváltoztatását önmagunkon kezdeni. Feladatunk azonban nem merül ki ennyiben, mert másokért is felelősek vagyunk. Nem véletlen, hogy korunk humánus köntösbe öltözött agresszív emberellenessége igyekszik mindenkit meggyőzni arról, hogy az istenhit az egyes ember kizárólagos magánügye. Ez az állítás eredendő közösségi voltunkat kérdőjelezi meg, és a lelkiekben is természetes tapintatos segítőkészségünket – hogy leszerelje – a másik ember belügyeibe való durva beavatkozásként tünteti föl.

A világ vesztébe rohanásának csak a felébredt és közösségi mivoltában is megjelenő, a létet egészében látni képes emberi öntudat vethet gátat. A lét bennünk Isten nélkül nem egész, ezért az Ő segítségével nélkül a csak magunkra hagyatkozva vergődő próbálkozásunk nem sok reménnyel bíztat.

Általában, amikor a társadalom arra sarkall, hogy új módon éljünk valamely szabadsággal, de különösen, ha fel akar bennünket valamitől szabadítani, ajánlatos gyanakodnunk, hogy új eszközt talált a leigázásunkra. Vegyük észre, hogy az uralom eszközei közé tartozik az utóbbi évszázad nagy vívmánya, a szexualitás „felszabadítása” is. Ezen az érzékeny területen vagyunk a legkönnyebben megfoghatók, ez az archimédeszi pont, amelynél fogva kiforgatható lesz emberi egyénisé-

günk, amelynek érintésével elménk a legkönnyebben hajlamossá tehető arra, hogy – akár egy lotyó – lefeküdjön bármely téveszmének.

A nemiség „felszabadításáért” folytatott kampány valójában a család, a társadalom alapköve és egészségének fő letéteményese ellen irányul. Korunk egész légköre – elég, ha csak a reklámjainkat nézzük meg – azt sugallja, hogy minden nem-i kísértés elfogadása természetes, az ebből származó élvezet alapvető emberi jogunk, mint minden más testi igényünk kielégítése is. Ránk már nem vonatkoznak Jézus kétezres éves szavai: „Hallottátok a parancsot: Ne törj házasságot. Én pedig azt mondom nektek, hogy aki bűnös vágygal asszonyra néz, szívében már házasságtörést követ el vele.”

A médiában elég gyakran találkozunk olyan közvélemény-kutatással, „tudományos” felméréssel, amely a megcsalás kedvező hatásait sugallja. Egyesek szerint felfrissítheti magát a kapcsolatot is, pedig mindnyájan tudjuk, hogy minden, még a csak gondolatban történt házasságtörés is mérget csepegtet belé.

A házasság természeténél fogva egy férfi és egy nő kölcsönös bizalmon alapuló, életre szóló szövetsége lenne. Ezt a szövetséget megbontja, érvényteleníti az, amikor a szexualitás a házasságtól független önálló életet kezd élni. Házasságtörés persze minden korban volt, de főleg az utóbbi száz esztendő fejleménye, hogy a kereszténynek mondott Európában természetessé, elfogadott, mi több, propagált normává lett. Ezért nem lehet sorscsapásként kezelni a család válságát, hiszen az mindenekelőtt annak a következménye, hogy asszimiláltuk a szexualitás erkölcsi kiürítését célzó manipulációt. Ez nem „felszabadított” bennünket, hanem a családot rabolta meg – annak szétzilálása révén – gyermeknevelő szerepének és lehetőségeinek jelentős részétől. A szülőket a köztük létrejövő szövetség eleve megkérdőjelezésével fokozott mértékben individualizálta, a család hatékony nevelő hatásai nélkül felnövő generációkat pedig felkészíti arra, hogy a társadalom gondosan megtervezett, a globalizáció által céltudatosan terjesztett, az emberi egyéniség irányvesztettségére spekuláló mesterkedések sugallataira befogadók legyenek.

A család ellen, valamint az emberi ítélőerő mesterséges meggyengítésére irányul a homoszexuálisok „családalapító” „jogainak” előtérbe tolokodtatása is. Hogy ki hogyan éli ki hajlamait, azt magánügyének tekinthetjük. De egy természetellenes kapcsolat törvény előtti, a há-

zasságkötéshez hasonló hivatalos szentesítése a természetes és a torz egyenlősítésével a család intézményét hivatott lejártni. Annak mindinkább terjedő engedélyezése pedig, hogy az ilyen „párok” gyermekeket fogadhassanak örökbe – különös tekintettel a családi példa bizonyítottan mindent egyéb külső tényezőt elsősorú jelentőségére a gyermekek személyiségének alakulásában – valójában nem más, mint a lélekgyilkosság tudatos lehetővé tétele. Európa számos országában a politikusok, a „demokratikusan” választott képviselők jelentős részének ezekben a kérdésekben elfoglalt álláspontja a manipuláló erőket kiszolgáló bérenc voltuk bizonyítéka. Azok az egyházak és papok, amelyek Isten áldását adják az ilyen kapcsolatokra, a házasságon és a családon kívül valójában gúnyt űznek magából a kereszténységből is. Mindez sötét erőknél az emberi jóézés és értelem fölötti manipulatív győzelmet, szolgává silányulásunkat bizonyítja.

Történelmi tény, hogy valamennyi születő birodalom erői éltető eszmékből táplálkoztak, hanyatlásuk korára ezek az eszmék kiégték, és a társadalmak erkölcsé mélyre süllyedt. Megállapíthatjuk, hogy az Európai Unió és a Globalizált Világ nevű birodalmak, melyek létrejöttét sokan olyannyira szorgalmazzák, eleve rohadat alapokon épülnek. Gazdasági zsarolással és politikai nyomással arra kényszeríthetnek bennünket, hogy ezek tagjai legyünk, illetve maradjunk, és az is lehet, hogy a mai generációk életének anyagi színvonalára egy ideig ez kedvező hatással lesz, de az ilyen tákolmányok vége az összeomlás szokott lenni. Ha hagyjuk magunkat erkölcsileg manipulálni, ha belegegyezünk elménk mosott állapotban való tartásába, ha nem tudunk visszatérni civilizációnk világosságát adó transzcendens örökségéhez, a készülő világuralom tehetetlen játékszerei leszünk, és lelkünkben nem állhatunk készen az előbb-utóbb szükségképpen bekövetkező újabb fordulatra sem. Márpedig Isten kegyelmezzon akkor nekünk!

Tóth Károly Antal

(Elhangzott 2004. június 3-án Budapesten, a Magyarok VI. Világkongresszusának „A Magyarság és a Nyugat” című nemzetstratégiai konferenciáján.)

Az MNSZ a felszabadulás sodrában

Erdély sorsát 1944–47 között szintén a „krasnaja armija” jelenléte határozta meg. Három közéleti személyiség vall erről a rövid történeti periódusról. Egy baloldali jogász, Csákány, aki alkalmazkodott a helyzethez és a többségi nemzet érdekeihez. Szép karriert futott be. A másik kettőnek, Jakabffynak és Unghvárynak, akik vallották és vállalták a hagyományos magyar érdekek képviselését más sors jutott.

A Népi Szövetség, mint köztudott, a harcos nemzeti szervezethez, a Magyar Dolgozók Országos Szövetségének a megváltozott, új történelmi körülmények között megújult formája.

1944. augusztus 23-a harci készültségben találta az ország többi demokratikus szervezetével együtt a MADOSZ-t is. Mindezek a demokratikus szervezetek a párt vezette és végrehajtotta augusztus 23-i fordulat után az illegálisból a legnagyobb nyilvánosság előtt folytatták tevékenységüket. A MADOSZ körül tömörült demokrata erők, amelyek már a föld alatt szoros kapcsolatot teremtettek egymással, most már nyíltan sorompóba állhattak.

Szinte egy időben léptek színre a MADOSZ szervezetei Brassóban, Bukarestben, Temesvárott, Aradon, Lugoson és máshol.

A temesvári szervezetnek nyílt először alkalma, hogy kiáltványát az Aradon megjelenő Déli Hírlap szeptember 7-i számában nyilvánosságra hozza. Ez volt az önkényuralom után az első nyílt színváltás a demokrácia, román-magyar együttélés mellett, a nemzeti és fajgyűlölet ellen. Nem tudom ki szerkesztette ezt a kiáltványt, de nem hiszem, hogy tévednék, ha szerzőjében Bánya Lászlót gyanítom.

Mielőtt a MADOSZ szervezetek újjáéledő munkájáról beszélnék, talán utaljak még egy vonatkozásban vissza arra, amiről már említettem röviden, hogy a MADOSZ az illegális körülményei között is részt vett annak a harcnak minden formájában, amelyet az önkényuralom ellen folytattak. Tudjuk azt is, hogy madoszista áldozatai is voltak ennek a harcnak. Szabó Árpád, Ocskó Teréz és mások.

Én azonban most egy talán kevésbé ismert mozzanatára akarok emlékezni, mégpedig arról, hogy a fogarasi hegyekben partizánharcot folytató harcosok között magyarok is voltak. Egyikük, Deák András, konspiratív nevén Mátyás is fegyverrel a kezében harcolt a fogarasi hegyekben. Később itt élt Kolozsváron, egy-két évvel ezelőtt halt meg.

Visszatérve az augusztus 23-a utáni időkre, nemcsak a forradalmi erők lendültek harcra, hanem természetesen megmozdultak a haladásellenes erők is. Ezek egyrészt folytatták a fajgyűlölet eszméik, gondolataik terjesztését és gyakorlatát, ami – mint a továbbiakban kiderül – nem is volt olyan nehéz, mert hiszen a régi államgépezet a dolgozók természete következtében úgyszólván érintetlen maradt és amint erre később ugyancsak utalok, a demokratikus erők harcának egyik fő célja éppen az államgépezet megtisztítása volt – mondom a haladásellenes erők egyik célpontja éppen a magyarság volt.

A demokratikus erők gyengítése érdekében, de saját ideológiájuk szellemében is dühödő támadást indítottak a magyarság ellen...

...Hihetetlen gyors volt a magyarságban belül a demokratikus kibontakozás folyamata. Egyrészt mi, politikai harcosok ragadtuk magunkkal a tömegeket, másrészt a tömegek ragadtak magukkal bennünket. Az élni akarás, a szabadság vágya lobogott bennünk, s ezt a többes számot értsd a lehető legtagabb értelemben. Mint mondtam, nemcsak bennünk, politikai munkásokban, hanem lobogtak ezek a lángok a szó legtagabb értelmében vett széles néprétegekben is.

A politikai cselekvés közüggé vált, vagy hadd mondjam inkább ennek a ré-

gi szép szónak a mintájára kifejezőbben: néppüggé, s ezt a néppüggé kellett nekünk szolgálnunk. De mivel? Hogyan? És itt jött Kurkó Gyárfás, a MADOSZ elnöke azzal a gondolattal, hogy egyrészt a legerőteljesebb szervező munkával kell eljutnunk a legszélesebb néprétegekhez, másrészt éppen ennek érdekében napilapot kell indítanunk, mert a szervező munka az akkori körülmények között is hihetetlen nehézségekbe ütközött. Azt mondhatnám, hogy az államhatalmi szervek burkolt, vagy egyenesen nyílt ellenséges magatartásával szemben féllegálisban, vagy talán lobb szóval a demokratikus lendület akkori idejének megfelelően, azt mondhatnám, forradalmi legalitásában működünk.

Szóval, a Kurkó Gyárfás gondolata volt az, hogy mivel az akkori nehéz körülmények között – háború volt ugye, mindent a frontnak kellett alárendelni, utazási korlátozások voltak, és így tovább –, hogy a leghamarabb úgy juthatunk el a tömegekhez, ha napilapot alapítunk. S bár ebben a tekintetben is megkaptuk elsősorban a Román Kommunista Párt támogatását, mégis nyilvánvalóan időbe telt, amíg ez a napilap megjelenhetik, ezért úgy döntöttünk, hogy még annak megjelenése előtt kiáltványban fordulunk az ország magyarságához.

A kiáltványt Kurkó Gyárfással ketten szerkesztettük Szent János utca 4. szám alatti lakásomon Brassóban, azon a lakáson, amely rövidesen a Magyar Népi Szövetség országos központjává lett addig, amíg a központ számára megfelelő helyiséget kaptunk. Napokon keresztül vívódtunk a kiáltványon. Nagyon alaposan kellett meggondolnunk azt, hogy olyan legyen, hogy magával ragadja a radikális tömegeket, kifejezve harci akaratunkat, leszámolásunkat a múlttal, a jövő határozott igénylését. A szomszédunkban még dörögtek az ágyuk, amikor a kiáltvány szövegén szorgoskodtunk, végül is ezt a kiáltványt, amely határozott hangon szabta meg politikai irányvonalunkat, lelkes ifjaink október 4-én ragasztották ki a brassói falakra és az akkori lehetőségek minden-minden lehetőség kihasználásával küldték el elsősorban a Székelyföldre, de az ország minden más részébe.

Közben természetesen folytattuk a politikai szervezőmunkát is. Elsősorban – mint említettem – a magyarság széles néprétegei felé tájékozódunk, de éppen mert e széles néprétegek jelentős része falun lakott, ahol az egyházi befolyás igen

nagy volt, támadt Kurkó Gyárfásnak az a gondolata, hogy törekvéseinkkel ismeres-sük meg az akkori legtekintélyesebb egyházi vezetőt, Márton Áron gyulafehérvári katolikus püspököt, aki közmegebecsülésnek örvendett a széles néprétegek körében is, főként azért, mert közismert volt határozott kiállása a horthysta politikával szemben, – utalok a Szent Mihály templomban ismert prédikációjára – de szembeszállt, szembehelyezkedett a Romániai Magyar Népközösség akkori vezetőségének és elsősorban Gyárfás Elemérnek a politikájával is.

Hát bizony útrakeltünk Kurkó Gyárfással kettesben Gyulafehérvárra, s mint már mondtam, az utazás az akkori körülmények között nem a legegyszerűbb volt. Tulajdonképpen illegálisan utaztunk, mert utazási igazolványunk nem volt, tehát kockáztattuk azt, hogy bármikor lehajíthatnak a vonatról és úgyszólván a front irányába mentünk, mert utazásunk 1944 szeptemberében volt, akkor, amikor volt a német-magyar csapatoknak az esztelen-oktalan felelőtlen és mondhatom bűnös aradi és tordai betörése. Szovjet katonákkal zsúfolt vonaton utaztunk. Álltunk a folyosón. Az egyik szovjet katonát háztizsájkáról felállt, helyetlenné kényszerítve, és bizony felváltva ültünk ezen a háztizsákon Tővisig. Persze nem nagyon értettük egymás nyelvét, de megértettük, és nagyon megértettük egymást a dal nyelvén. Mi ugyanis Gyárfással énekeltünk, s ismeretlen szovjet útitársunk, akivel a csomagjainkból közösen kosztoltunk is, egymást megkínálva, velünk dúdolgatott. Azután mi is hozzádúdoltunk az ő énekéhez. Az egyik dala mind a mai napig a fülemben cseng – mondhatom inkább egy dallam töredéke ta-ta-ratta-rata-ta-ta-ta, kicsit falsul fúvom, megpróbálom mégegyszer, ta-ta-ratta-rata-ta-ta-ta. Ez bizony nem volt ötfokú dallam, de erősen emlékeztetett új stílusú magyar népdalainkra. Ki tudja, hogy milyen távolságokon ívelt át ez a Gyulafehérvár felé menő vonaton felfedezett rokonság. Persze munkásmozgalmi dalokat is énekeltünk. Barátunk a Marseillaiest csak úgy dúdolgatta, de az Internacionálét aztán már együtt daloltuk. Ez a közös éneklés, s ez az utazás életem legszebb emlékei közé tartozik.

Hajnali szürkületben érkezünk meg Gyulafehérvárra, s a püspöki palota felé mentünkben nem is messze a palotától megállít egy detektív, hogy mit keresünk ott. Gyárfás mindjárt mondja, hogy Márton Áron püspökhöz megyünk. Milyen kérdésben? Gyárfás ugyancsak határozottan és nyíltan mondja, politikai ügyben. Mutatja a papírunkat is. Ott volt va-

Székelyek mennek a bevonulásra

lami írásféle – ma már nem emlékszem, hogy kitől származott, de alighanem éppen Kurkó Gyárfás írta alá. Pecsét is volt rajta, de hogy miféle pecsét lehetett, azt nem tudom. Tény azonban, hogy az akkori körülmények között Márton Áron az ő rezidenciájában olyan internált féle volt, tehát úgyszólván a mai napig is csodálkozom azon, hogy minden további nélkül engedtek. Be is mentünk. A délelőtti folyamán aztán találkoztunk Márton Áron püspökkel. Hosszas beszélgetést folytattunk. Érdeklődéssel, sőt mondhatnám rokonszenvvel fogadta elképzeléseinket, amelyeket Gyárfás a legteljesebb nyíltsággal fejtett ki, de némi aggodalmi is voltak, különösen a tekintetben, hogy nem túl korai-e fellépésünk. Mi éppen a kiállás, az azonnali kiállítás szükségességét vitat-

tuk, s amikor bizonyos személyi rokonszenvvel – hiszen köztudomású, hogy egy falusi Kurkó Gyárfással mindketten Csík-szentdomokoson születtek – mondom – amikor mintegy egyéni sorsunktól óvott, én ifjonti hévvel vágtam ki a közhelyet, a később tragikus valósággá vált közhelyet, hogy tudjuk, hogy a forradalom fel-falja saját gyermekeit. Ezzel váltunk el. Utunk aztán hazafelé már minden különösebb élmény nélkül ment végbe...

...Folytattuk az erőteljes szervezési munkát, s egyidejűleg ugyancsak erőteljesen munkálkodtunk a napilap megindítása körül. Szervezési vonatkozásban a nagy nehézségek ellenére is felvettük a kapcsolatot a különböző megyékben sorra megalakuló szervezetekkel és országos értekezletet készítettünk elő.

Lapvonnatkozásban minde- nek előtt a lapengedély megszerzése iránt tettük meg a lépéseket, de szükség volt a lap anyagi, pénzügyi fedezetének az előteremtésére is, valamint nagy gondot okozott a szerkesztőség összeállítása.

Az események különben gyorsan követték egymást. Em-lítettem, hogy kiáltványunkat október 4-én ragasztottuk ki, s október 6-án, tehát már két nap múlva a MADOSZ csatlakozott az Országos Demokrata Arcvonalhoz, magáévá téve munkatervének célkitűzéseit. Az Országos Demokrata Arcvonal október 8-i hatalmas bu-karesti népgyűlésén Cziko Nándor magyar nyelvű beszédében tett hitet arról, hogy a magyarság jogait a román demokráciával való szoros együttműködés útján akarja kivívni.

Persze a reakciós erők sem pihentek. A magyarság ellen addig elszórtan jelentkezett sajtótámadások mintegy központi irányításra hatalmas kardallá olvadtak össze.

A lendületbe jött demokrácia meg-in-gathatatlan azonban, a demokrata erők szoros egységén megtörnek a támadások, a román demokrácia és sajtója, mint már mondtam, bátran a megtámadott MADOSZ védelmére siet. A legképtelenebb vádak emelték a MADOSZ ellen, még talán sorát ejtem annak, hogy ezekről beszéljek, most egyet említek, amelyik már szinte karikatúrális vonatkozású. Egy kicsit előre ugorva az időben, megemlítem, hogy például novemberben valamelyik

Nemzeti Parasztpárti lap azt állította, hogy a MADOSZ azonos a volt Kisgazda Párttal, amely köztudottan – amelyet különösen Udvarhelyen, Udvarhely megyében szervezett meg annak idején a Nemzeti Parasztpárt, s amely köztudottan a Nemzeti Parasztpárt fiókja volt, s amelyet a Nemzeti Parasztpárt tartott fenn. Ennek az emberei szerepeltek aztán egyes választásokon a Maniu-féle Nemzeti Parasztpárt listáján. Hát valóban a politikai rosszhiszeműség példája volt a MADOSZ-t egy ilyen szervezettel azonosítani.

Nem lehet tudni – mondom –, hogy ez a nevetségesnek ható feltételezés nem takart-e bizonyos politikai célzatot, nem akarták-e a magyar tömegek előtt ezzel a váddal a MADOSZ-t kompromittálni.

De térjünk vissza 44 október havára, amikor – mondom – az események rohamosan követték egymást. Október 7-én megkaptuk a lapengedélyt is. Most aztán már igazán – a szó legteljesebb értelmében – éjt nappallá téve dolgoztunk, legfennebb négy órát ha aludtunk...

...A mozgalom is most már olyan szakaszba lépett, hogy dönteni kellett további alakulásáról. Ezért készítettük elő sok munkával a MADOSZ országos értekezletét. Ebben a munkában aztán most már oroszlánrészük volt a Brassóban megjelent Bányai Lászlónak, és Révi Ilusnak, akikkel állandóan tanácskoztunk, intézkedtünk, szerveztünk, munkálkodtunk, járkáltunk. Ezek a tanácskozások is az én lakásomon folytak, s ezzel kapcsolatban hirtelenjében eszembe jut egy eset, ami jellemzi a maga egyszerűségében is azokat a körülményeket, amelyekben dolgoztunk. Említettem már, hogy a hatóságok nem túlságosan jó szemmel nézték a magyarság szervezkedését, s erről még lesz szó. A lényeg az, hogy mi is állandó megfigyelés alatt voltunk, és az egyik délutáni értekezletre jövet Ilus, akinek nagy illegális gyakorlata volt, gyanús ólálkodókat fedezett fel lakásunk környékén. Akkor háború volt, az éjszakai kijárási tilalom miatt korán haza kellett volna menniök, de mielőtt elindultak volna, megbeszéléseink végén, egy órával a kijárási tilalom beállta előtt, a leeresztett roló rései között ugyancsak Révi Ilus nézett ki, s bizony az elég ügyetlenül a túlsó járda felől leselkedő ugyanazokat az alakokat fedezte fel, akik ott voltak, ott ólálkodtak akkor is, amikor ő jött. Hát bizony úgy határoztunk, hogy nem mennek haza, nálam alusznak, azután úgy helyezkedtünk el, hogy Révi Ilus az ágyunkban aludt, ő az egyik széken, feleségem középen én a

másik széken, Bányainak összetoltunk két fotelt, Kurkó Gyárfás pedig azt mondta, hogy ő a földön is nyugodtan tud aludni, megszokta az internálótáborban és a Fellegváron, kabátjába burkolózott, a feje alá könyveket tettünk párnának, s így – persze nem feküdtünk le korán, mert hogyha már úgy alakult a dolog, kihasználtuk az időt, folytattuk a megbeszélésünket, de mégis, amikor lefeküdtünk, hát így történt nyugalomra. Másnap délelőtt azután először a feleségem ment ki terepszemlére, és miután azzal jött vissza, hogy tiszta a levegő, tehát így mentek el Gyárfás, Bányai László és Ilus...

...Október 16-án megnyílt a MADOSZ országos értekezlete, amelynek feladata volt, hogy megszabja a további fejlődés távlatait és feltételeit. Megint Kurkóra kell hivatkoznom, akinek az volt a felfogása, hogy bár a MADOSZ harcos, demokratikus, nemzetiségi kiállással elévülhetetlen érdemeket szerzett, az új feltételek között, a szélcsend széles tömegmozgalom-má való átalakítás érdekében szükséges új, megfelelő elnevezés. Volt olyan felfogás is, hogy a MADOSZ párt formájában szervezkedjék újra. Ezt a gondolatot azonban Kurkó határozott ellenzése és helyes felfogása következtében elvetettük, mert egyrészt a szövetség szóban biztosítottuk a MADOSZ elnevezésbeli folytonosságát, másrészt hangsúlyoztuk, hogy itt valóban népi tömörülésről és nem pártérdekek vezette alakulatról van szó.

Így lett aztán a brassói értekezlet határozata nyomán a Magyar Dolgozók Országos Szövetségéből a Magyar Népi Szövetség.

A brassói értekezlet megválasztotta az új ideiglenes intéző bizottságot, amely öttagú ideiglenes központi végrehajtó bizottságot hozott létre, ennek élére elnökként Kurkó Gyárfás állt, tagjai pedig Bányai László, Czíkó Nándor, Dávid Sándor és jómagam voltunk.

Az ideiglenes központi intéző bizottság élén ez a központi végrehajtó bizottság irányította a Magyar Népi Szövetség munkáját az 1945 májusi kolozsvári kongresszusig.

A lap megindításának ügye is döntő szakaszba lépett, s mivel más ember nem volt kéznél, Szemlért a katonaság hajszolgatta, nekem kellett vállalom a lap szerkesztését is...

A lényeg az, hogy az értekezlet előkészítésével egyidejűleg folyt a lap megjelentetésének előkészítése is, s úgy határoztunk, hogy a lap első száma anyagának gerincét és amennyire visszaemlékszem, teljes anyagát az országos értekezlet szolgáltatta. Az értekezletet gyorsírással a feleségem vette fel, ő is gépelte le az

anyagot, a feleségem, aki azelőtt is odaadó, hűséges munkatársam volt, akkor is az volt, s az mind a mai napig úgyhogy tulajdonképpen az első szám anyaga az ő keze munkája volt.

Ketten dolgoztunk a lapon Kőműves Gézával, én viseltem a felelősséget jőpár napig, amíg aztán lassan-lassan összeállt a szerkesztőség, megjelent Tiboldi Béla, megjött Szász István Temesvárról, Krács Andor is – felesleges is talán mondanom, vagy talán nem felesleges –, hogy Kőműves Géza is a Brassói Lapok gárdájához tartozott, Krács Andor is dolgozott ott, Szász István is, úgyhogy tulajdonképpen egy kis Brassói Lapok szerkesztőség alakult ki, sőt a kiadóhivatal is a Brassói Lapokból alakult. Ha emlékeztetem nem csal Lobstein – a keresztnevét nem tudom – volt a kiadóhivatalunk vezetője, ő is Brassói Lapos volt, és a fáradhatatlan Ince Tercsi is. Ez a gárda indította el a lapot, amelynek első terjesztői maguk a központi intéző bizottság tagjai voltak. Boldogan kiáltották rikkancsként Brassó utcáin, hogy megjelent a Népi Egység.

Közben az Erdélyi Fialalokos idők-ből eszembe jut egy anekdotikus dolog, s ezt most pótlólag elmondom. 31 nyarán rokon látogatáson Pesten lévén, természetesen nem mulasztottam el, hogy ne zárandokoljak el Szabó Dezsőhöz, aki mint köztudomású, a Philadelphia kávéházban székel, s akinek asztalához nem lehetett csak úgy odamenni, megvolt az ő protokollja, s a szer-tartásmestere a pincér személyében. Hát én erre a célra névjegyet nyomtattam, s a nevem alá oda volt írva: az Erdélyi Fialalokos technikai szerkesztője. Ezt a névjegyet küldtem oda a pincérrel, s akkor kegyesen visszaüzent, hogy odaülhetek, s ezekkel a szavakkal fogadott: Fialal barátom, maga még meg sem született, s máris szerkesztő?

A mozgalom aztán szélesedett, terebélyesedett. Október 29-én Déván volt MADOSZ népgyűlés az Ekés Front nevében Gróza Péter szólalt fel, s már a dátum közelsége miatt is említük meg aztán, hogy november 1-jén megindult a Szabad Szó, a bányai demokrácia bátor hangú lapja.

A szervezkedés mindenfelé megindult – Kolozsváron is megindult, s erről még beszélünk –, de előbb mondjam el a székelői szervezkedés egy érdekes és az akkori idők nagy jellemző epizódját.

Mégis előbb a kolozsvári megalakulásról kell beszélnem, mert november elején megalakult a MADOSZ kolozsvári szervező bizottsága is.

Az akkori Csík megyei megyefőnök (Tetű – a szerk.) – hadd ne említsem a

nevét – kijelentette, hogy Csík megye területén semmiféle szervezkedést nem engedélyez. Magyar szervezkedést persze. Szavát be is tartotta, mert amikor a Csík megyei szervezet gyűlést akart tartani, ha jól emlékszem, Csíkszentdomonkoson, amelyen Kurkó Gyárfás is részt vett, az értekezlet összes tagjait, Kurkó Gyárfással együtt letartóztatták, és fegyveres kísérettel a brassói hadbírószágra vitték be. Ennek becsületére legyen mondván, itt azonnal szabadlábra helyezték őket, s akkor az a furcsa helyzet állt elő, hogy a Magyar Népi Szövetség Csík megyei szervezetének értekezletét most már Brassóban tartották meg. Lakásaink szálláshelyeké alakultak át, lakásunkon közös konyhát állítottunk fel, ahol asszonyaink főztek, s ilyen módon a csíki értekezlet Brassóban zajlott le.

Nos, mondom népgyűlésünk volt, amire engedélyt kaptunk a megyei hatóságoktól. – Tudva azonban – s ismétlem, hogy ezekről még beszélünk –, hogy a csendőri őrmesterek és nemcsak csendőri őrmesterek – most hirtelenjében nem jut eszembe, valamelyik megyei prefektus, talán később eszembe jut a neve – kijelentett, hogy semmiféle gyűlést, Magyar Népi Szövetségi gyűlést nem engedélyez még akkor sem, ha maga a belügyminiszter ad erre engedélyt, szóval tehát bármennyire is engedélyezték a megyei hatóságok gyűléseinket Brassóban, még nem volt biztos, hogy a csendőri erőszak ezt nem akadályozza-e meg. Ezért jónak láttam a gyűlés előtt elmenni a csendőri őrsre azzal a szándékkal, hogy mondjam meg neki, hogy mi megtartjuk a gyűlést, mert nekünk erre engedélyünk van. Hát amikor belépek a csendőri őrsre, szemben a falon – jegyezzük meg a dátumot: 1944. november 12-én – Antonescu marsall fényképe látható. Én, ahogy ezt megláttam, önkénytelenül felkiáltottam, hogy hát ez a kép mit keres még ott a falon, hogy lehet, hogy ez még itt van? Még most a szemem előtt van a jól megtermett csendőri őrmesternek a dühtől kidagadt arca, de nem engem ütött meg, hanem a falhoz ugrott, s levette onnan a képet. Én aztán már indultam is vissza, engem is úgy meglepett a jelenet, csak az ajtóból szóltam vissza, hogy csak azért jöttem, hogy megmondjam, hogy ilyen és ilyen engedély alapján gyűlést tartunk. Nos, az, hogy még november 12-én Antonescu képe közhivatalban a falon lehetett, a maga kicsinységében, hiszen egy falusi csendőri őrsről van szó, azért jól jellemzi azt az államgépezetet, amellyel szemben kellett a népi demokratikus erőeknek a harcok néhez körülmények között folytatni.

Mondottam, hogy november elején alakult meg a MADOSZ kolozsvári szervező bizottsága, amely aztán november 30-án Magyar Népi Szövetséggé alakult át, s csatlakozott a Szövetség brassói központjához.

Már jóval előbb kellett volna emlétenem, hogy nem sokkal az október 16-i brassói értekezlet után megszerkesztettem a Magyar Népi Szövetség szervezési elveit, módozatait magába foglaló első számú körlevelet, amelyet a központi végrehajtó bizottság jóvá is hagyott. Ezt küldöttük szét az egész országba mindenfelé, s tulajdonképpen ez volt a kolozsvári kongresszusig a Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata, ez az első számú körlevél, amelyet kinyomtatunk, most is emlékszem rá, tizenhatodréti alakú, rózsaszín borítású füzetke volt, amelyből sajnos nekem egyetlen példányom sincs. Bizony mondom örülnék, ha valahonnan egy példány előkerülne. Országszerte lázasan folyt a szervezkedés a megyékben, nemcsak a megyeközpontokban, a nagyobb helységeken is népgyűlések, s bizony ezekhez nagy segítséget nyújtott, hogy az új központi intéző bizottság újszólván minden tagja állandó mozgásban volt. Sok, nagyon sok nevet kellene felsorolni azok közül a központi megbízottak közül, akiknek áldozatos munkája testesült meg a Magyar Népi Szövetség megizmosodásában. Hadd említsék meg mégis ezek közül egyet, aki sajnos ugyancsak nincs már az élők világában, Csirikás Györgyöt, azt a szerény, de roppant józan, okos, széles látókörű munkást, aki talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy a legeredményesebben dolgozott a központi apparátusunk tagjai közül. Halála tragikus volt, kiesett a vonatból.

Ezeknek a mozgalmi embereknek jórésze gazdag illegális tapasztalattal rendelkezett, amire bizony nagy szükség volt, mert mint már többször is említettem, meg kellett küzdenünk az államhatalom általában ellenséges, de legalább barátságtalan, akadékoskodó magatartásával szemben.

Az akadályok között a munkánkat gátló nehézségek között az egyik a mozgási lehetőségnek a szűkössége volt. Már említettem, hogy Kurkó Gyárfással mi is utazási engedély nélkül ültünk vonatra. Mai fülnek ez furcsán hangzik, de a háború alatt az volt a szabály, hogy vonatra, természetesen a megváltott jegyen kívül csak az ülhetett fel, akinek a rendőrség által kiállított utazási igazolványa is volt. Magyaroknak pedig általában utazási engedélyt nemigen adtak. Hosszú ideig kellett harcolnunk már

még akkor is, amikor a demokratikus erők a kormányban megerősödtek, tehát a második Sanatescu kormány után és a Radescu kormány idején is, amíg végre el tudtuk érni ennek a jogfosztóan megkülönböztető rendelkezésnek a visszavonását.

Mint mondtam, a hatósági gyámkodással vetekedtek az úgynevezett történelmi pártok lapjai is. A Viitorul például kifogásolta, hogy Temesváron az október 22-i gyűlésen magyarul beszéltek. Hosszúfalu-luban, ahol az említett jelenetem volt a csendőri őrmesterrel, decemberben bevették a Magyar Népi Szövetség helyi szervezetének ablakait, és a kerítésekre szidalmazó szöveget írtak. Dragomir apácai csendőri altiszt – az is, az az Apáca is abban a Brassó megyében volt, ahol mondom, különben jó volt a helyzet más vidékekhez képest – kijelentette, hogy a Magyar Népi Szövetséget nemcsak feloszlatják, de minden magyart felakasztanak. Árapatakon a csendőri őrmester parancsára a katonai előkészítők éjnek idején bántalmazták a népgyűlés résztvevőit és behatoltak a magyarok lakásába, bántalmazták a férfiakat és nőket, majd többet a csendőri őrsre kísérték, ahol megkötözték őket.

Az előbb említett apácai csendőri altiszt természetesen megtiltotta a Magyar Népi Szövetség szervezkedését Apácán.

Temes megyében a csendőrök halálosan megsebesítették Német Andrást, a Magyar Népi Szövetség tagját.

A Temes-Torontál megyei Majlát községben január 3-án a csendőri őrmester több mint ötven Magyar Népi Szövetségi tagot tartóztatott le.

Pál András és Orbán Kálmán türkösi fiatalembereket megpofozták és bilincsbe verték a türkösi csendőri őrsön, mert Petőfi könyvet olvastak.

Nem folytatom. Elég is ennyi annak az atmoszférának az érzékeltetésére, amelyek között dolgozni kellett.

Hadd szóljak egy-két szót e két utóbbi népgyűlésről. A brassóival kapcsolatban a szerénység látszatát is vállalva hadd idézzek egy mondatot az ott elmondott beszédemből. Mindig és mindenkiel szemben – mondtam – az elnyomással és izgatással szemben is vallottuk, hogy itt születünk, itt akarunk élni, dolgozni és meghalni. Ez nemcsak azt jelenti, hogy magunknak jogot akarunk, hanem azt is jelenti, hogy minden erőnkkel azon leszünk, hogy jöjjön el az az idő, amikor egyik ember nem néz görbén a másikra csak azért, mert más nyelven imádja az Istent.

A Magyar Népi Szövetség 1944. december 17-én megtartott bukaresti nagygyűlésének jelentőségét az ott felszólaló Bányai László többek között azzal emelte ki, azt mondta, hogy 26 éves kisebbsé-

gi múltunkban az az első magyar népgyűlés az ország fővárosában.

Idézek egy pár pontot a nagygyűlés határozatából. A 3. pontban ezt mondja a határozat: Követeljük a munkatáborok felosztatását – ezekről még beszélünk –. 4. pont: Követeljük az internáltak ügyének felülvizsgálását, az ártatlanok szabadon bocsátását. 5. pont: A nagygyűlés követeli a nemzeti jogegyenlőség elvével ellentétes hatósági rendelkezések megsemmisítését és a sovinszta hatósági közegek magyarellenes kilengéseinek megtorlását. Követeli a román állampolgárságú magyarok rendőrségi jelentkezési kötelezettségének megszüntetését. A 6. pontban a munkahelyükről nemzetiségük miatt elbocsátott magyarok visszavételét követeli, a magyar iparosoktól elvett iparendéyek visszaadását, a faji megkülönböztetés elve alapján kivetett adótöbbletek törlését. A 7. pontban a nagygyűlés követeli az anyanyelv szabad használatát a közélet minden terén írásban és szóban, az anyanyelv használatát akadályozó sovinszta elemek megbüntetését, a magyarság számarányának megfelelő demokratikus szellemű közoktatást magyar nyelven, magyar tanerőkkel, a fasiszta parancsuralom alatt bezárt magyar nyelvű felekezeti iskolák megnyitását.

Határozott, demokratikus, becsületes kiállást jelentettek ezek a határozatok, s nagyjából hasonlóak voltak a többi nagygyűlések határozatai is, amelyek a romániai magyarság akkori helyzetét tükrözték. És bizony sok időbe telt, míg azok a súlyos, nyomasztó kérdések megoldásra találtak.

Egy részük már a Román Kommunista Párt és a pártnak a kormányban lévő miniszterei segítségével már hamarabb, de legnagyobb részük csak 1945. március 6-a után, a pártvezette széles demokratikus erőket képviselő Gróza kormány hatalomra jutása után oldottak meg. Hiszen például a nyelvhasználat kérdésében bizony sok nehézségünk támadt, amikor ifjaink 1944. december 12-i brassói nagygyűlésünkre a román és a magyar nyelvű felhívásokat kiragasztották, akadt egy rendőrtiszt helyettes, aki kijelentette, hogy milyen világ van itt Romániában, hogy magyar feliratokat ragaszthatnak ki, és véressel fenyegette meg a falragaszokat kifüggesztő ifjakat.

Magyar nyelven írt ajánlott leveleket nem vette fel a posta, s gyakran előfordult, hogy a magyar nyelvű telefonbeszélgetéseket félbeszakították. A posta vezérigazgatóság még 1944. decemberében is olyan rendeletet adott ki, amely szerint minden magyar nyelvű levelezés tilos. Még 1945. márciusának első napja-

Ha lányokat is soroznának...

iban is megtiltották a magyar nyelvű táviratok továbbítását. Pedig egy hónappal azelőtt, 1945. február elején jelent meg a Nemzetiségi Statutum. De ez nem akadályozta meg a sovinszta népellenes erőket, a magyarellenes intézkedések megtételében, ha ekkor már ezek nem is öltöttek olyan súlyos formákat, mint 1944 őszén a Maniu gárdáknak székelyföldi szárazajtai és csikszentdomokosi rémtetteik.

Mindenesetre 1945 tavaszán jutottunk el oda, hogy képviselőink voltak a kormányzervekben is. Így Czíkó Nándor a nemzetiségi minisztérium, Méliusz József pedig a propaganda minisztérium tanácsosa lett.

Az előbb említett magyarellenes hatósági megnyilvánulások közül kifejtettem kettőt, ugyancsak helyi jelentőségűt, de amely valóban jellemzi az államszervek részének felfogását.

Egy határőr hadnagy például a Brassó megyei Türkös községben kiáltással fenyegette meg a demokrata lakosságot, s egy magyar fiút véresre vert. Egy brassói rendőr pedig kijelentette, hogy Transznisztriaába száműzne minden magyart. Ez a kijelentés pedig 1945. februárjában hangzott el. Transznisztriaőről pedig tudni kell, hogy így nevezték a Dnyeperen túli elfoglalt szovjet területet..., amelyen a román hatóságok deportáló táborokat létesítettek. Ez a kijelentés tehát 45 tavaszán lényegében ugyanazt a szellemet képviseli, amelyet 44 novemberében a hosszúfalusi csendőrsőn látott Antonescu portré is kifejezésre juttatott.

1945 elejét különben a reakciós Radescu kormány elleni harc jellemezte, a tö-

megek forradalmi lendülete fokozódott, s ennek jegyében született meg az Országos Demokrata Arcvonal kormányzási programja, amely megfelelt a tömegek ama követelésének, hogy demokratikus ODA kormány kerüljön az ország élére.

Sok gondot okozott a Népi Szövetségnek és nagy feladatokat rótt rá a Brassó-közi Földváron létesített tábor, amelyben körülbelül 1500 magyar szenvedett azon a címen, hogy hadifogoly, holott csak igen részük volt hadifogoly valójában az Észak-Erdélyből a reakciós hatóságok által összeszedett békés lakosok voltak. Akkor fogdosták össze őket, amikor közvetlenül a felszabadulás után az a divat járta a Székelyföldön, hogy aki áttért görögkeleti vallásra, elengedték, a többit a földvári táborba internálták egyes helyekről.

A román demokrata erők és elsősorban a Román Kommunista Párt erőteljes támogatásával sikerült elérni, hogy 45 márciusában új parancsnok került a tábor élére, és így némi javulás állott be az addig ott uralkodott embertelen viszonyokban. A tábor végül is a Gróza kormány hatalomra jutása után március 31-én sikerült felosztatni, és az ott jogtalanul fogvatartottak szabadon bocsátása Vlades-Racoasa nemzetiségi miniszter, Zaharia ezredes megyefőnök, Kurkó Gyárfás és Bányai László jelenlétében végre megkezdődött.

Ha már Vladescu-Racoasáról szólnok, megemlítem, hogy ugyancsak március végén ő avatta fel a bukaresti rádióban az erdélyi óra magyar adását, a román rádió magyar adásainak öccsét.

A decemberi bukaresti nagygyűlés határozataival kapcsolatban említettem az internáltak ügyének felülvizsgálását. Augusztus 23-a után ugyanis mindenütt sok magyart internáltak. Ezeket egyrészt a megyeszékhelyeken tartották fogva, részben pedig a Tg. Jiu-i internáló táborban. Az internáltak legnagyobb része ártatlanul került a táborba. Legkirívóbb példa erre a Kacsó Sándor esete. Bizony sok időbe került, amíg sikerült az internáltak kérdését is dűlőre vinni, s Brassóban például azok ugyancsak Vladescu-Racoasa, Zarharia ezredes, Kurkó Gyárfás, Bánai László jelenlétében március 22-én szabadultak, de a Tg. Jiu-i gyűjtőtáborban lévő magyarok, köztük Kacsó Sándort is csak június végén sikerült szabadlábra helyeztetni.

Jelentős kulturális vívmányként könyveltük el, hogy a Magyar Népi Szövetség kérésére a demokrata kormány 1945. áprilisában megnyitotta a nagyenyedi Bethlen kollégium kapuit.

1945. tavaszán már felmérhettük a megtett utat és felkészülhettünk a további feladatokra, magyarul mondva arra, hogy megtartsuk a Magyar Népi Szövetség első kongresszusát.

E feladat jegyében tartottuk meg a megyei, vagy szélesebb területi értekezleteket. Ilyen értekezlet volt a Magyar Népi Szövetség Brassó megyei tagozatának értekezlete 1945. február havában, a Háromszék megyei szervezet háromnapos értekezlete ugyancsak 45. februárjában, a bányai falusi szervezetek szintén háromnapos értekezlete márciusban Temesváron, az Udvarhely megyei szervezet szintén háromnapos értekezlete ugyancsak márciusban, s végül a majdnem valamennyi megyei szervezetével megtartottuk a Magyar Népi Szövetség országos értekezletét Brassóban. Ennek az értekezletnek a célja most már a kongresszus alapos előkészítése volt. A többnapos tanácskozás a kongresszus időpontját május 6-ra tűzte ki azzal, hogy helyét a Magyar Népi Szövetség központja határozza meg.

A brassói értekezlet határozata alapján azután a kongresszus színhelyét Kolozsvárt jelöltük ki.

Bár már a kolozsvári kongresszus utáni időkre esik, de az érdekesség kedvéért itt említem meg, hogy július 16-án megalakult a Magyar Népi Szövetség Ploiesti-i szervezete – nem beszélve arról, hogy a Czíko testvérek lelkes munkája nyomán élénk tevékenység folyt a moldvai csángók között is.

Mielőtt a kolozsvári kongresszusról beszélnék, arról már nem sokat fogunk

beszélni, feltétlenül meg kell említenem egy másik kérdést, a munkaszolgálatosok kérdését. Hadd kezdjem itt egy személyes élménnyel. Egyetemi tanulmányaim elvégzése után, 33-ban kellett volna bevonulnom katonának akkor, amikor Antonescu, a későbbi nemzetvezető volt a vezérkari főnök, és az ő felfogása volt, hogy a magyarok megbízhatatlanok, nem valóik katonának. Már az előttem bevonulókat is hazaküldték, úgyhogy annyira biztos voltam a dolgomban – a pregyáli négyes vadászokhoz voltam beosztva –, hogy reggel, amikor elindultam, az autóbuszon menettérti jegyet vettem – akkor még volt ilyen –, mert biztos voltam, hogy még aznap hazajövök. Így is történt. Hazaküldtek, mint kiképzetlen katonát. Ennek következtében, mint öngúnnal szoktam mondani, vezérkari közlegény lettem, semmiféle katonai tudományom nincs.

Ilyen előzményeken és hagyományokon alapultak azután a második világháborúban gyakorlatban megvalósított munkatáborok, vagy munkaszázadok. Nemcsak nálunk voltak effélék, hanem például hírhedtek voltak a magyarországi munkaszázadok is.

A mi munkatáborainkban is embertelen viszonyok voltak, s az antoneszkánus hagyományok tovább éltek augusztus 23-a után is. Nem csoda, hogy a munkatáborok feloszlását, mint említettem, a Magyar Népi szövetség is határozottan követelte s ez a követelés szerepelt a decemberi bukaresti nagygyűlés határozatában is.

Mint sok más kérdésben, itt is a Gróza kormány megalakulása hozta meg a megoldást, a Magyar Népi Szövetség közbenjárására Gróza miniszterelnök utasítása alapján már 45. április végén elhatározták, hogy május 15-ig feloszlatták ezeket a munkatáborokat.

S ha a Kurkó Gyárfással és a szovjet katonával a Tövis felé menő vonaton való közös éneklésről azt mondtam, hogy életem egyik legszebb élményei közé tartozik, közvetlenül melléje sorakozik egy másik, amelyben ezek a sokat szenvedett emberek részesítettek. A dolog 1945. május 1-jén az első szabad május elsejei felvonuláson történt. A felvonuló menetből egyszer csak magyar ének hallatszott, ami bizony rég nem fordult elő a Cenk alatti városban. A munkaszolgálatosok jöttek katonás fegyelemmel, tiszteletet parancsoló menetükkel, elnyűtt ruhájukban is nagy hatást keltettek.

Ezt fokozta többszáz torok egyszólamú férfikarra a *Leng lobogó* dallamára, az ismert szöveget részben a maguk helyzetére alkalmazva énekeltek. Zengett a dal a Cenk alatt. Az elnyomottak felszabadult éneke hangzott ajkukon. Olyan lenyűgöző

hatása volt ennek, hogy a katonazene elhallgatott, a tömeg pedig, magyarok, románok egyaránt olyan szűnni nem akaró ünneplésben részesítette őket, hogy egy csapásra az első szabad május elseje legkiemelkedőbb szereplőivé váltak. Persze, hogy felszabadultak énekeltek, hiszen már tudták, hogy – mint mondtam – a Gróza kormány május 15-ével feloszlattja a nemzetiségi megkülönböztető megbélyegzést megtestesítő munkatáborokat.

Lelkesültségük minket is magával ragadott. Indulójuk mienk is lett, s a kongresszusra menvén magunkkal hoztuk Kolozsvárra, s a város napokon át dalunktól zengett. Nemcsak a kongresszus küldöttei tanulták el tőlünk, de a város lakói is velünk daloltak. Nem volt nehéz, mert a dallam közismert, csak szövege volt alkalomszerű.

Magával a kongresszussal nem kívánok itt részletesen foglalkozni, csupán egy pár megjegyzésre szorítkozom.

A kongresszuson több mint ötszáz küldött, 387.753 szervezett Magyar Népi Szövetségi tagot képviselt. A kongresszus elfogadta többek között a Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzatát, megválasztotta a százaz intéző bizottságot, s megalakult az új központi végrehajtó bizottság is, amelynek elnöke Kurkó Gyárfás, alelnöke Bánai László, Balogh Edgár és Oláh Péter, tagjai Révi Ilona, Demeter János, Mezei Lajos, Czíko Nándor, Kiss Gyula, Benke Pál és jómagam.

A kolozsvári kongresszussal új fejezet kezdődött a romániai magyarság, s vele a Magyar Népi Szövetség életében. Központja Brassóból Kolozsvárra helyeződött át, s magam sem tudnám jobban összefoglalni a brassói központ működésének és Kolozsvárra való áthelyezésének jelentőségét, mint azt a Népi Egység 1945. június 21-i számában tette a következő szavakkal: A Magyar Népi Szövetség központja a felszabadulás első hónapjaiban Brassóból irányította a magyarság demokratikus szervezésének felelős munkáját. Itt, ebben a városban alakult át a kipróbált magyar demokrata harcosok MADOSZ mozgalma a széles magyar néprétegeket tömörítő Magyar Népi Szövetséggé. Ebből a városból indult a szabadságharcos élcsapat, hogy a magyarlakta területeket végigjárva, mindenhová elvigye a szabadság hírnökeként a jeladást a demokratikus szervező munka megkezdésére.

A Magyar Népi Szövetség kolozsvári nagygyűlésének határozata értelmében a szervezet új központja Kolozsvár lett, az a város, amelyet az erdélyi magyarság a múltban is székvárosának ismert el.

Csákány Béla

Jakabffy Elemér emlékiratából

Jakabffy Elemérnek, a két világháború között a Lugoson szerkesztett Magyar Kisebbség főszerkesztőjének, rövid naplórészlete hiteles betekintést enged a kor eseményeibe. Míg az ő sorsa a mellőzöttség, addig Unghváry Sándor „jutalma” otthon először a börtön, majd később a nyugati emigráció volt.

... 1940. okt. – „Levelet kaptam Gyárfás Elemértől, aki közölte: budapesti barátaink őt kérték fel a Népközösség átszervezésére.”

1942. – A hivatalos lapban (Monitorul Oficial) rendelet törvény jelent meg „amely kétszeres büntetéssel sújtja a bűncselekmény elkövetőjét, ha az valamelyik népkisebbség tagja.”

1944. – nyár „A nyár elejétől két néhez úgy foglalkoztatott. Groza Péternek, az Ekés Front elnökének Gyárfáshoz juttatott emlékiratára szerkesztendő válasz és a Magyar Népközösség kebelében felmerült súlyos ellentétek lehelő áthidalása.

Groza ajánlotta, hogy a válságos helyzetre való tekintettel támogassuk azt a politikát, amely a román és a magyar nép megbékélését célozza, hogy így ez a két nép egységesen haladjon tovább azon az úton, amely a kelet-európai népek konföderációjához vezet. Ezért – bár kifejezetten nem használta a „földalatti” megjelölést – valami szervezkedést ajánlott azok részére, akik ennek a gondolatnak szolgálatában állunk. Groza emlékirata június került hozzám, amikor az oroszok közeli betörését már minden józanul gondolkodó elkerülhetetlennek látta. Azok, aki az orosz harcterekről, különösen a Krimből hazatértek elbeszélések, hogy a németek eszeveszett menekülésük előtt milliárdokat érő hadianyagot és élelmet dobta a tengerbe, vagy gyújtották fel, milyen szívtelenül rúgták le a menekülők vonatáról a román katonákat stb. – mind a közelgő vég bizonyítékai voltak. Groza emlékiratai ennek ellenére nem alapult orosz győzelem, vagy invázió feltevésén. A szövetséges nagyhatalmak akkor még egységes politi-

kai arcvonulat is mutattak. Inkább úgy látszott írásaiból, hogy az összes nagyhatalmak részére igyekeznek a kelet-európai kérdések megoldásához segédkezet nyújtani. Ezért foglalkoztam komolyan elgondolásaival. Gyárfáshoz intézett levelemben adtam felfogásomnak kifejezést. A legnagyobb örömmel üdvözöltem az eszmét, hogy törekednünk kell a két nép őszinte megbékélésének előmozdítására. Ezt azonban valami titkos szervezkedés útján elérhetőnek nem tartom. Ellenkezőleg, ezt a programot nyíltan a sajtóban, mindkét részlől, mindkét országban azoknak az értelmiségieknek nevük alatt írt cikkekben kellene vállalniuk, aki ettől az eszmétől áthatottan nem félnek a sovíniszták szellemi, sőt fizikai dorongjaitól sem. A cenzúra az ilyen cikkek megjelenését nem akadályozhatná meg, hiszen a megbékélés a német és az olasz kormány nyíltan vallott, ha nem is őszintén kívánt óhaja. Szembe kell fordulni a történelemhamisítókkal, a román Iorga-félékkel és a magyar Gracza Györgyökkel, akik célzatosan emelik ki azokat a történelmi eseményeket, amelyek a két nemzetben az egymás ellen táplált ellenszenvet gyűlöletté fokozták. Hangsúlyoztam, hogy a romániai Népközösség jelenlegi vezetői szívesen vállalnák, hogy az anyaországban élő magyarok között is toborozzának az eszmének híveket, de ezt is csak nyíltan, mert a „földalatti munka” reánk csak veszélyt hozhat. Gyárfás leveleimet Grozához juttatta. Ő erről Szász Pálnak említést is tett, de választ már nem adott. Az események őt rohamosan tarták bal felé, a velünk való kapcsolat fenntartását már fölöslegesnek, sőt károsnak ítélték és amit nálunk ke-

resett, azt megtalálta a MADOSZ-ban, a Magyar Dolgozók Szövetségében, vagyis a mi kommunistáinknál és azoknál, akik bennünket elhagyva, sürgősen hozzájuk csatlakoztak. Ezek közé tartozott a Bánsági Tagozat egyik alelnöke: Dr. Takács Lajos is, kinek személyével külön kell foglalkoznom, mert e sorok írásakor, már évek óta a Groza-kormány népkisebbségminisztere, a romániai magyarok közül a „legfényesebb pálya” befutója.”

Dr. Takács Lajos Fogaras vagy Szeben megyéből került Temesvárra, midőn Páll György menekülése után a Magyar Népközösség Bánsági Tagozata a főtítkári állásra megfelelő képzettségű ügyvédet keresett. Már dr. Kakuk János, majd Martzy Mihály elnökle idején feltűnt nekem látogatásaim során kiváló képzettsége, pontos, lelkiismeretes munkája, jó modora és megjelenése. Amikor Martzy halála után a tagozat vezetése reám hárult és az egész tagozatot átszerveztem, Takácsot alelnökként a jogi osztály élére helyeztem. Gyárfás helytelenítette ezt, a budapestiek felfogására való tekintettel, mert Takács felesége zsidó nő volt, de én megmaradtam elhatározásom mellett. Együttműködésünket semmisem zavarta meg.

Augusztus 9-én délután, irodaszolgánk egy csomagot nyújtott át azzal, hogy „Méliusz úr küldi az elnök úrnak”. Méliusz személyesen nem ismerem. Tudtam, hogy szélső baloldali beállítottságú, aki ilyen szellemben közírással is foglalkozik. – Itt valami tévedés van – mondtam. Ő megismételte: az elnök úrnak küldi. – Kibontottam a csomagot: Marx, Engels művei és a kommunista röpiratok voltak benne. Ekkor lépett be Takács és tisztázódott az ügy. Méliusz a könyvet az alelnöknek küldötte. Augusztus 29-én délelőtt, amikor a még leírandó súlyos ügy elintézése céljából dr. Parecz Györgyöt átkértem és vele, dr. Fodorral, Péter Jánossal és Takáccsal tanácskoztam, vettem észre, hogy utóbbi a Méliusz küldötte könyveket már tanulmányozta. Ő és Fodor elutazásom előtt bejelentette: szükségesnek tartják a Népközösség fiatal tényezőit értekezletre ösz-

Székely lányok, legények a ház előtt

szehívni, „mert most már kezdetét vesi az elvek harca”. Ekkor mondtam: – Vigyázzanak az urak, mert Herczeg Ferencnek igaza lehet, aki egyszer azt írta: „Elvek harca? Lakájok maraksznak az előszobában, hogy ki szolgálhassa ki a Nagyurat!” – mikor 23-án este történt nagyfordulat után, 25-én reggel ismét Temesvárra érkeztem, Takácsal már nem találkoztam. Ő akkor már alighanem a Nagyúr szolgálatában állott. Szolgálatáról néhány nap múlva Lugoson, szabadságvesztetten, a lágerban, a Déli Hírlapban írt vezércikkéből győződhetem meg.

Sohasem tudtam meg valódi okát annak az ellenszenvnek, amellyel Márton Áron püspök, Gyárfás Elemérrel szemben viseltetett. Gyárfás a Katolikus Egyháztanács (Status) elnöke lévén, vele egyházi téren is szoros együttműködésre voltak utalva, miként a nemzet szolgálatában is. Gyárfás előttem mindig a legnagyobb tisztelettel beszélt Márton Áronról és a püspök sem panaszkodott Gyárfásra, mégis éreznem kellett, hogy közöttük a viszony egyre feszültebbé válik. Az eszmei különbséget közöttük könnyen megállapítottam. Gyárfás, noha szorgalmasan gyónt és áldozott, a felebaráti szeretett parancsait nem követte kellőképpen a közéletben. A náci-szellem brutalitását határozottan és nyíltan el nem ítélte. Ő, – hogy úgy mondjam – az árral úszott. Márton Áron ellenben a nyilvános elítéléstől sem tartózkodott. 1944. tavaszának végén, amikor a kolozsvá-

ri, Szent Mihály templomban papokat szentelt a szószékről gyönyörűen felépített beszédében kárhoztatta azok eljárását, akik vallásuk, nemzetiségük, vagy fajiságuk miatt ártatlan embereket üldöznek, irántuk a felebaráti szeretetet nem gyakorolják. Beszéde szövegét a kolozsvári sajtó rendelkezésére bocsátotta, de a magyar Sztójay kormány közegei a közlését megtiltották. Áron barátom beszéde szövegét nekem is megküldte és néhány hét múltán pap-pá szentelésének huszadik évfordulójához érkezünk, a Déli Hírlapban nevem alatt vezércikket írtam, amelyben szó szerint idéztem a kolozsvári szentbeszéd legfeltűnőbb legegységesebb részét és ezekért elismerésemnek adtam kifejezést. Ez a cikkem nagy feltűnést keltett és Budapesten és Erdélyben is többeknek bosszúságot okozott. Viszont a nagy fordulat után, 1945-ben, amikor Gyárfás üldözötként bujkált, az egyik befolyásos zsidó agrárügyemben segíteni akarván, titkárnőmtől elkérte a lap-példányt, hogy ezzel igazolja a múltban tanúsított magatartásomat.

A vonatkozási nehézségei miatt – ekkor a fővonalakon ismét engedély kellett az utazáshoz – nem kereshettem fel Márton Áront, aki 1944. nyárelején, Szász Pál az Erdélyi Gazdasági Egyesület elnöke, gróf Haller István a Hanga Szövetkezet központjának elnöke, Nagy Ferenc református püspök-helyettes és Gál Miklós unitárius főgondnok azon kívánságához csatlakozott, hogy Gyárfás hívja össze az elnöki tanácsot,

hogy a „helyzetet megbeszélje”. Ehhez az üléshez a hatóság engedélyezése elképzelhetetlen volt, legfeljebb rendőrközege jelenlétében tanácskozhattunk volna, aminek értelmét nem láttuk. Gyárfás az összehívást kíváncsi előtt felvetette a kérdést: hol, melyik városban, kinél legyen a tanácskozás? Erre senki sem adott megfelelő választ, senki helyet fel nem ajánlott. Gyárfás mindazokhoz, akik a megbeszélésre való meghíváshoz igényt tarthattak kérdést intézett futárok útján: hajlandók volnának-e ilyen tanácskozáson résztvenni. Az említettekén kívül – ha jól emlékszem – még kettő igennel, a többiek nemmel feleltek. Erről a nyilatkozatok másolatai kapcsán Gyárfás Márton Áront és társait értesítette.

Augusztus 22-én Temesvárott futár kézbesítette nekem Márton Áronnak hozzám intézett levelét, melyben arra kért, hogy a soraihoz csatolt és ötük által aláírt nyilatkozatot a Déli Hírlapban közzététessem. A nyilatkozat szövege rendelkezésemre nem áll, így csak azt állapíthatom meg, hogy közzététele a magyar népközség keretében dúló ellentéteket a nyilvánosság elé hozta volna, noha még én sem tudtam, hogy tulajdonképpen mi volt a tárgyi ellentét. Lehet, hogy az aláírók tájékozottabbak voltak arról a válságos helyzetről, amelybe az egész magyarság jutott, mint mi valamennyien többiek, azért kívánták az összejevetelt, de mi a Bánságban, Aradon, Brassóban inkább a Szász Pál által vezetett személyes hajszának ítéltük a kíváncságot, hiszen tudtuk, hogy Szászt nagyon bántotta, hogy Budapest Dél-Erdély és Bánság magyarságának politikai vezetését nem rá, hanem Gyárfásra bízta és ez ellen éppen olyan aknamunkát folytatott, mint 1940 előtt Bethlen György ellen. A levél vétele után azonnal átkértem Aradról a Népközség országos főtítkárárt Percz Györgyöt. Augusztus 23-án délelőtt adtam át neki Márton Áron levelét és a csatolt nyilatkozatot azzal, hogy utazzék haladéktalanul Borzásra Gyárfáshoz, mutassa be az iratokat és közölje vele: határozott választ kérek: tétesssem-e közzé a nyilatkozatot, vagy sem? Amennyiben ez ellen kifejezetten nem tiltakozik: közzé tétetem.

Percz 24-én már útnak nem indulhatott az előző este bekövetkezett nagy fordulat miatt, hanem rövidesen, mint valamennyien Márton Áron kivételével – lágerba került...

Unghváry Sándor dr. levele

Buena Vista-Colorado
1991. március hó 15.

Kedves Ildikó, aki hontalanságomban is szellemi honfitársam, köszönettel olvastam volt Erdélyről szóló neochronológját. A múlt emlékezéseim folytán kortársam maradt s így annak közel félszázad után is tépelődök hatásáról. Keressük a választ a miértekért.

Ön összegzése sine ire et stúdió komoly tárgyilagossággal van megfogalmazva. Azzal szemben Erdélyről eddig a nosztalgia, fájdalom, sértődöttség és retorzió inspirált írások piacolták Transzilvánizmust.

Magamról: gr. Teleki Pál (Második Ügyosztály) engem és egyetemista barátomat (későbbi kultuszminiszteri államtitkárt) Simán Lászlót, mint öregcserkészeket inspirált s küldött Romániába, hogy annak speciálistájává nőjünk föl. Így 1938 évtől én évenként Erdélybe látogattam, onnan a Debrecenben működő Nyári Egyetemre hoztam át tiszti hallgatót. Az Erdélyi Fiatalokkal működttem együtt.

1944. évtől pedig újrászerveztem az Erdélyi Közművelődési Egyesületet (EMKE) s annak igazgatójaként szerveztem a pesti Kultuszminisztériummal új intézményeket stb. Háború után átmene-tileg, Dr. Vásárhelyi László polgármester megbízottjaként én fogadtam Malinovszkij orosz tábornokot stb. Utána a K. Ref. Kollégium történéseként ottan maradtam.

Erdélyi szereplésem széleskörű volt s így Balogh-Keszler Edgár, Bányai-Baumgarten László és Patriciu-Pollack Sigurancza főnöke velem kezdte el az első úgynevezett perceptionos pert s hihetetlen embertelenséggel lefolytatott (16 hónapon át tartó per), után Szamos-újvár börtönébe zártak be, ottan abban az időben 1946-47, 48 közel 200 el nem ítélt protestáns és katolikus lelkeseket éhezettették halálra.

Véletlen folytán sikerült onnan elmenekülni (én vagyok az egyetlen, akinek ez megadatott). (*Kalandos módon megszökött a börtönből – majd onnét Magyarországon keresztül Ausztriába – a szerk.*)

Részleteket Kolozsvári Krónika címen megírtam, de Pesten még nem volt alkalmam kiadót találni. Amennyiben érdekelné ama kor igaz történetének be-számolója, megküldhetem.

Erdélyi irodalom színpalái mögötti erőkről pár mondatban adok itten betekintést.

Midőn 1944. június 2-án Amerika lebombáztatta Kolozsvárt, annak eddig nem publikált statisztikája 3700 áldozatról szól; azt akkor „katonai meggon-

dolások” miatt nem közölhette polgármesterünk. Annak az embertelen pusztításnak volt egy speciális vetülete is. Abban a házban, ahol én laktam, velem együtt élt Szentimrei Jenő s Zsizi s felesége. Midőn a bunkerből kikerültünk, Zsizi magából kikelve elkezdte begyűjteni a kertünkben szétszóródott rengeteg irományokat, melyek második házromjaiból kerültek elő.

Azon porba dült ház nem volt egyéb, mint a kolozsvári Union Páholy titkos gyülekezeti székháza. A papírok közt felszedve, meglepetésemre a Páholy tagjainak névsora is előkerült. Előzőleg éveken áthúzódó bírósági folytak arról, hogy kik voltak annak tagjai. Íme pár: Vásárhelyi János református püspök, Dr. Jancsó Elemér kollégiumi kollégám, Tamási Áronka (egyetlen romai katolikus, akinek feleségét, Salgó Évát éppen akkor sikerült Dr. Vásárhelyi polgármesterünknek „kivételeztetni”), Kovács (Szentimrei Jenő) László, Dr. Bíró Sándor a Református Kollégium történésze, aki Pestre távozott s én lettem a Kollégium történésze.

Talán egyháztörténeti epizódként: A levéltár iratai közt találtam Dr. Ravasz László v. pesti püspökünknek lemondó levelét is. Gyönyörű gyöngybetűkkel kérte „Falazását”, mert a „Páholyban olyan szellem férközött be, mely sem vallási hitemmel, sem nemzeti érésemmel nem egyeztethető egybe.” Az Urunk 1907. évéből szól ezen ítéletes levél.

A Páholy tagjainak száma, legjobb emlékezetem szerint körülbelül 137 személyre rúgott. Többségükben magyarságukhoz hűen élő izraeliták domináltak körülbelül 57 fővel, a maradék megosztott a magyar s román résztvevők között. Sietve felkerestem Dr. Vásárhelyi polgármesterünket s kértem véleményét, ezek szerint a logikus döntésünk:

Mivel a szerencsétlen izraelitákat a Gestapó már elhurcolta (köztük az én házigazdám Dr. Erdős patikus), további román tagok máris kiköltöztek (például volt Kolozsvár polgármestere is), így népünket nem szolgáltatathatjuk ki a náci gondolkodásúaknak. Ezzel azonban én történeti betekintést nyertem az Erdély úgynevezett irodalmi ismeretlen világába.

Agyontitkolt Erdély irodalmi társulásoknak személyi anyagáról kaptam képet. A Páholy izraelita tagjai viselték a Helikon és a Marosvécsén gyűlésező Céh anyagi terheit, de cserébe úgynevezett liberálisok irányították az egész Erdélyben élő magyarság irodalmi-politikai életét. Egy mellékhatása például Pesten az Őszirozás Forradalom véget ért, onnan

számos vezető áttelepedett Erdélybe új szerepben folytatták politikai (marxista) propagandájukat. Legkirívóbb személy volt köztük, Kádár-Krausz Imre, akit halálra ítélték Pesten, mert Szamuellyel együtt falvak kulákjait gyilkolták le Dunántúlon. Később Rákosiék az egyházi hivatal vezetését adták át neki, 1947-től...

Dr. Bíró Sándor barátom mielőtt Pestre távozott figyelmeztette, hogy Erdélyben a Brassóban székelő másik Páholy, a Brassói Lapok tulajdonosa, Kahána a birodalmához tartozik, aki a Páholyoknak a diktátora. Előbb utóbb nekem is döntenem kell, vállalom e velük való „liberálisnak szepített marxizmust”. Többek közt Tamási Áronkát lassan izraelita feleségén keresztül átnevelték, és zászlóul hordozták. A Páholy és a marxista Korunk, Gaál Gáborral élén lejárta báró Kemény befolyását és az egész könyvkiadást anyagiakkal, monopolizálják.

Amint dr. Bíró előrevetítette az eseményeket, pontosan úgy következett be Erdély átnevelése; a baloldali Helikonisták, Gaállékkal Magyar Népi Szövetség, Világosság, és Igazság lapokkal terrorizálta egész erdélyi magyarságot.

Balogh-Keszler Edgár, Bányai-Baumgarten László és Patriciu-Pollack Sigurancza főnök szisztematikussal bebörtönözte a magyar „liberálisokat”.

Lassan válik mind ez nyilvánossá. Velem kapcsolatban történetekről Balogh-Keszler egyik volt belső munkatársa, aki most már Gödöllőn elmélkedik egykori kétes szerepe felől, megírta perem háttérét. Mellékelve küldöm, mert ez volna az első lépés Balogh-féleségek tisztázásához. (Katona Szabó István: Nagy remények kora. 1990.)

Én igen korán már 1947. évben (Kelemen Sándor neve alatt) „Erdély Történeti Helyzete” címmel: Parasztszövetség kiadásában, Tamási Áronka bevezetőjével, Nagy Ferencéknek dokumentáltam, hogy Groza politikája magyar népünk ellen működik. Hiába.

Más.

Októberben Ohio egyetemén öt államból összesereglett történészek, most megjelent könyvem alapján dolgozták fel Erdély Vallási Türelem kifejlődésének történetét. Előadásaink ez évben kiadásra is kerültek, körülbelül 400 oldalon főlíában. Dr. Ludányi egyetemi tanár gondozásában.

Ennyit egyelőre, válaszát várva börtönnaplómat illetőleg s így maradok jó híve.

Szeretettel Unghváry Sándor professzor emeritus, református lelkész

Néma küzdelem

NYÍRŐ JÓZSEFRE EMLÉKEZÜNK HALÁLÁNAK 50. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Az 1940. augusztus 30-án meghozott II. bécsi döntést követően, 1940 szeptemberében Észak-Erdély és a Székelyföld visszatért az anyaországhoz. Elmúlt, véget ért a huszonkét éves kisebbségi lét, Nyíró József írói munkásságában új alkotói korszak kezdődött a magyar állam keretein belül. Ez az időszak 1945. március 28-ig tartott, amikor Nyíró Józseffel és képviselőtársaival elindult a vonat Sopronból nyugatra, Ausztria és Bajorország felé. Az említett korszakban a székely író két kiemelkedő alkotása az 1942 pünkösdjére elkészült *Ember a havason* című, a velencei Biennálén díjnyertes film (Szóts Istvánnal közös munka) és az 1944-es könyvnapi megjelent monumentális mezőségi regény, a *Néma küzdelem*.

Kolozsváron, 1940. október 24-én ünnepélyesen megnyílt a régi székhelyére hazatért Ferenc József Tudományegyetem. A megnyitó napján a Mátyás Király Diákház Corvin termében Horthy Miklós kormányzó úr magas kitüntetés, Corvin-koszorút nyújtott át mások mellett Kemény Jánosnak, Kós Károlynak, Nyíró Józsefnek és Tamási Áronnak. (A kitüntetéssel járó oklevél kiállításának keltezése későbbi: 1941. január 4.) Az elismerés kölcsönös. A sorsfordító év őszén Nyíró József a *Keleti Újság* hasábjain vezércikkeiben méltatja az országgyarapító politikuskok: nagybányai Horthy Miklós kormányzó úr és gróf Teleki Pál miniszterelnök úr történelmi érdemeit. Közel két évvel később *Gyöngyhullás* című nekrológiával a *Magyar Erőben* siratja el Horthy Istvánt, a hősi halált halt kormányzóhelyettest.

A Partiumból, Észak-Erdélyből és a Székelyföldről behívott országgyűlési képviselők – 46 köztisztviselőből álló férfiú – 1940. október 10-én ünnepélyes keretek között mutatják be megbízólevelüket a képviselőházban. 1940. december derekán megalapítják az *Erdélyi Pártot*. Nyíró Józsefet ekkor még hiába keressük a parlamentben. Ő 1942. február 2-án vesz részt az *Erdélyi Párt* ko-

lozsvári tagozatának megalapításában. Az új tagozat a székely írókat választja elnökévé. Ténylegesen 1941. decemberének végéig szerkeszti a kolozsvári *Keleti Újságot*, majd a fővárosba, Budapestre költözik. Családjával Budán, a Budakeszi út 14/B-ben lakik (ma Szilágyi Erzsébet fasor 36). Közel másfél évvel később hívják be a képviselőházba, mint az említett erdélyi honatyákat. Nyíró József 1942. február 24-től képviselő. Igényes irodalomtörténeti eszmefuttatásokban is leírják, jószándékkal terjesztik róla, hogy sohasem szólalt fel a parlamentben. Az állítás nem felel meg a tényeknek. Az ellenben igaz, hogy Nyíró sokkal inkább író, mint politikus. Képviselői megbízatásának három esztendeje alatt összesen ötször szólal fel a képviselőházban. Ritkán mondott parlamenti beszédeiben jobbra nemzetpolitikai kérdéseket taglal, így 1942. novemberében a nemzetnevelés és a tájékoztatás ügyéről, 1943. novemberében Erdélyről és a magyar honvédségről szól a neogótikus falak között, majd 1945. januárjában Sopronban a főváros védelme érdekében emeli fel a szavát.

Nyíró József 1942. augusztus 20-tól, Szent István napjától 1943. április 23-ig a *Magyar Erő* című, hadi eseményekről tudósító hetilap felelős szerkesztő-

je. Valószínűnek tűnik, így elfogadható Mester Miklós véleménye, miszerint a hetilapot Kállay Miklós miniszterelnöksége idején a mértékadó hivatalos körök a Rajniss Ferenc szerkesztette, erősen németbarát és náci szimpátiázás *Magyar Futárral* szemben, annak ellensúlyozására hozták létre. A *Magyar Erő* a magyar katonai eredményeket méltatja, honvédeink győzelmét szolgálja, de nem szélsőséges lap. Nyíró József felelős szerkesztő úgy érzi, hogy csak győzelem esetén tudjuk megtartani a jogosan visszaszerzett területeket.

Nyíró József nagysikerű balladás elbeszélései (*Jézusfaragó ember*, *Kopjafák*, *Havasok könyve*) és novellákból építkező regényei (*A sibói bölény*, *Isten igájában*, *Uz Bence*) után megújítaná írásművészetét, keresi a hangot, az új kifejezőmódot és a megfelelő témát. Ilyen kísérletező jellegű, humorban oldott anekdotázó könyve az 1941-ben kiadott *Halhatatlan élet*. Két esztendővel később *Az elszántak* parlamenti politikával fűszerezett elbeszélései sem hoznak túl sok újat, legfeljebb szokimondóbb a szerző, mint a kisebbségi létben, a II. bécsi döntés előtt. Itt már kezd elmara- dozni a keleti pompa, a díszes, virágos beszéd. Az erdélyi író munkásságában a kisebb hullámvölgy után az 1944 nyarán megjelent *Néma küzdelem* az új csúcs, ez időtálló szépirodalmi alkotás. Ez a hatalmas mezőségi regény mutatja meg az szerző képességét a megújulásra. Itt már végérvényesen elmarad a túldíszített, virágos nyelvezet, a népiség vasárnapi változata. Tudatosan esziszegtelen az író, amikor a mezőségi lét keserűségéről, az itt élő népek néma küzdelméről, a szórványsorsról és a magyar nyelvzigetek süllyedéséről beszél. Arról, hogy a történelmi Magyarország liberális politikájának nagy kudarcaként a magyar föld gazdát cserél.

A szórványkérdésről, az erdélyi magyar földbirtokok jelentős részének idegen kézre kerüléséről és a román irtórendenta törekvésekről már a XX. század elején írók, tudósok, politikusok publi-

káltak, jóllehet vészkiáltásukra nem figyelt eléggé a magyar társadalom és a felelős állami-politikai vezetés. Nyíró József regényének szépirodalmi előzményére Rákosi Viktor 1903-ban megjelent *Elnémult harangok* című regényében ismerhetünk. A műben az utrechti tanulmányai végeztével hazatérő Simándy Pál református lelkész tudatosan dél-erdélyi szórvány településen, Magyararabón vállal egyházi szolgálatot. Hívei egyre több román szokást vesznek fel, babonás hiedelmekben hisznek, és már-már jobban hallgatnak a pópára, mint a mint saját felekezetük lelkészére. Simándy az ország területi integritását veszélyeztető, szomszédos országból pénzelt nemzetiségi szervezkedésről értesül, de a főispán nem ad hitelt a szavának. Hiába kongatja a harangot. Kós Károly 1911 szeptemberében jelen van Balázsfalván az Astra, az erdélyi románság kulturális egyesülete nemzetgyűlésnek beillő ötvenéves jubileumi szemléjén. Erről levélben számol be a *Budapesti Napló* hasábjain. Baljós jeleket, román győzelmet lát az egybesereglett hatezer fő szervezetségében, fegyvermezségében, céltudatosságában. Felismeri, hogy az erdélyi románság már nem nyerhető meg a magyar állameszme számára. Borúlátó értékelését így összegzi: „Mai helyzetünk az, hogy a zárt sorokban, egységes vezetés alatt és öntudatosan előrenyomuló oláhsággal szemben az erdélyi elszegényedett, fáradt és reményvesztett magyar társadalom lépésről lépésre, lassan, de folyamatosan kénytelen visszavonulni minden téren. Sorsunkat előre látjuk, és csodára nem számíthatunk. Mi magunk gyöngék vagyunk, és segítségre nem jön sem a nagymagyarországi társadalom, sem az államhatalom.”

Tokaji László figyelmeztetésnek szánt *Eladó ország* című forrásértékű szakkönyve 1913-ban Kolozsváron kerül nyomdába. Az erdélyrészi földbirtokforgalom akkori utolsó tíz esztendejének történetét tartalmazza, számok tükrében mutatja be a magyar birtok apadását és a román térnyerést. Tokaji az állam egészséges gyakorlati földbirtok-politikájában és a magyar földvásárlást ösztönző pénzintézetekben látja a megoldást.

Gróf Bethlen István országgyűlési képviselő (Horthy Miklós kormányzósága idején egy évtizeden át Magyarország miniszterelnöke) 1907 körül szembe-sült a román irredenta törekvésekkel és a nagyarányú román földvásárlás riasztó folyamatával Erdélyben. 1912-ben,

Szamosújváron tartott előadásában így fogalmaz: „Közismert tény, hogy Magyarország nemzetiségi vidékein az eladásra kerülő magyar birtokok nagy része az ott lakó nemzetiségi parasztság kezébe kerül, és örökre elvesz a magyarság részére. Hogy nemzetiségeink ezt a folyamatot pénzintézeti szervezeteik révén politikai célzattól mesterségesen elősegítik, hogy minden eladásra kerülő birtoknál ezáltal egész versenyfutás fejlődik ki nemzetiségiek és magyarok közt, szintén ismeretes, valamint az is, hogy ebben a főleg gazdasági eszközökkel vívott, de politikai célzatú küzdelemben nemzetiségeink között a hazai oláhság jár elől és hódít el nap-nap után legtöbb területet tőlünk.” Egy évvel később *A magyar birtokpolitika feladatai Erdélyben* című beszédében a célt is megnevezi: stabilizálni kívánja a még megmenthető közép- és nagybirtokot, továbbá hosszú, évtizedes munka eredményeképpen, telepítéssel véli megvalósíthatónak egy erőteljes, egészséges magyar parasztszótály létrehozását Erdély régi vármegyei részében.

Nyíró József tájékozódását, a választott témában való elmélyülését minden bizonnyal nagyban segítette Dr. Szűk Ödön nagyváradi postatitkár alapos tényfeltáró munkálkodása. Ő a II. bécsi döntést követően felkészülten és elszántan járta Bihar, Szatmár, Maros-Torda, Szolnok-Doboka és Kolozs vármegyék magyar szórványait. Az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* számára fogalmazott, szociográfikus pontosságú jelentései településről településre rámutatnak a szórványsors kialakulásának történelmi gyökereire, az észak-erdélyi magyar nyelvterületek veszélyeztetettségére, továbbá a hathatós egyházi, pedagógiai és szociális segítség szükségességére. A magyarság testvéri közössége érdekében végzett önzetlen munkája a korabeli sajtóban (*Egyedül Vagyunk*) és a képviselőházban (Oláh György felszólalása, 1942. december 16.) visszhangra talált.

A népünk sorsáról az egyetemesség igényével fogalmazó erdélyi írótól nem lehet idegen az őket körülölelő nép és táj, a közvetlen környezet, a szülőföld szeretete, az egészséges lokálpatrióta tájékozódás. Kós Károly elsősorban Kalotaszeg krónikása, Nyíró József és Tamási Áron a székelység szószólója. A századfordulón Petelei István az elbeszéléseiben, a harmincas évek derekán Makkai Sándor *Holttenger* című regé-

nyében számol be a Mezőség megfeneklett magyar életéről, majd Wass Albert válik a táj tisztán látó és láttató embe-révé. Ő 1935-től, első regénye, a *Farkas-verem* megjelenésétől konok következetességgel vall a mezőiségi létről. A *Mire a fák megnőnek* című regényben megmutatja, hogy az említett tájon, a szabadságharc vérbefojtása után, az önkényuralomnak kiszolgáltatva miként talál egymásra a főúr és a magyar paraszt. A *kastély árnyékában* fejezeteiből megismerhetjük a kiegyezés utáni Mezőség nem éppen előnyére megváltoztatott társadalmát. A birtokos úr és a birtokán élő magyar paraszt között sajnálatosan megnőtt a távolság. Főuraink ekkor vagyoni erejüket, gazdagságukat meghaladó, költséges módon élnek. A báltermek ablakából nem látják, hogy milyen veszélyt jelent Erdélyre a Regátból behozott, olcsó és igénytelen munkaerő. Ahol Wass Albert befejezte könyvét, ott folytatódik Nyíró József regénye, a *Néma küzdelem*.

1944-ben, június első hetében a kolozsvári könyvnapokat a front közeledte és a nem sokkal korábbi bombázások ellenére megtartják. A korabeli beszámolók szerint Erdély fővárosában a könyv háromnapos ünnepén László Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete* című, több tudományág eredményeit összegző munkájának és Nyíró József regényének a legnagyobb a sikere, ebből a két könyvből vásárolnak legtöbbet az érdeklődők. Erről a *Keleti Újság* és a *Magyar Újság* egybehangzóan tudósít. A könyv korabeli visszhangjáról keveset tudhat a mai érdeklődő, mert a korszak sajtója nem eléggé feldolgozott. Pedig Nyíró mezőiségi regénye már 1944 nyarán felkeltette a kritikusok figyelmét. A *Budapesti Szemlében* Kéky Lajos, a *Híd-ban* Kállay Miklós, a *Katolikus Szemlében* Ágoston Julián, a *Keleti Magyar Újságban* Finta Zoltán, a *Magyar Kultúrában* Városi István, a *Magyar Protestánsok Lapjában* Borbély László, a *Nevelésügyi Szemlében* Visy József, Az *Ország* című hetilapban Vajta Ferenc és a *Termésben* Böződi György ismerteti a *Néma küzdelem* társadalmi regényét. A bírálók többsége már ekkor felismeri a könyv irodalmi értékét, nemzetpolitikai jelentőségét. Az említettek közül a legalaposabb elemző Böződi György. Ő így ír a *Termésben*: „Nyíró József most megkísérelte a közép-európai társadalmi regény magyar változatát megírni. Ez a társadalom természetesen nemcsak a magyarság, hanem az összekeveredett népek társadalma, és a központi

kérdés, ami köré a magyar író figyelme összpontosul, megfogalmazásunkban a „szórvány” néven ismeretes. Erdélyben együtt él a háromféle nemzet, de ez alkalommal csak annak a kettőnek viszonyára szorítkozhatunk, amellyel Nyíró foglalkozik. A helyzet ismeretes előtünk, a vegyes lakosságú falvakban az utóbbi évszázad folyamán egyre apad a magyarság száma, és a magyar állam fennhatósága alatt elromosodnak az ősi magyar családok. Ennek Nyíró szerint is elsősorban gazdasági és társadalmi okai vannak, igaz, hogy mi erre csak most jöttünk rá, amikor a folyamat már utolsó tüneteit éli. Az író gazdasági és társadalmi oldaláról világítja meg a mezősi falu magyarjainak sorvadását, elismerésre méltó tárgyilagosságra törekvéssel, de a líra kicsapódik az író szemléletéből, és ott lebeg a tárgyilagosságra törekvés felett mint vád, vallomás és állásfoglalás. A kis falu magánügye nemzeti ügygé, az egész magyarság sorskérdésévé válik... Bözödi párhuzamot von a *Néma küzdelem* és az erdélyi származású Liviu Rebreanu regényei közt (*Ion, Akasztottak erdeje*). Miközben megállapítja, hogy a magyar és a román író „ismeretlenként halad el egymás mellett”, Nyíró lírai hevületét társadalmi-nak, Rebreanuét inkább politikainak véli. A *Szekely bánja* írója szerint „Nyíró tehát túljutott saját eddigi önmagán, és új könyve olvasásakor néha úgy érezzük, mintha tehetségének legjobb sajátosságai érték volna be, és művészete teljéhez közelednék.”

Finta Zoltán recenziója 1944. augusztus 20-án jelenik meg a *Keleti Magyar Újságban*. Pályatársi beleéléssel, elismeréssel fogalmaz, a mezősi regény megalkotását jelentős új állomásnak látja az erdélyi író pályáján. A cikk záró soraiiban Finta keresi és megtalálja Nyíró és a *Néma küzdelem* méltó helyét a szellemi életben: „Nem tudom, hogy a mai magyar irodalmi élet nyilvántartói hová szortírozzák el Nyíró Józsefet. Nem tudom, gondolnak-e arra, hogy van-e köze a népi irodalomhoz, s ha van, hát mennyi? Bizonyos azonban, hogy a *Néma küzdelem* a maga mértéktartó hűvösségével, tiszta művészi eszközeivel, emelkedett szemléletével valahol ott helyezhető magas polcra, ahol az írói hivatást egynek tartják a népiért való szolgálat kötelességével.” Már a szekely falukutató író, Bözödi György idézett tanulmánya is arra enged következtetni, hogy Finta Zoltán nem ok nélkül tette

fel a *Néma küzdelem* és népi irodalom kapcsolatára vonatkozó kérdését. A lényegét tekintve igenlő választ 1993 januárjában a *Könyvvilágban* az igényes riport és a korszerű szociográfia művelője, Beke György adja meg, *Süllyedő szórványvilág* című könyvismertetésében: „Ha Nyíró József csak ezt a művét írta volna, a *Néma küzdelem* jogán akár valósgirodalom vonulatába is besorolhatnók. Megvallottan a való élet dermesztő tényeire alapoz, nemegyszer oldalakon át idéz olyan szociológiai fogantatású felismerésekből, mint Földes Károly kicsi könyvecskéje 1934-ből, a *Szórvány-misszió*. Máskor a történelemhez fordul, gróf Bethlen Gergely 1848-as naplójához, a románság Erdély-tudatát pedig hiteles román forrásokból ismerteti. És éppen a való mélységes ismerete alapján óv az akkori és mindenkor magyar illúziókról! Ha magát a mesét kivonnók a műből, akkor a *Néma küzdelem* az erdélyi magyar szórványsors szociográfiai rajzát adná, már-már tudományos vértetben.”

A marosvásárhelyi Nagy Pál *Viszszanéző* című könyvének gondolatára előbb a Beke György által megfogalmazottakkal rokon, majd merőben új megközelítéssel, óvatosan bár, de esszéregénynek mondja a mezősi kötetet: „A feltérképezett valóság érdekes tényei szinte szociográfikus hitelességgel dominálnak. Manapság hiteles szóval (meglehet, némi túlzással) esszéregénynek is nevezhetnők Nyíró Józsefnek ezt a művét. Bősséggel találunk benne részletező történelmi fejtegetéseket, dokumentumokból átvett adatokat, megvilágító utalásokat – többnyire szervesen beépítve a regény megjelenített anyagába. Nem a képzelet leleményei, hanem a megtapasztalt, konkrét élmények és emberi-társadalmi tartalmak jutnak szóhoz elsősorban a *Néma küzdelem*ben.”

Trianon után az utódállamok magyarellenes propagandája világszerte az egykori történelmi Magyarország lejáratására, besározására törekedett. A II. világháborút követően a hivatalos magyar történelemtudomány képviselői közül is sokan ezt a tényeknek nem megfelelő, hamis történelemszemléletet hirdették. Az egykor volt magyar birodalom állítólagos szörnyű nemzetiségi türelmetlenségéről szóltak minden fórumon, ami a befogadott nemzetiségeket szerintük még letében is veszélyeztette. Nyíró József könyvének tükrében bátran állíthatjuk, hogy az ellenke-

zője az igaz. A kiegyezés után a liberális magyar politikai vezetés rettenetes bűne, szörnyű mulasztása volt, hogy nem segítette, hanem magára hagyta Erdélyben (és általában a történelmi Magyarországon nemzetiségi vidékein) a szórványosodó magyarságot. A románok erdélyi földvásárlását a görögkeleti és a görög katolikus egyház, számtalan nemzetiségi alapítású bank és kulturális mezbe öltözött irredenta társadalmi szervezet, sőt titkon maga a román állam is támogatta. Az erdélyi magyar hiába kívánt földet vásárolni, nem kapott segítséget az államtól, történelmi egyházaktól, a magyar pénzintézetektől. Ha mégis hitelhez jutott, úgy jóval kedvezőtlenebb feltételekkel, mint a román paraszt. Nyíró József társadalmi regénye a mezősi magyar mélyvilág hullásának, pusztulásának élénk tárásával mutatja meg Erdély nagy romlását. A nagyformátumú mű elmélyült olvasása nemzeti önismeretünket erősíti. A *Néma küzdelem*ben leírt folyamatok hitelességét Hóman Bálint és Szekfű Gyula *Magyar története* is alátámasztja. Az V. kötetben a következő megállapítást találtam: „Kiegyezési kor magyarjainak birtokai „Erdélyben egymás után kerültek dobra és jutottak az elnyomott, emberi méltóságából állítólag kivetkezett oláhság kezére. A román középosztály ekkor alakult meg, az előző század nyomorgó kalugyerei és nyomdarevizorai helyett független középbirtokosok vezetik a népet, akik az ősi magyar arisztokrácia birtokait veszik meg a román bankok pénzein. Csak az 1913-at megelőző öt évben 44000 hold szántó és 20000 hold erdő kerül román kézre Erdélyben, az 1872-ben alakult nagy-szebeni Albina ekkor már hatmillió korona tőkével bír, és földvásárlásainál erősebben törekszik a középbirtokos és kisbirtokos parasztsztyán kialakítására. Erdély az ifjú Bethlen István gróf által kiált segélyért, senki sem hallja meg; a háború kitöréséig a magyarság elleni küzdelemben 156 román pénzintézet vesz részt 54 millió tőkével...”

A *Néma küzdelem* túl a hiteles adatokon és a nyírói látomásból jól követhető történelmi és társadalommélyi folyamatokon, kiváló szépirodalmi alkotás, meggyőződésem szerint Nyíró József legjelentősebb műve. Napfényes tájleírást, tavaszi rügyfakadást ne nagyon keressünk a regényben. Mintha mindig ősz vagy tél lenne, sár vagy hólatyak teszi nehezen járhatóvá a mezősi útlan utakat, mintha a természet is az elárvult magyarokat gyászolná. Nyelvük

romlik, ősi településükön egyre félénkebben szólnak meg anyanyelvükön, beszédjükbe egyre több román szó vegyül, lassan otthonaikból is kiszorul a honfoglaló ősök magyar nyelve. A romlás mélységét, előrehaladott voltát jelzi, hogy a szakrális helyek sem sérthetetlenek. A nagybirtokon disznó túrja az egykori magyar temetőt, a fejfákat régen eltűzték a nincstelenség. A gróf lelkiismeret-furdalás nélkül, árpáért engedheti át a románoknak az omladozó ősi református templomot, tudva, hogy a vevők célja a bontás és a téglán való osztozkodás. Isten hajlékával együtt az egykor volt hívek adományából készült harang is az új honfoglalók kezére kerül. A lelket sértő, tudatromboló tettek már nem váltják ki a gyengülő közösség kollektív ellenállását, inkább magányos hősök testesítik meg a süllyedő magyar sziget élni akarását. Ősz Sándor életét feláldozva menti meg a harangot az újjászervezendő református gyülekezet számára. Fátyol János a falu szegényei közé tartozik, mégis felajánlja szilvását, hogy legyen a szórványmagyaroknak temetője. A településen már két évtizede nincs református pap, így szükségből egy írástudatlan vénember, Bara Ferenc látja el a lelkeszi teendőket, ahogy tudja.

A Legfőbb Hadúr elvonul a csapatok előtt Szászrégenben

A magyar paraszt évezredes föld utáni vágya a mezőszéki szórványban is él. A földszerezés lehetősége sokakat csábítana, gyötrelmes lelki viharokkal, indulatos vitákkal jár. Megosztja a közösséget, mert túl magas a telek ára: áttérés, nemzetiségváltás. Máté a román tanítótól kapott, vesztegetésre szánt bankókon lelkeket vásárol, hitében meggyengült, reményvesztett magyarokat vesz rá, hogy igényeljenek földet, és térjenek át a görög katolikus vallásra. (Itt nem a Hajdúdorog központú magyar görög katolikusokról van szó!) Máté sokakat vesz rá a hitehagyásra, talán ezért sorcsapás éri. Feleségét részeg román erőszakolja meg, öleli a halálba. A megözvegyült férfi kijózanodik, és a jegyzőnél miszlikre tépi az áttérésre jelentkezők listáját. A megbecstelenített aszszonyt román temetőbe temetik. Máté úgy kíván a magyar közösségbe visszatérni, hogy kiássa felesége koporsóját, földi maradványait az idegen temetőből, és az új református sírkertben helyezi örök nyugalomra. Böződi György szerint ez romantikus regénybe illő túlzó fordulat, mégis azt mondhatom, hogy Nyíró megfogalmazásában

helytállást példázó, lélekbe markoló, hitteles történet.

Miközben a pópa (inkább görög katolikus román pap) és a román tanító összehangolt terv keretében mindent megtesz, hogy kiforgassa vallásából és nemzetiségéből a falu süllyedő magyar közösségét, addig a veszélyeztetett magyar szórvány az ezeréves államot képviselő csendőrtől, jegyzőtől semmiféle támogatást, védelmet nem kap. A bankigazgató, bár pontosan ismeri az erdélyi föld tulajdonosváltásának naprakész statisztikáit, mégsem a magyar földvásárlás segítésére dolgoz ki tervet, hitelkonstrukciót, hanem a román földvásárlásból húz hasznot. Enyedi László levita lelkész a nyomort, a nincstelenséget is vállalva, önzetlenül tesz a sorvadó gyülekezetekért. Érzi és éli a népére leselkedő romlás veszélyét, de nem ismeri annak történelmi gyökereit, társadalmi összefüggéseit. Végre az öreg gróf szinte tudományos alaposággal keresi és kutatja az erdélyi földért és lelkeért folyó küzdelem minden összetevőjét. Későn, két évtized múltán eszmél rá, hogy a birtokán élő református magyaroknak papja, temploma és temetője sincsen. Ráébred, hogy nem a románok földvásárlását kellene segítséggel kezesség vállalásával, hanem kötelessége pro-

testáns magyarjait megóvni a beolvadás rémétől, gyámolítani őket a föld bérbe adásával, hosszú lejáratú, alacsony kamatozású kölcsönrel. Jó szándékú terve megvalósítását eladósodása, betegsége és halála akadályozza meg.

Nyíró József legkiválóbb regényének, a *Néma küzdelem*nek irodalmi értéke és nyomasztó témája miatt a történelmi Magyarország felbomlását és Erdély elvesztését felpanaszoló nagy könyvek, így Szabó Dezső *Az elsodort faluja* és Bánffy Miklós *Erdélyi története (Megszámláltattál, Híjjával találtattál, Darabokra szaggattattál)* mellett a helye. Utóéletéhez hozzátartozik, hogy az első megjelenés negyvenedik évfordulóján, 1984-ben Fabó László és a *Hídő Baráti Köre* San Franciscóban újra közreadta a könyvet. Magyarországon először 1993-ban került sor új kiadásra, a debreceni Csokonai Kiadó jóvoltából, Pomogáts Béla eligazító soraival. 2004-ben Csikszeredában a *Pallas Akadémia*, Budapesten a *Kairosz Kiadó* jelenteti meg a *Mezőség regényét*, Nyíró József történelmi babonákat oszlató, nagy könyvét. A *Néma küzdelem* arra int, hogy ma is van mit tenni veszélyeztetett véreinkért.

2004. június 4.

Medvigy Endre

Naplójegyzetek

L E V E L E K E U R Ó P Á B Ó L

ÉRZÉKENYSÉG ÉS ÉRZÉKENYSÉG

Kedves velem érzékenykedők!

Az utóbbi időben ismét gyakorta kerülünk szembe a szomszédok érzékenysége gondolatával.

Rendszeresen visszatérő érve ez itt azoknak, akik maguk elfelejtettek érzékenyek lenni, pontosabban, akik nem érzékenyek arra amire mi. Igen, ez valóban azt jelentheti amire most gondoltok, mégpedig, hogy nem hasonlítanak hozzánk. Na meg nem is akarnak, s nem is képesek azonosulni velünk. Ők csak vezetni szeretnek minket. Mondanám, hogy ki tudja hova, de mindnyájan jól ismerjük az irányt.

Délkeleti viszonylatban most éppen a Trianon film kapcsán láthattuk, hogy az hasonlatos megfontolások miatt (is), vetítés előtt került le a televízió műsoráról.

A fenti okok magyarázhatják csak, hogy nem halljuk bár egyszer felemelt szavukat a minket érő bántások, durva sértések miatt. Mi több az utóbbi években, mintha éppen a mi vezetőinktől kapna támogatást a túsztartó szomszéd.

Készítettek egy filmet, melynek tartalmában egyetlen szó hazugság, vagy csúsztatás nincs. Mi több, nem is éltek a számok és adatok felsorolásának lehetőségével. Hiszen az egyrészes filmben megoldhatatlan lenne. Csak a józan észre, és az érzelmekre apellált a rendező.

Nem sokkal a film megtekintése után rendezgetem könyvtáramat. A fullasztó tartalmat belepő fullasztó porokat szippantanám le róla. Egyenként veszem kézbe darabjait, és természetesen előjönnek fullasztó emlékeim is.

Íme itt például egy románnyelvű könyv az Észak-Erdélyben egykor „dúló” Hothysta terrorról. Soha nem tiltakoztunk az ellen, hogy ez a könyv mai napig hivatkozási alap román „tudományos” körökben. Az események beállítása egyoldalú, a sajnálatos – oly-

kor tudjuk valóban stupidan felesleges – igazságok statáriális eseményből terrorcselekménnyé alakulnak. Méreteik megsokszorozódnak. A forgatókönyv hasonlatos az 1848-as drámai események átmagyarázásához (Freud működik, majdnem magyar átrázást írtam). Arra is jól emlékszem, hogy külföldről érkezett a hír, hogy talán kanadai szakemberek vizsgálták meg a fotókat. A drámai felvételeket profi rendezők és színészek alakították. Az egyik szereplő hol sebesültet, hol halottat játszott.

De elmondok néktek egy régi történetet is. Ma már talán megtehetem.

1974-et írtak. Egy kitűnő barátom, aki egy kolozsvári román iskolában tanított, az osztályban figyelmetlenséget tapasztalt. A diákok a pad alatt olvastak. Az elkobzott könyvek címe: Horea și Iancu în tradițiile și cîntecele poporului. (Horea és Iancu a nép hagyományaiban és dalaiban.) A mű népi emlékeztetéseket és népdalokat tartalmazott, melyeknek főleg Avram Iancuról szóló fejezetében, nem a szocializmust építő népek „megbonthatatlan barátságáról” szólt a nótá. Nota bene ez nem is lett volna elvárható. Mi történt volna viszont, ha hasonló könyvet a Magyar Népköztársaságban adnak ki?

Magyarországra készültem átlátogatni, s elhatároztam, hogy átviselek a könyvből néhányat. Több boltban is vásárolgattam belőle. Harmadnap aztán egy kis boltocskában az eladónő óvatosan félrehívott és szólt, hogy máshol ne keressenem azt, mert felfigyeltek rá, hogy egy magyar vásárolgatja a kiadványt, s nekik jelenteni kellene. Átgondolatlan bátorság volt, hogy mégis átvittem példányaimat a határon. Többek közt Csátári Dániel, a kisebbségi téma akkori szakembere, és Ortutay Gyula számára is vittem belőle. Utóbbi kellő diszkrecióval tiltakozott, és a könyvet az illetékesek bevonták. Ezt követően hiába keresgéltem óvatosan a kolozsvári librariák polcain. Magyarországon mégis élt még némi maradéka az egyenlő mértékkel mérést követelő őszinte felhábo-

rodásnak? Kitelepülésem után közel 20 évvel, a kilencvenes évek közepén azonban, ugyan ott ahol az első példányt annak idején megpillantottam, ismét felbukkant a könyv.

Csak a pontosság kedvéért idézem, durva fordításban, az egyik ilyen népi rigmust, melyet annak idején nagy kedvvel olvastak a román fiatalok:

Iancu, te jó móc gyerek,
Siess ahogyan lehet,
Mert a magyarok felkeltek,
Minden román megölnének,
De a románok nem hagyják,
Rúddal toldják meg a kaszát,
Nem hagyják a magyarokat,
Köztük csordányit gyilkolnak,
Így kelnek fel a románok,
Menteni maguknak országot,
A szegénytől s szidalomtól,
Meg a magyar uralomtól,
A mongol hordától,
A tatár csordától.

Mai toleráns magyar ésszel ez egy népdal lejegyzése, tényrögzés, tanulmány. Na de akkor? Emlékezzünk csak. Fordított esetben pedig biztos, hogy még ma sem hagynák szó nélkül.

Most viszont nézzünk egy pillanatra, nyilván veszélyesebb irányba is. A Délvidéken már elég hosszú idő óta érik eddig nem tapasztalt atrocitások a magyarokat. A tömegsírokat megtöltő tapasztalatok sem józanították ki az ottani többséget. A helyi hatalom szóra sem tartotta érdemesnek. Nem úgy egy alvilági leszámolást, ahol véletlenül szerb volt a szenvedő alany. Ebből országos, sőt parlamenti botrány lett. Ennél ékebb példája a kétféle érzékenységszöveg, az elkeserítő kettős mérce Trianon által megpecsételt reánk kényszerítésének kell-e?

Megjegyezném azt is, hogy ez a védtelenül maradt kisebbség már „uniós kisebbség”, és példaértékű lesz ami ez ügyben történik, vagy nem történik.

Ne kérdezzétek, nem véletlenül felejtettem el a kolozsvári bírót. Őt azért nem említem, mert most valóban jól

esik egy kicsit elfelejteni. A példák sokaságát persze ő biztosítja a majdan talán kutakodó utókornak.

A legkeményebb és legfigyelmeztebb lecke azonban számomra az marad, amikor néhány éve a román parlament megtapsolta a Dnyesztortól a Tiszig gondolat felemlegetőit.

Bizony nagyon itt van az ideje, hogy helyzeti előnyöket, gazdasági érdekeket, vagy más okos alkalmakat kihasználva felvegyük a harcot ez ellen a jelenség ellen. Mert arra hiába várunk, hogy a másik fél őszinte megbánást tanúsítva bocsánatot kérjen, és felhagyjon a további kísérletekkel.

Ehhez persze egy másfajta vezetés, és egy új magyar-magyar összefogás kellene!

(A) SAJTÓBAN

Drága Barátaim, úgy is mint európai várományosok!

Május elsején lezárult számomra is egy fejezet, és elkezdődött a várakozás, annak bevétele, hogy ti is velünk legyetek az Unióban, mely olyan-amilyen, de mégis egy számunkra újra közös hazát jelenthetne, – már ha hiszünk a hitegetőknek.

Igen ez itt a nagy kérdés. Hiszen évtizede már, hogy ezzel hitegetnek. Majd megoldódik minden az unióba kerüléssel. Akkor a nemzetiségi kérdés megszűnik létezni.

Csak ne jutna eszembe ugyan ez a szöveg egy régebbi környezetben. A szocializmus és a kommunizmus építésére buzdítva, s annak kiteljesedésére várakozva hitegettek ugyan ezekkel a jóslatokkal.

Akkor nagyot csalódott mindenki. Mert ti vagytok (velünk együtt) a megmondható, mit hozott az a szocializmus, és az a kommunizmus felé vezető út a nemzetiségeknek.

Még a balga hal sem harap rá kétszer ugyan arra a veszedelmes csalira. Csak mi lennénk néma vízi testvéreinknél is balgább lények?

Nagyon aktuális most ezen elgondolkodni, mert az ország, melynek a többség szerint úgymond „kenyerét eszitek”, most kerülhet olyan helyzetbe, amelyben engedményt kell tegyen az európai gondolkodásnak.

Az autonómiák gondolata, hiába állítják ők az ellenkezőjét, európai gondolat. Mégis merészelnék hajtogatni az el-

lenkezőjét, mert jól tudják, hogy a konfliktuskerülés meg európai igénnyé vált. Nem tanulták meg még Európában, hogy az etnikai feszültségeket sebészi határozottsággal, az „épben kimetszve” kell megoldani. Inkább keresik a kényelmes és sunyi hallgatást jelentő módozatokat, a csendesen a szőnyeg alá seprő metódust. Mit nekik az a néhány száz vagy ezer tömegsír, melyeket alig pár éve tapasztalhattak meg saját kontinensünk boldogtalanabb felén.

Ezért kell az egységes fellépés, mely nem ad egérutat sem azoknak, akik be kell adják a derekukat, sem azoknak akiknek tiszte lenne mindezt számonkérni.

Sajnos azonban olyan jelek is vannak, melyeket ha megfigyelünk – s bizony ezekre az óhajainkat megtagadók is jól figyelnek – azt tapasztalhatjuk, hogy itt nem szempont az amit mi remélünk. A bővítés nem érdemek vagy teljesítmények eredménye lesz, hanem az Unió egyéb érdekei szerint fog megtörténni. Ha tehát nekik más okokból kell a román piac, kell a román olcsó munkaerő, vagy kell a román stratégiai tér stb., akkor nem fognak ők semmit sem számonkérni.

És, hogy ez így van, azt egy rövid újsághír máris jelzi. Románia – arányítva is – kétszer annyi támogatást kap az EU-tól, mint annak idején a csatlakozni készülő közt mindenben élenjáró Magyarország. Ez máris azt mu-

tatja, hogy nem tekintik e támogatást kidobott pénznek. Eltökélt szándék a felvételük.

Az egyik szemem nevet, a másik sír. Hiszen mondtam már, azt szeretném, hogy kerüljünk egy közös nagy hazába, s így legalább formálisan oldódjon Trianon átkos elválasztó ereje. Ugyanakkor, ha ez ilyen könnyen fog menni, csökken a remény az autonómia kivívására.

Tudom, nem újdonság. Ha ebben a fordulóban olyan simán felvették a legfontosabb európai hatalom, Németország számára elfogadhatatlannak hitt Benes dekrétumok két szülőhazáját, akkor mit várunk mi?

És ha ez így történik, miféle haza lesz az a nagy közös haza?

A sajtóhírek így szorítanak valóban sajtóba. A várakozó tépelődik, töpreng és tehetetlenségét érezve szenved.

Most van itt az alkalom, és az alkalom elszalaszthatóságának veszedelme együtt. Most kellene nagyon ügyesen politizálva kitalálni a megoldást. Ezért most kellene egy európai tekintélynek örvendő nemzeti kormány itt, és egy azzal európai módon és magyar szívvel együttműködő egységes vezetés minden elszakadt kisebbség élére.

Mennyi vajon a remény ennek megvalósulására, itt, ott és mindenütt a Kárpát-medencében?

Szász István Tas

A székely diadalkapu alatt

MAGYARELLENES ROMÁN ATROCITÁSOK

1. AZ 1848-49-BEN AZ OLÁHOK ÁLTAL ELKÖVETETT ATROCITÁSOK (LELŐHELY: MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR K 63. 1940-27/7.1., 241-246 P.)

IRODALOM:

- br. Kemény Gábor: Nagyenyednek és vidékének veszedelme
- Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848-49-ben II. kötet
- Kőváry: Erdély története 1848-49-ben
- Kalonday Pál: Válasz a román nemzeti komiténak
- Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története II. kötet
- Jakab Elek: Szabadságharcunk
- Gracza György: Az 1848-49-es magyar szabadságharc története

Algyógy: 85 embert meggyilkolnak (48 okt.) (Gracza II. 424.)

Abrudbánya: 49 május: 1000 védetlen és lefegyverezett embert lemészároltak; az asszonyokat és leányokat megkínózták és meggyalázták (Jancsó II. 743. Gracza IV. 433.)

Asszonynépe: 48 október: több magyar legyilkoltak (Gracza II. 422.)

Balászfalva: 48. okt. 13.: az első vérengzés színtere. Gyárfás Elek főbíró, Czirkék József gazdatisztet, Dobay Miklóst és három leányát megkínózták és megölték (Gracza II. 376., Jakab 385. és Kalonday 4.)

Beszterce: 48 október: 25 magyart véresre vertek (Jakab 386.)

Bokaj: 48 október: 30 magyart legyilkoltak (Gracza II. 424.)

Bolyavölgy: 48 október: a magyar nemeseket legyilkolták. (Jakab 385.)

Borbánd: 48 október: Baranyay Károly karját és fejét családja szemeláttára lefűrészték (Gracza 422, 425 és Jakab 574.)

Borosbenedek: 48 október: az úri osztály tagjait agyonverték, Szöllőssy Eleket elevenen megnyűzták. A magyar lányokat román emberekhez kényszerítették (Jancsó II. 629, Gracza II. 419 és 426.)

49 január: a görögkatolikus pap parancsára 150 aggastyánt, nőt és gyermeket az árok partján fejszével agyon-

verték. Előbb megkínózták őket. (Jancsó II. 695.)

Borosbocsárd: 73 magyart meggyilkoltak. Köztük Székács tanárt és Péterffy gazdatisztet eke elé fogva verték agyon (Jakab 574 és Jancsó II. 695.) 48. okt.

Bucsesd: 200 embert legyilkoltak (Jancsó II. 746.) 49. május.

Bucsum cserebi híd: 49. május: A foglyokat baltával verték agyon (Jancsó II. 746. és Gracza IV. 437.)

Bunyfalva: A falubeli magyar nemeseket megkínózták és megölték (Horváth II. 129.) 48. okt.

Csáklya: 48. október: több magyart meggyilkoltak (Gracza II. 422.)

Csanád: 48. október: A László család tagjait lemészárolták (Jakab 385.)

Diósd: 48. október: sok magyart megölték (Gracza II. 422.)

Dombó: 48. október: egy átutazó magyar embert megsonkítottak és élve eltemették (Horváth II. 129. és Gracza II. 422 és 426.)

Féjervár: (Gyulafejervár) 48. október: A helységet felgyújtották és Mégai órásmestert elevenen megsütötték. Az áldozatok száma 42. (Gracza II. 337 és Kalonday 4.)

Felsőfehér vm.-ben: 48 október: valamennyi tisztszemélyt megölték és a főbíró megkínózták (Gracza II. 422.)

Forró: 48 október: több magyart meggyilkoltak (Gracza II. 422)

Fübis: 48. október: több magyart meggyilkoltak (Gracza II. 430.)

Gerendkeresztur: 48. október: 200 magyart lemészároltak (Gracza II. 424.)

Gilád: 48. október: A község magyar érzésű papját lemészárolták (Horváth II. 66.)

Hari: 49. január: A községet felgyújtották és 18 magyart megölték. (Jancsó II. 695.)

Hátszeg: 48. október: 15 magyart a pópa parancsára megölték (Gracza II. 376 és 424.)

Hosszúaszó: 48. október: több magyart megölték (Gracza II. 422.)

Jára: 49. január: a község magyar lakóit legyilkolták (Jakab 385., Gracza III. 433., Kemény G. 348.)

Kisenyéd: 48 október: 45 magyar család 141 tagját, aggodat, gyermekeket és nőket legyilkolták. Köztük egy kereskedő feleségét és két leányát, a református papot és a Dacsó, Farkas, Bányai, Hodor,

Zavar és Szalánci családok tagjait. (Gracza II. 394.22 és Jakab 385)

Kisfalud: 48. október: több magyart megölték (Gracza II. 420.)

Kocsárd: 48. október: 60 magyar embert oly kegyetlenül öltek meg, hogy akik elrejtőzve látták a mézszárlást, félelmükben öngyilkosságot követtek el. (Gracza II. 424.)

Konop: 48. október: több magyart megölték (Gracza II. 430.)

Kövesbánya: 48. október: a Brády család 14 tagját s a község görög katolikus papját megölték (Jancsó II. 622. és Gracza II. 422.)

Krakkó: 48. október: A környékből menekülő magyarok közül kétszázat megkínóznak és bottal agyonvernek. Péchy Ferencnek például az orrát és fülét vágta le (Jancsó II. 621., Jakab 385., Gracza II. 418.)

Magyarigen: Csak a református papot hagyták életben a magyarok közül, hogy elmondhassa a történeteket az utókorak (Gracza II. 420.)

Marosújvár: 48. október: 90 magyart agyonverték (Gracza II. 422.)

Mihályfalva: 48. október: a Földváry család tagjait megölték (Jakab 385.)

Mikesszásza: egy kivétellel valamennyi magyar családot meggyilkoltak (Jakab 385.)

Musina: 48. október: a toborzó oláhok több magyart megölték (Gracza II. 376.)

Móru: Kemty tábornokot menekülés közben, 49. augusztusában elfogták s a máglyahaláltól csak Bem mentette meg. (Gracza V. 763.)

Nagyenyed: 48. október: a visszavonuló oláhok a város határában legyilkolták foglyaikat (Jancsó II. 621.)

49. január: a várost felgyújtották és teljesen kirabolták. A tűzvésznek áldozatul esett a híres Bethlen-collegium is. 30.000 kötetes könyvtárával. A lakosok közül 2000 ember szinte teljesen ruhátlanul menekült el. Négyszáz elfogott magyart nemre és korra való tekintet nélkül a legállatiasabb kegyetlenséggel gyilkoltak le. A terhes asszonyokat leírhatatlan módon megkínózták és megölték. Az asszonyokat és leányokat meggyalázták. Török Dániel ügyvédet elevenen megsütötték. A református papot leszúrták (Jancsó II. 682 sqq., Kemény G. 348., 347.)

Nagylak: 49. január: a magyar asszonyokat és gyermekeket botokkal verték agyon (Jancsó II. 694-5)

Nagyremete: 48. október: több magyart meggyilkoltak (Gracza II. 430.)

Naszódvidék: 48. október: a magyar nőket és férfiakat oszlophoz kötözve kínozták és ölték meg. Huszár bárót lefejezték (Gracza II. 424.)

Örményszékes: 48. október: a Szalánczy családot kiirtották (Jakab 385.)

Pókafalva: 48. október: a Hosszutelkin lakó Veress családot kiirtották (Gracza II. 426.)

Preszáka: lásd Zalatna alatt

Sásd: 48. október: az elfogott férfiakat felkoncolták, sok embert a község kútjába hajtottak (Horváth II. 132., Gracza II. 420., Jancsó II. 628 sqq.)

Soborsin: 48. október: több magyart megöltek (Gracza II. 420.)

Szancsal: 48. október: több magyart megöltek (Gracza II. 422.)

Szászrégen: 48. október: a táborozó oláhok több magyart megöltek (Gracza II. 376.)

Szélkút: a magyar tisztviselőket felholtra verték. László Szigmondot elevenen megnyízták (Horváth II. 129. és Gracza II. 422.)

Szentmihály: 48. október: három kispapot megöltek (Jakab 574.)

Torda: a környéken több faluban vérengzés kezdődött és több magyart megöltek (Gracza II. 402.)

Veresegyház: 48. október: Dobay Szigmond két leányán, apjuk szemelátára erőszakot követtek el, azután mindhármut holtrakínozták (Gracza II. 422. és Jakab 385.)

Vessződ: A Frnius család több tagját meggyilkolták (Jakab 385.)

Zalatna: 48. októberének utolsó hetében Zalatna városában és a mellette fekvő preszákai réten folyt le az 1848-49-es évek legszörnyűbb vérfürdője. A város maga teljesen elpusztult, s vele együtt pusztult el a kamara teljes bányaberendezése. A raktárakban levő pénzkészlet teljes egészében az oláh bandák kezére jutott. 13.000 darab aranyat, 20.000 darab ezüsthuzsast és 6000 forint papírpénzt raboltak el. A vérengzés a város lakói közül 640 áldozatot követelt. Szemtanúk vallomása szerint a vér még a kocsutak árkában is araszosan folyt. A oláh asszonyok is kivették részüket embereik munkájából, s kapával verték agyon a magyar asszonyokat. Az áldozatok hosszú ideig temetetlenül heverték. A románok a lefegyverzett férfiakat és hozzátartozóikat sortűzzel lötték, majd kaszával-kapával verték agyon. Nem kímélték a csecsemőket és a várandós asszonyokat sem. A fiatal leányokon és asszonyokon sorra a leg-

baromibb erőszakot követték el. Az áldozatokat megölésük előtt kegyetlenül megkínozták. Több mint kétszáz asszony és gyermek halt kínhalált. Elpusztult a város egész vezetőrétege (bányahivatalnokok, bányabírók, papok, tanárok, orvosok, patikusok, kereskedők). Megöltek 200 iparost és 136 bányamunkást. (Jancsó II. 622 sqq., Horváth II. 129 sqq., Gracza II. 405 sqq.)

Zám: sok magyart megöltek.

Zsibó: 48. október: a református papot megkínozták (Jakab 386.)

Összesen mintegy 10.000 ember esett áldozatul az oláh hordáknak és sokszáz falu pusztult el. (Jakab 576.)

ROMÁN ATROCITÁSOK 1848-49-BEN (PÓTLÁS)

IRODALOM:

- ifj. Kemény István báró: Emléklapok, Budapest, 1903.
(Csak néhány eset. Egyébként az egész könyv a románok kegyetlenkedéseivel foglalkozik.)

Girbó: özv Szentpálinén erőszakot követtek el, majd családjával együtt kútba dobták (Kemény 14.)

Hosszútelek: A hat tagú Veres családot (szülők és négy kis gyerek) kiirtották (Kemény 7.)

Keresztur: Mikus oláh vezér 200 magyart öletett meg (Kemény 14.)

Kisenyed: 1848. október 18-19-én több mint 50 embert öltek meg (Kemény 23-6.)

Kisenyed: Apáthi Klárát (80 éves) nyoszolyáján az udvarra vitték, s itt megégették (Kemény 71.)

Kocsárd: Több mint 60 magyart lemészároltak (Kemény 14.)

Krakkó: A lovaglóiskolában 200 magyart lemészároltak le (Kemény 13.)

Zalatna: Nemegyey adminisztrátort lelőtték, feleségét és nyolc éves fiát megsebesítették, négy éves fiát megölték (Kemény 6.)

Zalatna: Császár kamarai assessort és feleségét lándzsadöfésekkel és bunkós botokkal ütötték le és ölték meg. (Kemény 6.)

Zalatna: Decani orvos feleségét lándzsával döfték át, a földön hanykolódott, védekezett a lándzsaszúrások ellen, míg egy oláh méhébe döfte lándzsáját (Kemény 6-7.)

Zalatna: Az 1848. október 23-án Zalatnán legyilkoltak száma 640 volt (Kemény 11.)

Zalatna: Matókot, egy 70 éves agastyánt, azt oláhok elevenen felnégyel-

tek (Kemény 11.)

Zalatna: Miske úrnak két szemébe izzó drótot böktek (Kemény 12.)

Felvinc: A várost 1848. november 13-án porráégetik az oláhok és 200 székelyt legyilkolnak.

Földvár és Vörösmart: Axente 1849. januárjában felégeti a városokat.

Kalotaszeg: November 3-án az oláhok a város környékét előzőnlik és Zentelkét, valamint Szentkirályt felgyújtják.

Sibót: Az oláhok egész menekülő csapatot ölnek le.

Vákafalu: 1848. október 25-én az oláhok a Brády családot legyilkolták. 19 halott volt, s ugyanekkor a papot tűzbe dobták.

2. AZ I. VILÁGHÁBORÚ UTÁN A ROMÁNOK ÁLTAL ELKÖVETETT ATROCITÁSOK.

IRODALOM

- H.H. Bandholtz: An undiplomatic diary. New York, 1933.
- Louis Című Cornish: The religious minorities in Transylvania. London, 1926.
- Curtis-Fleming-Webster: A református presbiteri világszövetség keleti bizottságának jelentése Középeurópának, főleg az oláh uralom alatti Erdélynek helyzetéről. Budapest, 1921.
- Sir Robert Gower: The Hungarian minorities in the succession States. London, 1937.
- Marjay Frigyes: Ámokfutó Bukarest.
- Szádeczky-Kardoss Lajos: Az oláhok Erdélybe törése és kiveretése 1916-1917.
- Transsilvanus Viator: In Siebenbürgen. Budapest, 1921.
- William H. Drummond: Transylvania under the rule of Roumania. (Report of the American Unitarian Commission. Budapest, 1921.
- D'Olay: La compagne de destruction contre les monuments hongrois 1918-30. Budapest, 1931.
- Borbély-Fall: Román uralom Erdélyben. Budapest, 1936.
- Szász Zsombor: The minorities in Roumanian Transylvania. London, 1927.
- Szász Zsombor: Erdély Romániában. Budapest, 1927.
- Jancsó Benedek emlékkönyv. Budapest, 1931.
- Thomas: Les Roumains, nos alliés?

– Cornish a magyar kisebbség helyzetéről a román kormánynak átnyújtott memorandumában több (számszerint 25) román atrocitást sorol fel (46-64. 1.) A

könyvben azonban paralel közli a román kormánynak ezekre a vádakra adott hivatalos cáfolatát is.

– A református presbiteri világszövetség keleti bizottságának jelentésében olvashatjuk a következőket: Meggyőződünk róla, hogy durva erőszakosságok egész sora jellemezte a most már átengedett magyar terület megszállását és közigazgatását, hogy a faji bosszúérzet elnézte és elősegítette egy felháborító terrorisztikus elkövette sérelmeket, erőszakoskodásokat, kegyetlenkedéseket és jogfosztásokat, melynek áldozatul előszere-ttel választották hitközségeinket és lel-készeinket nem azért, mert protestánsok, hanem mert származásuknál és iskoláz-tatásuknál fogva magyarok, és mint ilye-nek a politikai elégedetlenség született ve-zéreinek tekintettnek. Lelkészek és köz-tisztviselők, kiket kihallgattunk, csoportostul lettek megbotozva, bebörtönözve, vagy erőszakkal, vagy halállal fenyeget-ve. Egyeseket hónapokon át tartanak börtönben anélkül, hogy bírói ítélet értelmében, vagy legalább törvényesen emelt vádak alapján cselekednének. (Curtus-Fleming-Webster 23.1.)

– Bandoltz többször említi Magyarországnak a románok által történt kifosztását (38,48,131,322-3.1.)

A Szolnokra küldött Borrow őrnagy jelentése szerint a románok szeptember közepéig átvittek a Tiszán 684 mozdonyt, 231 szalon és Pullman kocsit, 946 személykocsit, 2900 teherkocsit, 1300 wagon búzát és állatot, 1300 wagon lőszert, 298 ágyút, 43 autót, 56 repülőgépet, 1400 tankkocsit, 2000 wagon vasúti anyagot és mezőgazdasági gépet, 1435 wagon hadianyagot és 4350 ismeretlen tartalmú wagont. (Bandholtz 90.1.)

Munro dr. (British Food Commission) és Brunier svájci kapitány (International Red Cross) ellenőrző körúton voltak a románok által megszállt következő városokban: Hatvan, Gyöngyös, Miskolc, Sátoraljaújhely, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Nagyvárád, Békésgyula, Arad, Temesvár, Szeged. Ők jelentik a következőket: Minden a románok által megszállt városban olyan elnyomást találtunk, amely az életet teljesen elviselhetetlenné teszi. A gyilkosságok napirenden vannak, gyerekeket és nőket megvesszőznek, egyeseket vizsgálat nélkül bebörtönöznek, ok nélkül le-tartóztatnak, a magántulajdont rekvirálás címén ellopják (Bandholtz 154.1.)

Néhány adat a románok által elvitt értékekről. Hatmilliárd értéket vittek el a Románok Magyarországról. A Dunántúlról 5 millió 128 ezer aranykorona élelmiszert, 27.465.000 a.K. állat, 21.179.000 a.K. tenyészállat, 4.377.781 a.K. takarmányt – elvitték a MÁV mozdony és ko-

csiparkját, a posta üzemberendezését az anyagraktárral. Járműteleppel s mozgópóstájával és a telefonközponttal. Leszerelték az összes gyárat és raktárakat és elvitték az egész hadifelszerelést. (Marjay 160.1.)

A román rendőrség megengedi az erőlköztelenkedéseket magyar temetőben (Thomas: 178.1.)

1927. január 10-én a román katonaságnak drótra lévő szüksége kobzási parancsot adtak ki Thomas kerítésére, amikor Thomas erre panaszt tett, bocsánatot kértek tőle mondván, hogy mindez azért történhetett, mert azt hitték róla, hogy kisebbségi (Thomas 120.1.)

A Glas Romanesc 1936. nov. 12-i számában írja, hogy a románok Szent Bertalan éjszakát ígérnek a magyaroknak s majd akkor „az olaszok eljöhettek összeszedni a magyarok holttesteit Erdély földjén”. (Thomas 305.1.)

Abrudbánya: Az unitárius és presbiteri egyház lelkeszeit együtt csukták be, mert nem húzták meg a harangokat a románoknak Budapestre történt bevonulásakor. (Drummond 13.1.)

Alsórákos: Az unitárius kántort megverték, mert ellentállt rekviráló katonának öltözött román parasztnak. (Drummond 10.1.)

Alsósófalva: Három embert megöltek

Arad: 1921. novemberében egy sztrájk alkalmával a rendőrségre bevitt 14-15 éves munkálányokkal leírhatatlan módon erőszakoskodtak. (Szász, angol kiadás 118.1.)

Kossuth szobrát lerombolták (Olay 6.1.)

Atyha: Négy embert megöltek. (Szádeczky: 196.1.)

Árkos: Több embert megverték, mert azt a hírt terjesztették, hogy a románok Nagyváradot kiűritették. (Drummond 10.1.)

Bácsfalu: Bálint Vilmos a román börtöntől való félelmében felakasztotta magát. (Szász, angol kiadás 116.1.)

Borossebes: Nagypénteken a románok váratlanul megjelentek Borossebesen és 250 magyar katonát foglyul ejtettek. Ezeket kifosztották, levetkőztették és bajonettekkel halálra szurkálták, de vigyáztak arra, hogy kínlásuk minél tovább tartson. (Bandholtz 153.1.)

Bölon: A sorozás alatt több magyar fiút félholtra vertek 1920-ban. (Szász, angol kiadás 115.1.)

Brassó: A millenáris emlékművet 1916-ban felrobbantották. (Olay 15.1.)

Budapest: A románok azzal, hogy a Nemzeti Múzeum kincseinek egy része Erdélyt illeti, október 6-án 14 autóval megjelentek a Múzeum előtt. A tábornoki

tanács erről értesülve, Bandholtz tábornok lement a rablást megakadályozandó, lepecsételte a kapukat. (Bandholtz)

Budapest: A románok október 10-én a Schmitt és Társai cégtől elvitték a gépeket és így 2000 munkás munka nélkül maradt. Sok hasonló eset történt még – teszi hozzá Bandholtz (Bandholtz 151.1.)

Budapest: Az I. számú katonai kórházból kikergették a betegeket, csak 57-et hagytak meg, kiket nem lehet elszállítani. (Bandholtz 42.1.)

Budapest: A Központi Egészségügyi Raktárt teljesen kifosztották. (Bandholtz 43.1.)

Budapest: A Leszámitoló Bank kőraktáraiból 2400 kocsirakomány rekvirált holmit vittek el. (Bandholtz 42.1.)

Budapest: A főposta központi raktára előtt hét megrakott szekeret talált Bandholtz. Kettő cipővel, öt pedig pokróccal és szőnyegekkel volt megrakva. (Bandholtz 42.1.)

Bukarest: Az egyik moziban megverték egy magyar újságíró, mert magyarul beszélt – jelenti a Curentul. (Thomas 311.1.)

Csatád: Lenau szobrát megrongálták. (Olay 7.1.)

Csegez: Az unitárius kántort puskatussal elverték, mert gyanú volt rá, hogy puskát rejtett. 8-10 másik embert pedig megkorbácsoltak. 1919. (Drummond 9.1.)

Csegez: Bartók András lelkeszt, mert nem köszönt a csendőrnek, több órára becsukták. (Drummond 13.1.)

Csikmádéfalva: Bíró Ferenc plébános a cenzúra által engedélyezett újságban olvasta, hogy szabad magyar zászlót kitűzni és a magyar himnuszt énekelni. Mikor ezt megtette, a csendőrök félholtra verték és Szebenbe vitték. (Transylvanus Viator 16.1.)

Csikszentgyörgy: Wagner kereskedelmi utazót, mert nem köszönt a csendőröknek, megverték és három napra bezárták. (Borbély-Fall 107.1.)

Etéd: 22 embert meggyilkoltak a románok. (Szádeczky 197.1.)

Etéd: 1919 márciusában a román csendőrök magyar asszonyokra és gyermekekre lövöldöztek (Szász, angol kiadás 146.1.)

Felsőrákos: Két ember belehalt a verésbe. Egyiket azért verték meg, mert lopással vádolták, a másikat pedig, mert fegyveralkatrészt találtak nála. (Drummond 11.1.)

Felsőófalva: Négy embert meggyilkoltak. (Szádeczky 196.1.)

Gyergyószentmiklós: Tódor Veronika cselédlányt Netoteanu rendőrkapitány véresre verte és erőszakot követett el rajta. A leány öngyilkos lett. (Borbély-Fall 105.1.)

Hodgya: A román csendőrök összetörték a falu valamennyi népművészeti emléket és alkotását. (Borbély-Fall 136.1.)

Homoródkarácsonyfalva: Barabás Dénest az unitárius konzisztorium tagját a mezőn, ahol senki sem látta, megverték, majd elengedték. Ezt minden ok nélkül követték el. (Drummond 10.1.)

Homoródszentmárton: Zoltán Sándor tiszteletest, mert egy beszédében egyetlen mondatot mondott, a kormány ellen, egy hétre becsukták Kolozsvárott, majd tárgyalás nélkül elengedték, de csendőri felügyelet alá helyezték (Drummond 12.1.)

Homoródszentpál: A lelkészt, Ürmösi Józsefet négy napra becsukták. Okát sohasem tudta meg. (Drummond 12.1.)

Ikland: az unitárius kongregáció egyik tagját megverték, mert nem adott szállást egy csendőrnek. (Drummond 10.1.)

Izsló: Az unitárius egyház kurátora szilvapálinkát főzött, s nem fizette meg ennek adóját. A csendőrök felfedezték és két liter pálinkát megittak vele. A kurátor rövidesen belehalt. (Drummond 11.1.)

Kénos: Egy embert megverték, mert magyarul szólt egy román katonához. (Drummond 11.1.)

Kézdivásárhely: Egy embert, kit már hatszor vagy hétszer jelentettek fel erőszakoskodásért, de mindannyiszor eredménytelenül, egy tehetetlen 10 éves fiú fejét beverte, testét összezúzta, haldokló állapotban hagyta a helyszínen. (Curtis-Fleming-Webster 24.1.)

Kisborosnyó: Két földbirtokost megöltek (Szádeczky 192.1.)

Kissolymos: Pünkösdi vasárnap az istentisztelet után a csendőrök a tömeget szétszórva az utcán több fiatal embert megverték. (Drummond 10.1.)

Kobátfalva: Négy gazdát megöltek. (Szádeczky 197.1.)

Kolozsvár: Vermes Teréz nyolc éves kislányt véresre merték, mert piros-fehér-zöld színű virágokból kötött csokrot. (Borbély-Fall 7.1.)

Kolozsvár: Báró Bánffy kolozsvár-környéki birtokost és feleségét súlyosan bántalmazták. Az ügy a Népszövetség elé került, ahol eltussolták. (Jancsó Benedek Emlékkönyv 241.1.)

Kolozsvár: Stenczel Lajos brassói adminisztrátort az utcán elfogták s minden ok nélkül bekísérték a rendőrszobába. Itt levetkőztették, megverték és egy tömegbörtönbe dobták, majd másnap elengedték. (Transsilvanus Viator 14.1.)

Kolozsvár: Az utcán megverték három cselédlányt, mert az egyiknek piros szalagja, a másiknak fehér blúza, a harmadiknak pedig zöld szoknya volt. (Thomas 308.1.)

Kolozsvár: Megrongálták, vagy elpusztították a következő szobrokat: „Őrszem a Kárpátokon”, Ferenc József, Kátóna József, Döbrentei Gábor, Wesselényi Miklós, Jósika Miklós, Mátyás szobrának mellékalakjai (Olay 10.1.)

Korond: 18 embert megöltek. (Szádeczky 196.1.)

Lupény: Lajos Balázs segédlelkészt éjszaka román katonák felzavarták, kivittek a Zsil völgyébe a jéghideg vízbe kényszerítették, vaktöltésekkel lövöldöztek utána. A másik parton egy ágynélküli hideg szobában magára hagyták. (Transsilvanus Viator 15.1.)

Máramarossziget: 1920-ban elpusztították a honvéd emléket. (Olay 14.1.)

Marosvásárhely: 1919-ben elpusztították, vagy megrongálták a következő szobrokat: Bem, Kossuth, Bocskay, Rákóczi, Honvéd, Szabadság. (Olay 11.1.)

Nagyenyed: Egy perben tartott vizsgálat folyamán 1919 áprilisában több mint 20 embert megverték. (Drummond 9-10.1.)

Nagykároly: Kossuth szobrát ledöntötték. (Olay 8.1.)

Nagyollós: Geller Áront két román csendőr meggyilkolta és kirabolta. (Szász, angol kiadás 117.1.)

Nagyszalonta: 1919 májusában Kossuth szobrát elpusztították. (Olay 6.1.)

Nagyvárad: 1920 áprilisában Vajszlovics kereskedőt, mert expatriálót magyaroknak szállást adott, agyonverték. (Szász, angol kiadás 116.1.)

Nagyvárad: 1927. dec. 11-12-én a diáktüntetések során, melyben 6000 diák vett részt, átmentek a magyar határon, s ott egy zászlót leszakítottak. A New York Herald jelentése szerint ugyanekkor megöltek több magyart, köztük egy gyermeket is. (Thomas 303.1.)

Nyárádszereda: Bocskay szobrára a csendőrök célbalőttek. (Olay 13.1.)

Nyomát: 12 embert, mert nem akartak tanúskodni a lelkész ellen, négy óra hosszát kukoricaszemekre térdeltettk őket. Közben az egyik fülét úgy megütötték, hogy megszakadt a dobhártyája. (Drummond 10.1.)

Oroszhegy: 17 embert megöltek. (Szádeczky 197.1.)

Parajd: 37 férfit és 7 nőt megöltek, 20-at pedig elhurcoltak. (Szádeczky 196.1.)

Preszák: az 1848-as vérengzés áldozatainak emlékművét lerombolták. (Olay 13.1.)

Sepsikőröspatak: Székely Kálmán lelkészt becsukták, majd egy hónapi fogvatartás után még egy hónapra elítélték, 1000 koronára büntették, mert inasa puszkát rejtegetett. (Drummond 13.1.)

Sepsiszentgyörgy: Az unitárius egyház kántorát és még egy férfit becsuktak, a himnusz énekléséért. (Drummond 8.1.)

Sepsiszentgyörgy: Kovács Kálmán ügyvédet becsukták, mert nem tett esküt a királynak; éjszaka megverték és két nap múlva tárgyalás nélkül elbocsátották. (Drummond 10.1.)

Siklód: 11 embert megöltek. (Szádeczky 196.1.)

Siménfalva: 2 férfit és 2 nőt megöltek. (Szádeczky 197.1.)

Sinfalva és Bomér: 1933-ban a románok tüntetések során több házat elpusztítottak és több magyar megsebesítettek. (Thomas 304.1.)

Szatmárnémeti: 1921: Kölcsey szobrát ledöntötték. (Olay 8.1.)

Székelyudvarhely: A székelyszobrot és az ezredéves emlékművet elpusztították. (Olay 14.1.)

Székelyderzse: A tanítót és a kongregáció három prezsbiterét becsukták, a kormány elleni izgatás címén és el sem engedték őket Drummondék ott-tartózkodásáig. Az egész mindenféle tárgyalás nélkül történt. (Drummond 9.1.)

Székelykál: Mátyás Ferencet a csendőrök megkardlapozták. (Drummond 10.1.)

Székelykeresztur: Az unitárius egyház zsinatát 1934. szeptember 3-án szuronyos csendőrök durván szétszörték. (Gower 44.1.)

Székelykeresztur: Az unitárius kolégium tanítóját és több tanítványát le tartóztatták, mert az iskolában a háborút Romániára kedvezőtlenül tárgyalták. (Drummond 9.1.)

Szentgerice: Gál Gábort az unitárius kongregáció pénztárosát 1919. február 21-én megölte egy tiszt. Gál azzal vádolt egy katonát, hogy ellopt egy pénztárcát. A katona tagadta, de a vizsgálat folyamán Gál megtalálta nála, mire a tiszt haragjában agyonlőtte a pénztárost. (Drummond 11.1.)

Telekfalva: A népművészeti alkotásokat összetörték (Borbély-Fall 136.1.)

Tordátfalva: Öt gazdát megöltek. (Szádeczky 197.1.)

Vargyas: Egy embert megkorbácsoltak, mert nem köszönt a csendőröknek. (Drummond 10.1.)

Végvár: A Nikolényi postáskisasszonyokat a házkutatást végző detektívek meztelenre vetkőztették. (Borbély-Fall 111-112.1.)

Zalán: Két katonaköteles férfit megöltek. (Szádeczky 192.1.)

Zilah: Laczkó Györgyöt és Albertet a börtönben megkínózták. (Szász, angol kiadás 147-8.1.)

Zsombolya: Kossuth szobrát dinammittal felrobbantották. (Olay 7.1.)

Török Ferenc: Élet leírásom

„S IDEGENEK, JÖVEVÉNYEK, HAGYJÁTOK, HOGY ÉN IS ÉLJEK”

Magyargyerőmonostort 1899 április 2-án, mint egyetlen gyermek születtem. Édesapám Török Ferenc, édesanyám szül. Bogdán Bori nevűek voltak. A négy elemi kijárása után 1909–1912 között a Bánffyhungyadi Polgári Iskola növendéke voltam. A tanulás abbahagyása után Monostoron szüleimnél voltam. Az 1914-es háborúba 1917 február 17-én a mint 18-dik évest besoroztak katonának, s március 10-én be is vonultam a Cs. Kir. 2. Vártüzér Zlj-hoz, Budapestre, majd május utolsó napjába a menetszázadba osztottak és Bécsbe mentem. A 15 cm kanone, 15 cm muster, 13/2 B elnevezésű menetszázaddal az olasz frontra vittek. Az ison-zói offenzíva alkalmával, október 17-én gránát szilánk által a bal lábam és a fejem balfelől megsebesült. Újzsolnára, egy nagy barakk-kórházba vittek. Kégygyulásom után Pestre küldtek az ezredhez, majd november 28-án újból beosztottak a marsba és irány Albánia. Zelenikából a karintiai hajón, az Adriai-tengeren Durazzóba vittek. Ott maláriába fele batrink [üteg, batter, itt alakulat értelemben] maradt meg, a megmaradt legénységet pihe-nőre Szerbiába, Kragujevába hozták. 10 cm[-es] gebirge habiz [haubitze, tarack] batrink volt. Én onnat szabadságot kaptam, 21 napot, de mivel 1917. okt. 28-án a mgy. [magyargyerőmonostori] tűzvész által nekünk is mindenünk leégett, írásokkal és spekulációval is sikerült nem visszamen-ni a csapatomhoz, hanem Pesten sikerült az ezrednél és kórházba maradtam 1918 májusáig. Akkor újból új ruhába öltöz-tettek és irány Lengyelország, ahol a for-radalom kitöréséig voltam.

Hazajöveletem után Apáti kolozsvári kormánybiztos felhívására, aki [az] öt legfiatalabb korosztályt hívták fegyver-be, Hunyadra bevonultam, de mivel lát-tam, hogy a bevonultak inkább züllöt-tek, részegeskedtek, semmi fegyelem nem volt, hazamentem. Majd nemsokára jött a román frontról Mackensen hadosztálya, amely Hunyadon vagonérozott be. Mint egy hirtelen visszavonuláskor, olyan préda volt, úgy lovakban mint egyéb felszerelés-ben, amit a civilek rablással ki is használ-tak. Községünkben megalakult a román gárda, amely engem és négy barátomat el-fogott, és azzal a váddal, hogy összekötte-tésben vagyunk a Kissebes-Nagysebesen levő székel hadosztállal – mivel a baráta-im még békebeli huszárok voltak, egy meg rohamista –, 25 botütésre voltunk ítélve, de szerencsére egy Liviusz nevű zászlós –

később tanító –, édesapám és egy legtekin-télyesebb román ember közbelépésére sza-badon engedtek.

Majd 1920. augusztus 22-én megnő-sültem. De még nősülésem után, 1920 nov. 10-én a románokhoz katonának be-vonultam, a 31. tüzér ezredhez Kolozs-várra. Ott nagyon sok kálvárián mentem keresztül. Majd 2 leány és egy fiúgyerme-künkkel békésen éltünk. 1922. jún. 22-én született Erzsike kislányunk, majd 1924. szept. 27-én született Borika és 1927. ápri-lis 4-én Ferike.

1934-ben a tanítók és pópák által meg-indították a jegyzői lakkal szembeni, a mi és apósomék kertjének kisajátítási eljárá-sát, móc iskola céljára. Akkoriban nem volt kicsi dolog velük pert folytatni, ami 1938-ban fejeződött be. Bennünket Dr. Gabányi Imre és Dr. Gyárfás Elemér az akkori ma-gyar párt szenátorai és Dr. Silyai ügyvé-dék képviseltek.

1938. év őszén Erzsike leányunk férj-hez ment Hunyadra, Kovács János Minyáni [ragadványnév, értsd: Minyához].

1940. ápr.-májusában behívtak kato-nai munkaszolgálatra, a Szeret-folyót el-dugasztani, majd ha jönnének az oroszok, akkor rájokeresztödjön. 1940-ben bekö-vetkezett a bécsi döntés, aug. 30-án, ami-kor Észak-Erdélyt Magyarországnak visz-szaítélték. De a mi Monostorunk, bár a falu végén volt az országhatár, községünk Romániának maradt. És akkor, mivel a le-ányunk Magyarországoz tartozott elhatá-roztuk, hogy mi is átmegyünk Hunyadra, amit szept. 3-án tett követett, eljöttem fe-léségemmel és a két gyerekemmel. A szüle-im ott maradtak, hogy majd ők is eljönnek, nem is hoztunk majdnem semmit át. Itt előbb a leányunknál laktunk. Majd meg-indult a cserevásár, az eladások-vevések, mivel a románok mentek volna Romániá-ba. 1940. szept. 9-én Hunyadra bevonul-tak a magyar csapatok, amitől tetőfokára hágott a románok félelme. Én egy monos-tori származású Burka nevűvel cseréltem; a monostori helyemből nekiadtam circa 500 000 lej értékű helyet és ő nekem adta a Kolozsvári utca 9. számú házat. Egy má-sik házat szintén elcserélte egy rokonom-mal, aki szintén átjött, ő annak a házá-ba költözött, mivel nekünk [Monostoron] 46 hold földünk volt és a szüleim akik ak-kor meghúzódva a mi értékes házunkban voltak. Rájuk ment a legveszedelmesebb Gyuca család és odaköltözött az apa, 4 fia, leány és veje, hogy adják át a házat és menjenek Hunyadra az övékbe, ami nekik is egy rendes, jó házuk volt a Nagy u. 24.

alatt, valamint volt 26 hold földjük, de [az] be volt kebelevezve a Népbankba 135.000 lej tartozásba. Én nem voltam hajlandó a cserébe belemenni, ami a határon átjáró tolmácsok által történt. És akkor hozzá-fogtak a legaljasabb dologhoz. Az örege-ket verték és verették. Úgy hogy onnat szabaduljanak meg, belementem a cseré-be. Elvállaltam a banktartozást és még ki-egésztettem úgy, hogy 300.000 lej pótlást adtam, amit csereszereződés alapján meg is csináltunk úgy, hogy az ingó, élő és holt felszerelést mind a két fél magával vihe-ti. De mivel a Gyuca családnak nem volt semmi, de semmi, mert ők már előbb ami volt elrendezték, nekünk meg ott marad-tak [az] ökrök, lovak, tehének, [a] szeke-rek, ekék és minden sok gazdasági dolog-ink kb. 300-400.000 lej értékben. Ezekre a Gyuca család, hogy rátehesse a kezét új-ból terrorizáltatta az öregeket, avval a ha-zugsággal, hogy át akarták hajtani az álla-tokat, mire a granicsárok és a csendőrség elbánt apámmal. Mire a hatóság is rájött, hogy egy hazug, haszontalan társasággal állanak szemben, azután a szomszédok is megsokallották a Gyuca terrort, Zirbó Pé-ter elkészítette a lovas szánját és a szánba fektette az öregeket, majd rájuk ganét ra-kott és úgy hozta át [őket] dec. 28-án a ha-táron, hogy mindenünk ott maradt.

1944-ben pedig az előbbi kiképzés után, 1944. szept. 2-án bevetettek a románok ellen a Felekre. Őket Tordáig szorítottuk, majd a Hideg- és Meleg-Szamos alatt levő románokat szorítottuk ki. Majd engem egy Izsekuc nevű zászlós századparancsnok, mivel itt átelleni szomszédom volt, autó-ba ültetett és hazahozott közölve, hogy az én időmbeli öregek le lesznek szerelve és az én leszerelő igazolványomat haza fogja kül-deni, melyet haza is küldött és engem meg-kért, hogy a házára ügyeljek, s a kulcsok át-adása után a csapatához visszament.

Itt Hunyadon hamar kihevertem a nagy veszteséget. Fakereskedést folytattam 1944. okt. 12-ig, amikor az orosz és román csapatok bevonultak. Az orosz-román bevonulás alkalmakor 16 db. nagyállat ál-lományunk volt: 4 db. ökör, 4 db. jármos ökörbivaly, 2 db. ló, 3 db. tehén, 1 db. bi-ka és 2 db. borjú – ami egy órán belül ille-téktelenekkel gazdát cserélt.

Persze a Gyuca család is átjött és új-ból mindenre rátette a kezét, amit támo-gatott egy akkoriban hazakerült Mandel nevű rendőrkapitány. Mivel a Burkával cserélt házban, amiben laktunk, itt szállt meg egy Zagyvai nevű határvadász száza-

dos, kb. avval az ürüggyel, hogy nekem a magyar hadsereggel összeköttetésem van, egy szép éjszaka a Mandel kapitány és egy Karaber nevű volt határ. szak. vezető, aki az oroszoknál tolmács szerepet töltött be, átadott az orosz gépiunak [GPU: Gaszudarsztvennoje Polityicseszkoje Upravlenyje / Állami Politikai Ügyosztály]. Hét gépius tiszt egy teherautóra feltettek és Nagyváradra a Nagy Sándor u. 9. sz. ház pincéjébe bezártak, ahol akkoriban lehetnek még 10–12-en. Aztán megkezdődött a vallatás, hogy hogyan azt nem tudom leírni. Ez tartott míg el nem foglalták Pestet és akkor semmi írás nélkül szabadultam. Mikor én a gépiu börtönéből hazakerültem, egy rokonomtól Monostorról küldött ruhába kellett felöltöznek, mivel itt nekünk semmi nem maradt, a ház falain kívül semmi se. Itt mondom el azt is, hogy ugyanakkor Bikalra kellett menekülünk az egész családdal. Ott egy Tamás Pál, melléknevén Géra Pali nevezetű ember fogadott be, aki a házában a családjával együtt élelemmel, tüzelőanyaggal 7 hétig ellátta a családomat, mivel itt Hunyadon a házunkban orosz parancsnokság volt.

Itt a Mandel kapitány parancsa míg a háború be nem fejeződött megtiltotta, hogy Hunyad belterületét elhagyjam, úgyhogy naponta többször ellenőriztetett, hogy itthon vagyok-e. Majd jött a Petrescu-féle törvény, a 645-ös, amely minden vásárt megsemmisít ami a 4 évben történt, de Burka, mivel kétszer annyit kapott mint amennyit ez a ház ér, nem élt velem szemben a törvénnyel, csupán a jelzett rokonom házáat, illetve a vásárt semmisítették meg békességesen. Habár a Gyuca család megcsinálta a maga törvényét, törvény nélkül is mégis törvényre adta az ügyet és a bíróságon a 300.000 lej a bírósági letétbe helyezte, ami akkor egy szál, nem, egy pakk gyufa árának felelt meg. Úgyhogy ezzel befejeződött a Gyuca kálvária. Majd a monostori házba, amit visszakaptam, de Casbi [C.A.S.B.I.: Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice = Ellen-séges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár] alá lett helyezve, beleköltöztek azok a csendőrök, akik Egeresen azt a sok embert lelőtték. Én is egy alkalommal Monostorra mentem, mire a csendőr ahogy a szomszédok megmondták, hogy én vagyok a ház tulajdonosa, vette a fegyverét és rám lőtt, mire én a szekérrel ahogy tudtam elmenekültem. Nemsokára beállított egy Zsurzs Joan nevű odavaló ember, mondván, hogy ő nem törődik a Casbival, nem törődik a csendőrrel, ő hajlandó megvenni a házat, telket, mire én eladtam 37.000.000 lejér, amit leelőlegezett és később ki is fizetett. Majd fennmarad a feleségének az a mondása amit egy összejövetelem mondtott, hogy „őket mennyire szereti a Jó Isten, hogy tíz tíz krumplic árval azt a gyönyörű házat, telket megvették”.

Azután jelentős dolog nem történt 1952-ig, amikor rátettek a kuláklisára.

Török Ferenc és családja

1957-ben 35 családdal bekerültünk a termelőszövetkezetbe. Itt nagyon jól voltunk, de mivel nem voltunk életképesek alakitottak egy társulást amelybe sokan be kellett jöjjenek. Majd 1960-tól a kollektívban voltam, aztán nyugdíjaztak, 60 lej havi nyugdíjjal.

Ezek után a legnagyobb veszteség 1977. október 7-én ért, amikor a halál elragadta mellőlem a felejtethetlen feleségemet, akivel jóban, rosszban 57 évet együtt éltünk és osztoztunk, akit életem végéig siratni fogok, Imre Erzsik Korpust, aki 76 éves korában halt meg. A szüleim halálára, gyerekeim családalapítására és az unokáim felsorolására nem térek ki. Most egy szoba-konyha lakrészben egyedül élem hátralévő életemet. Itt, ugyane házban lakik a fiam a családjával és unokám Jani szintén a családjával, úgyhogy nem vagyok egyedül.

Ezt a részletes, de hiányos életleírást leírtam, gondolva, hogy az családból az utódok közül valamelyiket érdekelni fogja. Úgyszintén, hogy tudják meg azt is, hogy semmisített meg vagyonilag az átalakulás. Mivel voltak és vagynak akiket vagyonilag felemlert.

Most pedig 150 lej kollektív nyugdíjat kapok, pillanatnyilag. Hogy még mi lesz, az a jövő titka.

Kik tartották meg a remek Kalotaszeget? Hogyan forgatták ki az egyszerű gazdálkodókat is számtalanszor a vagyonukból, életüket is gyötörve a betolakodók. Erre ad választ ez a rövid, naív számadás. Hányszor kellett Török Ferenc gazdának föltápaszkodni? Szívós volt, a családi emlékezet szerint ott megtelepedett deli volt az őse. Derekasán harcolt. Hurcolták

a háborúkban, meghurcolták alatta és utána. Feri bácsi, ragadványnevével 'Morcok', a hagyomány szerint, szerelemből megszóktette 'Korpos' Erzsit. A szöveg csak érinti, hogy volt képes a család a szeretet által átvészélni a pusztító időköt, gyerekeket fölnevelni. Unokája szerint, ha az öreg komisz volt is, a zsoltárolvasó nagymama legkeményebb szidalma az volt: „te antikrisztus”. A hivatalos iratok mellett két könyv volt a fiókban: a zsoltároskönyv és Petőfi versei. Csúf szava még a leghazugabb, leggonoszabb román és orosz martalócokra sincs az öregnek. Ehelylett sanyargatóinak visszafogottan öntudatos, méltatlankodó lenézése érzékelhető halványan a sorok mögött. Ő szállította „a 4 évben” Gyergyóból, Gyimesből, Budapestre az óriási karácsonyfákat. Kevés kortársa még emlékszik rá Bánffy-hunyadon, hogy Törökék portája valóságos átjáróház volt. Bizalommal jött csereberélni a gáborcigány, meg a zenész Húsvétkor, elbúcsúztak a kitelepedő zsidók és mindig akadt még egy karaj zsíroskenyér a szomszéd gyerekeknek, később egyik pihenője ez volt az Erdély-járóknak. Megrendítő az öreg Török rejtett aggodalma az utódok érdeklődése miatt, sugallván, ha nem szól közbe a sors, külön soruk is lehetne, ő mindent megtett. Férfilete száraz tárgyilagosságával elszámol egy hányatott sorsú számtanfűzetben. Húsz éve hunyt el.

Kalotaszegre természetesen Jékely és Kós veretes soraival gondolunk, virtuóz zenére és táncra, mives faragásokra, mesés varrottasokra. A remek templomok mellett lássuk meg a művéhez, szülőföldjéhez ragaszkodó embert. Korunk tömegcivilizációs sivataga tovább pusztítja mindent elsöprő erővel ezt a magyar oázist. Kikezdte a sors az Ady Endre festette büszke képet. [Közzétette: Nagy András]

„Magyar összeesküvők erdélyi ügynöke”

A háború vége után Romániában is egyre szaporodtak a hatalom és társutasai által megrendezett koncepciós perek. Ezek egyik iskolapéldája a kiváló Unghváry Sándor ellen a szovjet forgatókönyv alapján indított aljas, nevetségesen primitív eljárás. Egy akkor megjelent újságcikk alapján képet alkothatunk a kor hivatalos szelleméről.

A cél: a magyarországi Független Kisgazda Párt letartóztatott vezetői perének összekapcsolása neves észak-erdélyi és dél-erdélyi magyar közéleti személyiségek ellen indított koncepciós perrel. Mindez próbája volt a Magyar Népi Szövetség tagjai 1949-es letartóztatásának és elítélésének.

SZÁLASI EGYKORI BIZALMASA, BÁRÓ ATZÉL VETÉLYTÁRSA ÉS MARKHAM TITKOS ÉJSZAKAI LÁTOGATÓJA A VÁDLOTTAK PADJÁN

A kolozsvári katonai törvényszék Barbu-tanácsa olyan pert tárgyalt tegnap, amelynek minden részlete szorosan kapcsolódik napjaink éles politikai fordulatához. A lógó bajszú vádlottról, Unghváry Sándor volt EMKE-titkárról, politikai íróról, városházi tisztviselőről, középiskolai tanárról és szövetkezeti szervezőről kiderült, hogy bizalmas adatokat gyűjtött és szolgáltatott ki magyarországi reakciós csoportok számára, érintkezésben volt a Dálnoki-Veress Lajos-féle összeesküvés ügynökeivel, és egyike volt azoknak az amerikai dollár-imperializmussal is érintkezésbe jutott hitvány néparulóknak, akik a Magyar Népi Szövetség ellen összeesküvést szöve, szinte polgárháborús hangulatot szítottak a Székelyföldön, s a magyar és román reakció összekapcsolását, Maniu gyásmagyarjainak választási kísérletét segítették elő.

Az egynapos tárgyalás nem merítette ki mindazt, amiről valójában szó van. Az Unghváry-ügy egyelőre még csak egy szál abból a mérges szövödményből, amelyre sajtónk már régóta figyelmeztette a reakció suttogásai közt meg-megtévedt elemeket, az ingadozókat és kétkedőket. Meg kell mondanunk, hogy Unghváry Sándor személyében egy egész bűnhálózat került a vádlottak padjára, és itt az ideje, hogy ennek a lebukott kémnek az esetéből kiindulva, felgöngyölítsük a Magyarországon már régen hűvösre tett Dálnoki-Veress Lajos-féle összeesküvés egész észak-erdélyi gépezetét. Annál is sürgősebb feladat ez, mert a Magyar Népi Szövetség szervezeteinek, s a magyar gazdasági és közművelődési intézményeknek megtisztítása a lappangó népellenes elemektől nehezen valósítható meg másképpen.

Ne feledjük el ugyanis, hogy magát ügyesen álcázó banditáról van szó, amely módját találta annak, hogy egyesek jóhiszeműségével visszaélve, befurakodjék a demokratikus szervezetekbe és intézményekbe, sőt azok vezetőségébe is. Ez az Unghváry Sándor például a Horthy-rendszer ravasz kettős politikájának iskolája szerint előbb a nyilasok „leleplezésével” szerzett magának nevet, hogy aztán annál hatásosabban dolgozhassa be magát a felszabadulás után frissen születő demokratikus mozgalmakba és cinkostársaival együtt kiépíthesse ott a reakció új hadállásait. Amikor egy határátlépésnél elfogták, nem átalotta annak a Magyar Népi Szövetségnek a közbenjárását kérni szabadságra helyezéséért, amelynek belső szétbomlasztására hónapokon át utazgatott, s amelynek demokratikus vezetői ellen egyelőre még szabadságon lévő szövetségesei röpcédulákat, falragaszokat, gúnyverseket gyártottak.

A bíróság még nem mondta ki ítéletét, de már most leszögezzük, hogy az Unghváry-ügyet nem szabad önmagában szemlélni, még kevésbé eljelentékteleníteni. Itt ütni kell, de úgy, hogy ne csak a reakció rettegjen meg, hanem saját sorainkban is fölébredjenek a jóhiszeműek és éberekké váljanak a köztünk settenkedő néparulókkal szemben. Ha most nem számolunk le, s tovább hagyjuk tenyészni életünkben a fasizmus csökevényeit, népünk jövőjét játsszuk el.

EGY KALANDOR PÁLYAFUTÁSÁNAK TÖRTÉNETE

KOLOZSVÁR – A nép ellen szövetkező reakció sötét zsoldosa állt szerdán a katonai törvényszék Barbu-tanácsa előtt: Unghváry Sándor, akit kémkedésért, tiltott határátlépésért és idegen valuta törvénytelen behozataláért vontak felelősségre.

Unghváry, akinek a legutóbbi foglalkozása református kollégiumi tanár és szövetkezeti tisztviselő volt, rendkívül mozgalmas és sötét múlttal rendelkezik.

Mint a Horthy-rendszer titkos megbízottja, még az 1935-39 közötti években végigjárta Erdélyt, majd visszatért Magyarországra és 1942-ben költözött újra Budapestről Kolozsvárra. Unghváry a Horthy-rendszer különleges megbízatású ajan provokátörje volt, s mint ilyen lépett be a nyilas pártba, ahol a magyar történelem legsötétebb figurájának, Szálasi Ferencnek lett a bizalmasa. Majd ki lépett a nyilas pártból és titkos megbízatásának megfelelően megírta a nyilasok botrányait leplező könyvét: „Mit láttam az Andrássy-úti nyilasházban?”. A Horthy-spici újabb megbízatást kapott és a jobboldalt támadó könyve azt a célt szolgálta, hogy a baloldali mozgalmakba férközhessek be. Kolozsvárra történt költözése után, mint az EMKE titkára, együtt járja a vidéket és a hírhedt nyilas Atzél Ede báróval és részt vesz a Wesselényi lövészegyesület terrrorszervezetének felállításában. Baloldali elemeket figyel meg, és a tisztikarban is igyekszik leleplezéseket eszközölni. Ebben a munkában annyira megy, hogy vetélytársát, Atzél bárót is túlszárnyalni igyekszik, ami közöttük összeütközést váltott ki.

A felszabadulást megelőzőleg Unghváry már előre igazolni akarja magát és a román-magyar megbékélésről ír cikket. Magatartásával sikerül is néhány jóhiszemű baloldali személyt meglepetésíteni. A felszabadulás után bekerül a református kollégiumba mint tanár és szövetkezeti tisztviselői állást is kap.

1945-ben György Endre, a szövetség igazgatója megbízást adott Unghvárynak arra, hogy a szövetkezetek konferenciájára részletes beszámolót készítsen a vidéki tagozatok működésé-

ről és helyzetéről. Unghváry ezt a feladatát úgy értelmezte, hogy vidéki útja alkalmával reakciós kémszervezetet építsen ki és beszámolójában mindazokat az adatokat gyűjtse össze, amelyek alkalmasak arra, hogy külföldi reakciós körök a népi demokráciát támadják. Emlékiratában teljesen mellőzte a gazdasági vonatkozású anyag feldolgozását és kimondottan csak reakciós politikai propagandát fejtett ki, még attól sem riadt vissza, hogy egyes általa koholt iratokat hivatalos színezetűeknek tüntessen fel.

AZ UDVARHELYI HULIGÁN-BANDÁK SZERVEZŐJE

Unghváry Sándor fanatikus dühvel igyekszik a magyar nép jogegyenlőségét biztosító demokráciát, de különösen a Magyar Népi Szövetség szervezeteit támadni. Összeköttetést tart fenn a már akkor szervezkedő magyarországi özszeesküvőkkel és azok utasítása szerint útszéli hangú röpcéduláktól kezdve, és az ő személye áll a háttérben a legtöbb MNSZ-ellenes támadásnak. Tevékeny része van a székelyudvarhelyi kongresszus ellen felvonult reakciós huligánbandák véres támadásának megszervezésében is. Unghváry Sándor a guruló dolláron csúszott el. Annyira biztosnak érezte magát, hogy Magyarországra szökött, hogy megbízóinak részletesen beszámoljon és új utasításokat kapjon, azonban visszatérése után az állambiztonsági hivatal közegei letartóztatták. Unghváry zsebében egy megcímzetlen borítékban 101 dollárt találtak, amiről azt akarta elhitetni, hogy azt egy budapesti – egyébként szintén reakciós ügynök – barátja, Róka József küldte Kolozsváron tartózkodó menyasszonyának.

AZ AMERIKAI REAKCIÓVAL ÁLLOTT ÖSSZEKÖTTETÉSBEN

A tárgyalás során kiderült, hogy Unghváry nemcsak a magyarországi reakciós özszeesküvőkkel, hanem az amerikai reakció hírhedt ügynökével, Markham újságíróval is kapcsolatot tartott fenn, akivel titokzatos körülmények között a késő éjszakai órákban találkozott.

Elnök: Miért látogatta meg éjszaka Markhamot?

Vádlott: Nappal nem volt ideje, és csak éjszaka tudott fogadni. Azt akartam megtudni, hogy mint magyar állampolgár maradhatok-e Romániában?

Nagytsiztetű dr. Unghváry Sándor

Elnök: És ezt pont egy amerikai újságírótól akarta megtudni?

Vádlott: Azt hittem, mint külföldi újságíró talán tud valami felvilágosítást adni.

Arról Unghváry egyáltalán nem akart tudni, hogy iratokat adott át Markhamnak. És természetesen – mint „önzetlen” ember – tagadja azt is, hogy némi dollárokról is szó esett volna.

Az emlékirat tartalmára rátérve éles párbeszéd zajlik le.

A SZÖVETSÉG GÉPÍRÓNÓJE A TANU

Elnök: Az emlékirataiban szövetkezeti és gazdasági kérdésekről volt szó.

Tanú: Kizárólag politikai kérdések voltak.

Elnök (a tanúhoz): A munkaidőben gépelte?

Tanú: Munkaidőben gépeltem, zárt ajtók mögött és túlóradíjat kaptam érte.

Elnök (György Endréhez): Maguknál munkaidőben túlóradíjat fizetnek?

György Endre helyett Unghváry szólt meg: A saját zsebemből fizettem.

Elnök: Miért?

Unghváry nem tud feleletet adni.

DOLLÁRÉRT SZÉKELYFÖLDI PROPAGANDÁT

Tagadja, hogy külföldi hatalom számára készítette volna az emlékiratot, de azt később mégis beismeri, hogy amerikaiakkal állt összeköttetésben, akik szerinte „állandóan” nagyszegű pénzekkel akarták megnyerni, hogy „menjen le Székelyföldre egy kis propagandát csinálni”. Unghváry „természetesen” elhárította magától a dollárokat.

Unghváry nem akart tudni arról sem, hogy bármi köze lett volna az itteni reakciós szervezkedésekhez, és természetesen arról sem, hogy tevékeny részt vett az udvarhelyi MNSZ-kongresszus megtámadásának előkészítésében. Arról sem beszél, hogy mindent elkövetett, hogy a kongresszusra külföldi megfigyelők menjenek le, akiknek azt ígérte, hogy véres zavargások lesznek, és mélyen hallgat arról is, hogy kebelbarátja, dr. Decsy István ezzel a céllal járta Székelyföldet.

Az emlékiratra vonatkozóan még olyan állításokat is megkockáztatott, hogy azt az MNSZ vezetősége számára készítette volna. Ez a szármalmas mesterkedése természetesen nem találtatott hitelt, hiszen még azt az állítást is megdöntötte a gépíró, hogy a vádiratnál fekvő emlékirat nem volna azonos az ő szövegével.

Meglepetésként hatott, hogy a MNSZ ellen fenekedő Unghváry, mint a sarokba szorult patkány, végső menedékképpen nem átalította a MNSZ egyik jóhiszemű vezetőjét megtevesztetni és ügyét úgy feltüntetni, mint egyszerű határátlépési ügyet, hogy így attól a szervezettől, amelyet szét akart bomlasztani, pártfogó és védelmező iratot csaljon ki.

A VÁDBESZÉD

Az ügyész vádbeszédében részletesen megvilágította Unghváry politikai gaztetteit és kihangsúlyozta, hogy amikor Unghváry a romániai demokrácia megdöntésén fáradozva Maniu és a külföld reakciósaival szövetkezett, akkor a dolgozó magyar nép ellen is tört.

Utalt arra, hogy a magyar nép igazi vezetői maguk állottak a tisztogató munka élére, és maguk zárják ki soraik közül mindazokat a reakciós elemeket, akik a demokratikus haladást és az együttélő népek békéjét sötét eszközökkel megbontani igyekeznek.

A vádbeszédek elhangzása után Unghváry az utolsó szó jogán felszólalt és az öreg bűnügyi védőket megszegényítő körmönfont ravaszsgal azt akarta bebizonyítani, hogy ő hétfőbás demokrata, aki mindig a román és a magyar nép őszinte barátságáért küzdött.

A tárgyalás az esti órákban ért véget és a katonai törvényszék az ítélet-hirdetést hétfőn délelőtt 10 órára halasztotta el.

(VILÁGOSSÁG – Kolozsvár, 1947 június 27. IV. évfolyam. 157. szám)

Megemlékezés báró Atzél Edéről

Az Erdélyi Magyarok Egyesülete az Országos Széchényi Könyvtár segítségével arra törekszik, hogy összegyűjtse és feldolgozza azokat a sajtótermékeket, amelyek Erdély határain kívül születtek, de Erdélyről, a Romániában, valamint a külföldön élő erdélyi magyarságról szólnak. E sajtótermékek nagy része a trianoni békediktátum után az emigrációban élő erdélyi magyarság szerkesztésében jelent és jelenik meg mind a mai napig. Értéküket, azonban nemcsak különlegességük és hozzáférhetetlenségük adja meg, hanem a legtöbb esetben tartalmuk, az Erdélyben eltitkolt és eltusolt valóság közzététele. Ezért a legtöbb esetben, ezekről a sajtótermékekről az erdélyi közvélemény eddig nem sokat tudott. Ilyen volt a „LÁRMAFA” című negyedéves kiadvány, melyet a második világháború után elmenekült erdélyiek adtak ki Linzben. Az OSZK-ban csak az 1954. I. évf./3. és 4. szám található meg. Az első két szám hiányzik. Azt sem tudjuk pontosan, hogy az 1956-os (III. évf.) negyedik szám után valóban megszűnt-e a kiadvány, vagy csak a többi megjelent példány a zavaros idők miatt, már nem került az OSZK állományába. Ha valaki erről többet tud, kérjük ossza meg velünk információit. Más, ezekkel a lapokkal kapcsolatos felvilágosítást is szívesen veszünk. (Címünk: *Erdélyi Magyarok Egyesülete – 1050 Budapest, Molnár u. 5.*) A Lármafában (1956/4) megjelent egyik visszaemlékezést adjuk most közre, mely, feltételezésünk szerint ismeretlen adatokkal is gazdagítja báró Atzél Ede portréját. (Spaller Árpád)

Múlik az idő, és vele eltűnünk sorban mi is. Kötelességemnek érzem, hogy korunk egyik nagy emberéről, erdélyi honfitársunkról emlékeim alapján beszámoljak, mielőtt az események feledésbe merülnek...

Mintha ma történt volna. Jöttünk le a kolozsvári piarista templom mellébejáratainak lépcsőin és bemutattak egy furcsa öltözetű, szikár fiatalembernek. Halálom a hangját, egy kicsit húzott kiejtését: „Atzél...”

Csizma, bő szarvasbőr nadrág, szürke színű, rozsdavörös foltokkal, valamivel sötétebb lamberjack...

Atzél Ede báró. Nemrég szökött át az újonnan megállapított román határon. Semmiye sem maradt. Nagy családja, 2 szekere, 4 lova ma minden vagyona... Az Unió utcában laknak egy szobában. És azok a rozsdavörös színű, kitisztíthatatlan foltok a szürke szarvasbőr nadrágján... az ő tiszta magyar vére... Rajta tapostak gyűlölettel a román csendőrök, megkorbácsolták, de ez az erős szervezettű, kemény férfi fel se vette. Lerázta magáról a fájdalmat is... egyszerűen: nem akarta, hogy fájjon...

1940 – 1945. Alig öt esztendő. A magyar történelem halálosan komoly öt esztendeje... És ennek az időszaknak egyik történelmi alakja: Atzél Ede.

Sokan nem hallottak róla. De nincs erdélyi ember, aki ne ismerné. Sokat beszélnek róla. Sokan őt tartották a legnagyobb élő magyarnak, a jövő nagy reménységének. Voltak, akik nem tartották teljesen beszámíthatónak. És volt idő, amikor árulónak mondták... Mártírhálált halt, azaz, hogy eltűnt, mint ahogy egy üstökös belevész a végtelenbe. Halála körülményeiről legendák születtek, hiszen a legendák hőse volt ő az erdélyi havasokban a székeltek és a magyarok között.

Tetteiről, azok indítékairól már nem tud beszámolni. Mint jó barátja álllok most ki helyette, hogy olyanok mutassam be őt, amilyenek én megismertem és amilyen hitem szerint, ő valójában is volt. Nagy, nagy ember. Olyan nagy, hogy most amikor már nem él, óriásivá nőtt árnyéka, úgy érzem ott lebeg féltő szeretettel az ő székelő havasai felett, mint ahogyan a néphit látta Wesselényit, a sibói bölényt, ártatlan gyermekei koporsójával. Wesselényit, a sibói bölényt, aki egyik őse volt...

Látom Édit Petőfi utcai lakásunkban. Ott ül velem szemben, kék zakóban, keménygallérral, kínosan kifésült hajjal. Felesége gondoskodó keze látszik rajta. Igen, úgy gondolom őt ez a csodálatos asszony, mint a legnagyobb gyermekét, mint a négy (hat

– a szerk.) kicsit. Voltaképp ő végez mindent a család részére. Cseléd nélkül. Gondozza a gyermekeket, takarít, mos, főz, foltoz, intézi a négy lóval és két kocsival fenntartott fuvarozó vállalat minden ügyét, elintézi a férje megbízásait. Lófut, telefonál... oh, csak meglegyen minden, amit rábízott Édi...

Milyen csodálatos tulajdonságok, milyen rejtett kincsek lehetnek a jelentéktelennek látszó férfiban, hogy a Bethlen grófok kényeztetett kedvence elhagyta ősei vallását, követte Édit a nyomorúságban, kiszolgálja mint szolgálója... nem, nem! Nem a szolgálója, a rajongója és boldog, megelégedett hitvese. Ez sugárzik minden mozdulatából, tekintetéből, tettéből...

A megszállottja Édinek...

Atzél Ede az erdélyi főlovász-mester. Keresve sem lehetett volna nála alkalmasabb embert találni erre a posztra...

A tényleges katonai szolgálat után az ő lövészegyesületei tartják össze, tartják meg lelkes magyaroknak, fegyelmezett polgároknak az erdélyi férfiakat. Más országrészekben még nem próbálták meg ezt a svájci minta szerinti, nagyszerű szervezetet. S íme egy év alatt meg Erdélyben minden. Édi hol itt, hol ott tűnik fel... Hogy is tudja szétszedni magát ennyire? Úgy, hogy mindenki ismeri, mindenki bízik benne. Mindenki tudja, hogy ha Atzél mondta, úgy van! Vagy úgy lesz! És úgy adják kézről kézre, elősegítik minden lépését, ezrek simítják, egyengetik az útját... Megmagyarázhatatlan az eredménye, megmagyarázhatatlan a népszerűsége azok előtt, akik nem ismerik... mert a nép ismeri őt!

Egy esti beszélgetésünk alkalmával azt mondta nekem, hogy ha most jelt adna, 200.000 magyar mozdulna meg két óra leforgása alatt Dél-Erdélyben. S mert talán csodálkozva néztem rá, tényeket ismerttetett meg velem a lármafától a rádióig és bebizonyította nekem. Megvallom, szinte babonás tisztelettel néztem rá.

Egy barátomhoz együtt voltunk meghívva. Vacsora után tréfálkoztak Édi erejéről. Nem sokat beszélt. Levette a kabátját, játszi könnyedséggel kézállást csinált, aztán a tenyerei helyett csak három-három ujjával tartotta magát. Aztán beszélni kezdett és percenként legalább három karhajlítást csinálva hét percen át ejtette ámulatba a vendégsereget. Én láttam...!

De láttam mást is. A Wesselényi lövészegyesület nagytermében együtt volt vagy 20 – 25 fiatal, katonaviselt ember. A falánál ott állt egy állványon vagy 15 da-

rab régi Mannlicher fegyver. „No fiúk, ki tudná felemelni a cső végénél fogva, nyújtott karral a puskát?” Senki sem tudta, ő igen. Négy-ötször is bemutatta. Azóta sem láttam ilyen erőmutatványt.

A Wesselényi utód. A sibói bölény!

Sohasem ivott szeszes italt, csak tejet.

Politikai és társadalmi elképzeléseit leírta és ki is adta. Nekem is megvolt. Elképzeléseinek alapja az ember és a hazaszeretet. Az ő két vezérlő csillaga. Magyarország mindenkire szüksége van. Magyarországon mindenkit lehet használni, csak ki kell választani a működési területet. Még a bűnözőket is fel lehet használni, csak bánni kell tudni velük. Nagy magyarságában Széchenyre hasonlított. És tudott bánni az emberekkel.

Lövészei tűzbe mentek volna érte. Az erdélyiek fenntartás nélkül bíztak benne. Csak azok beszéltek rosszat róla, akik féltek tőle. Félték az igazságosságától, a tisztánlátásától, a hajthatatlanságától, a becsületességétől... Nem volt magyar probléma, ami ne érdekelte volna. Nem volt kérdés, amit ne ismert volna behatóan, és ne tudott volna szakszerűen hozzászólni. Magyar polihisztor volt.

Egyszer a tanítókat hívta össze s megbeszélte velük kérdéseiket, máskor a munkásokkal volt együtt napokig, s ha kikristályosodott benne néhány feladat, a Kolozsvár melletti Lomb-i táborban összehozott vezetőket társadalmi különbség nélkül. Az ott tartott előadások maradandó értékűek lettek volna a jövő Magyarország számára.

De előbb le kellett győzni a keleti veszedelmet. És azt hiszem, hogy önzetlen magyar lelkének nem volt egy pillanat nyugta sem. Gondjai között ott volt épp úgy a hatásosabb kézigrántat megismerése, mint a finn példára megszervezett szabadcsapat, vagy partizánharc.

Ennek a harcnak ő lett volna a vezére, ha sor került volna rá. Heteken át készítette elő a „hegyi vezetőket” fenn a havasokon vas következetességgel, fáradhatatlanul. A legkiválóbb erdélyi katonákból készen állott a válogatott, kiképzett légió, mely azonnal harcba lépett volna.

Mikor a kolozsvári ezredek zászlóit avatták, az ezredek díszmenete után, meglepetésszerűen díszmenetelt Édi is az ő népével szekereken. Órákon át meneteltek csodálatos fegyelmezetten, szervezetten. Megdöbbenünk céltudatos munkájának nagyszerű eredményei láttára.

Soha fáradtan, letörve nem láttam. Hallom a motorkerékpárja dudájának a hangját. Szaladtam le hozzá, s már rohant is tovább...

Ott volt mindig, mindenütt.

Igaz barátom volt. Szerettem őt és ő is szeretett. Én voltam a legkisebbik fiának a keresztapja. Vajon hova szórta szét a sors a családját? Élnek-e, halnak-e...?

Bárd Atzél Ede (1906–19??)

Amikor Budapestre helyeztek, közvetlen összeköttetésünk megszakadt. Másik katonabarátja a székely hadosztállyal ezidőben már a Tatár hágón harcolt.

Így a legkritikusabb időben nem láttam a lelkébe...

1944. július körül egy este pesti lakásom előtt megállt a motorkerékpár. Olyan természetességgel mintha Kolozsváron lettünk volna. Szólt a dudu és kiszaladtam hozzá. Arról beszélt, hogy megindult a verseny: ki ugrik ki korábban, mi vagy a románok? Csodálkozva néztem rá, s ő elhallgatott. Zavartan váltunk el.

Megkezdődött a harc, s amikor a hadijelentés azt mondta „Torda a mienk, az élek a Marosnál járnak”... tudtam, ezek Édi emberei.

És ők is voltak. Édi meg is sebesült. S amikor a legsúlyosabb harcok voltak Tordánál, egy délelőtt beállított hozzám Pesten. „Édi, te itt vagy?”

Először láttam őt zavarban.

Nem beszélhetett.

Azután hegyivezetők jöttek hozzám s azt mondták, hogy Édi elárulta őket. Azt válaszoltam nekik, amit a feleségének mondtam, amikor Gyömrőn egy este teljesen letörve, remegve mondta: „Úgy félek, hogy Édi valami rettenetes, valami jóvátehetetlen dolgot csinált!”

„Atzél Ede nem csinálhat rosszat! Atzél Ede nem lehet áruló!”

Tudtuk már, hogy egyike volt azoknak, akiket parlamentereként áttettek az oroszokhoz. A rádió bömbölte a nevét, a rendőrség, a csendőrség kereste...

Budapest körül dörgött az ágyú... A várból jöttem le és a Lánchídnál, ott, a magyar országutak kezdőpontjának a szobra közelében jött huszárszászlósi egyenruhában... a motorkerékpárján Édi...

„Édi, az Isten szerelmére rádión köroznak! Valamiért feljelentettek!”

„Ki jelentett fel?”

„Nem tudom! Honnan jössz?”

„Az oroszoktól! (október elején titkos küldetésében járt Moszkvában, mint a fegyverszüneti küldöttség vezetője – a szerk.) És te mit határoztál?”

„En tovább harcolok Édi s harcolva megyek nyugatra, amíg lehet!”

Megöleltük egymást, elment, nem láttam többé...

Néha úgy érzem, hogy él. Amikor a most is tartó erdélyi partizánharcokról hallok... De bizonyos, hogy bármit tett, csak a hazája iránti aggodalma vezette. És a kapott parancs...

Az emberek nem tudják ki veszett el benne. Én ismertem őt és tudom!

Gyömrő ma élte át történetének legszörnyűbb napját. Mintha a pokol ördögei szabadultak volna rá erre a kedves Pest környéki községre. A szép, rendezett falu, ahol annyi kistisztviselő építette fel egész élete munkájával megszolgált házacskáját, amely békét, nyugalmat, szeretetet sugárzott magából, a rémület óráit élte.

Terroristák érkeztek reggel a faluba és egymás után hurcoltak minden valamirevaló embert a község házára. Nem teketőriáztak sokat! Hármával, négyesével vették a szerencsétlen áldozatokat a vésztörvényszék részeg tagjai elé s rövid időn belül halomban heverték a község háza fala mellett az ártatlan mártírok.

„Mi voltál?” „Plébános.” „Adóügyi jegyző.” „Állomási előjáró” „Minisztériumi altiszt”

...Elég volt ennyi az ismeretlen terroristáknak a halálos ítélet kimondásához. Voltak, akiket családotól hurcoltak az ítéletkomédiára.

A pesti műutat közel a község házához lezárták... Mindenkit igazoltatnak.

Motorkerékpáros közeledik... Leállítják.

„Igazolvány?”

Nyugodtan veszi ki a kerékpár tulajdonosa az igazolványát. Oroszul is rajta áll: Bárd Atzél Ede.

Durva kacaj...már vezetik is a „néptörvényszék” elé.

Öt perc sem telt el, amióta megállt a száguldó motorkerékpár... Ott fekszik mozdulatlanul, szerencsétlen honfitársai között az erdélyiek büszkesége... mindnyájunk reménysége... *

Áldja meg az Isten haló porában is!

(Írta: Almay Béla vk. ezredes)

*Ez a közlés ellenőrzésre szorul, ugyanis megbízható, ellenőrzött információ szerint Atzél Ede 1945 májusában a Pozsony melletti Cseklészen az Esterházy kastélyban orosz fogságban volt, s mint parlament megkülönböztetett figyelemben részesült. Kérjük, ha valaki későbbi sorsáról információval rendelkezik, azt közölje szerkesztőségünkkel. (a szerk.)

NESSUS-INGET* KAPTAK A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK?

Közel négy hónapja borzolja a kedélyeket a beregszászi Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola sorsa körül kialakult vita. Az „áprilisban vízbe dobott kő” egyre nagyobb hullámokat ver, a felek közötti pengeváltás nem nélkülözi olykor a túlzott keménységet, a helyel-közzel sértő szókimondást, ám az áldatlan állapot így a közismert állatmesét juttatja a szemlélő eszébe, mikoris a talált szekeret az állatok haza akarták vinni (ebben egyetértettek), de a hatyú felfelé, a csuka előre, a rák hátrafelé húzta, az a szekér meg a helyén maradt.

A közel kétszázézer lélekszámú kárpátaljai magyarság értelmiségi élcsapata a rendszerváltás után elhatározta, hogy önálló felsőoktatási intézményt hoz létre, ami biztosítaná a több, mint száz magyar anyanyelvű iskola részére a pedagógus-utánpótlást, szellemi központja lenne a már-már elszorvadt kárpátaljai (magyar) tudományos életnek. 1993-ban, figyelembe véve a régió magyarságának igényét és az ukrán törvények idevágó passzusait, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ), a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), a Kárpátaljai Református Egyház és a Beregszászi Városi Tanács megalakították a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítványt, (hogy miért nem fogadták a „csapatba” a Beregszászi Magyar Kulturális szövetséget az is megérdemel egy misét), melynek felkérésére a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola kihelyezett „leányvállalataként” megkezdte a magyar nyelvű felsőfokú oktatást, mely a helyi magyar tantervű iskolák tantermeiben vette kezdetét, majd a beregszászi református egyház (visszaigényelt és kapott) tulajdonában lévő épületbe költözött.

A főiskola 1996-ban önállósult, miután kézhez kapták a működési engedélyt, majd sikeresen zárult (de mennyi gáncsoskodás után) az akkreditációs folyamat.

Az azóta sikeresen működő, közmegegyezésnek örvendő tanintézmény évente újabb tanszékekkel bővül, itt tanítanak és oktatnak saját nevelésű tanáraik (is), a végzősök Kárpátalja-szerte oktatnak, nevel-

nek többben az anyaországban is erősítik hirdetik a főiskola hírnevét.

A szép reményekre jogosító életében jelentős esemény volt Mádl Ferenc köztársasági elnök és az akkori ukrán államfő, Anatolij Kinah beregszászi látogatása, amikor jelenlétükben a tanintézmény megkapta az egykori törvényszék végsőkéig lepusztult épületét a városi önkormányzattól, azaz a tulajdonosa lett. A főiskola vezetése azonnal hozzákezdett a felújításhoz szükséges anyagi háttér megteremtéséhez magyarországi önkormányzati és költségvetési támogatásokból, amelyek mértéke a mai napig meghaladja a hatvanmillió forintot. Több anyaországi önkormányzat vállalta egy-egy tanterem felújítását, berendezését. Tette ezt, azaz ígéretet tett Demszky Gábor Budapest főpolgármestere is a főváros önkormányzata nevében.

A bomba folyó év áprilisában robbant, mikoris a város ügyésze utasította a városi tanácsot határozata főlülvizsgálására, azaz a tulajdonjog rendezésére, mivel „...joga van a tanácsnak az épületet bérbe adni, örökös használatba adni, de tulajdonjog csak egy létezik. Eladás és áttulajdonosítás abban az esetben, ha ez a vagyon valamikor egy másik tulajdonosé volt.” (Ezt nem tudták az illetékesek a tulajdonjog átruházása előtt?)

A főiskola vezetősége, a KMPSZ, a KMKSZ neuralgikusan reagált a hírre, mert ez a lépés „...vesélyeztetni a kárpátaljai magyarok egyetlen anyanyelvű felsőoktatási intézményének fejlődését, több száz magyar diák, s ezzel a kárpátaljai magyar oktatás jövőjét”, mint ezt megfogalmazta Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke Medgyessy Péter Magyarország, Viktor Janukovics Ukrajna miniszterelnökéhez címzett levelében, kérve egyben támogatásukat a jogtulajdon megőrzéséhez.

Az ügyészség felszólítására reagált a városi tanács: bizottságot hozott létre an-

nak érdekében, hogy kivizsgálják a Kosuth tér 6. szám alatt lévő épület a KMTF tulajdonába történő átadásának jogszerűségét.

„A bizottságnak a rendelkezés szerint június 10-én kellett volna megkezdeni a munkát – olvasható a Kárpáti Igaz Szó június 12. számában. – Ám nem így történt: a főiskola képviselői meg sem jelentek, miközben azt megelőzően foggal-körömmel harcolta azért, hogy minél többen ott lehessenek a bizottsági tagok között.”

A városi tanács döntött: bíróságra adta az ügyet; azaz saját magát: mondja ki a verdiktet a tulajdonjogról.

Közben elemi erővel folyt a vita a sajtóban: a „sértett fél” egyértelműen „bizonyos politikai erőket”, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetséget, annak elnökét Gajdos Istvánt látja az ügy háttérében, ösztöztet irányít rá/rájuk.

Kovács Miklós a Magyar Televízió Héthatár című műsorában a következőket mondta:

– Az ukrán politika úgy működik, hogy aki győztesnek érzi magát (a legutóbbi parlamenti választásokon Gajdos István lett a kárpátaljai magyarság képviselője az ukrán felsőházban, kiejtve onnan Kovács Miklóst – Sz.T.) az a legyőzöttnak vélt féltől megpróbálja elvenni azt, ami az övé...Ebben az esetben az, aki úgy gondolja, hogy győzött a KMKSZ-szel szemben, úgy tekint a főiskolára, mint ha egy biznissz egység lenne, amit el lehet venni, meg lehet szerezni...”

Dr. Orosz Ildikó, a főiskola elnöke:

– „Váratlanul egy olyan helyzet elé állítottak, ahol esetleg a mi támogatóinknak úgy tűnik, vagy olyan színben tűntethetik fel az intézményt, mintha mi megtévesztettük volna, vagy szándékunkban állt volna megtévesztetni a mi támogatóinkat.”

Gajdos István reagálása az elhangzottakra (valamint a sajtóban korábban napvilágot látott véleményekre, támadásokra):

– „Soha semmilyen lépést nem tettünk, ami intézmény ellenirányult volna. Ellenkezőleg, dolgok sorát tudnánk felsorolni, amikor segítettük ezt a magyarság szempontjából igen fontos intézményt. S ezért volna jó, ha jogilag végérvényesen, és – aláhúznám – megnyugtatóan rendeződne az egykori törvényszéki épület sorsa... Igazából nem is értjük, hogyan terelte politikai síkra az ügyet és keverte bele az egyértelműen jogi kérdésbe a KMKSZ elnöksége az UMDSZ-t, személyesen engem...”

Köszeghy Elemér alelnök, UMDSZ; a Kárpáti Igazszó napilap főszerkesztője:

– „Szerintem a KMKSZ-nek üldözési mániája van kialakulóban... Ha valóban rendeltetésszerűen használnák az épületet, és a kár-

* Nessus-ing: romlást hozó ajándék (eredetileg a Nesszosz kentaur mérgezett vérével átitatott ing, amelyet felvéve Héraklész szörnyű kínok között pusztult el).

pátaljai magyarság érdekében, akkor milyen jogen és miért vennék el az épületet?"

Nyilatkozott az „ügyben” Németh Zsolt is, aki többek között a következőket mondta:

– „Ügy ítélem meg, hogy a beregszászi főiskola a kárpátaljai értelmiségi utánpótlás legfőbb intézménye, ezért aki a főiskolát támadja, az a kárpátaljai magyarság jövőjét veszélyezteti. A közeljövőben nagyon jó példa lehetne a magyar nemzetpolitikában történő változásra, hangsúlyeltolódásra, ha sikerülne megállapodni abban, hogy a Rákóczi Főiskola a magyar kormány politikai és anyagi támogatását élvezné”.

Lépett a Határon Túli Magyarok Hivatala is: Szabó Vilmos államtitkár, a HTMH elnöke, Bálint-Pataky József társaságában tárgyalta a „felekkel”, a megye vezetőivel; az utóbbiak – így nyilatkoztak – messzemenően támogatják a jövőben a főiskolát.

Mádl Ferenc köztársasági elnök a mai mai csúcserkeztelen szavát tette az ukrán államfővel folytatott tárgyalása során a beregszászi főiskola ügyét, később levélben kért tájékoztatást tőle a kialakult helyzetről.

A beregszászi bíróság helyt adott az ügyészi óvásnak, ami ellen fellebbezéssel ílt a főiskola vezetősége. A Legfelsőbb Bíróság még nem vette görscő alá az ügyet; addig folytatódik a médiaháború. Furcsa fíntora a jelennek: a vádaskodásokat, a túlfűszerezett kritikákat a KMKSZ részéről az a lap védi ki: a Kárpáti Igaz Szó, melynek egyik lapgazdája éppen a KMKSZ...

Az összefogás helyett – szinte jellemzően – egyre durvább lett a kölcsönös vádaskodás. A KMKSZ – UMDSZ üzenetében a politika lett a hangadó és ebben a hangzavarban a KMKSZ vitte és viszi a prímet, hajlandóságot sem sejtetve a megegyezésre, estleges közeledésre, mitőbb: szeptember 8-ra rokonszenv tüntetést szerveztek Beregszászban, a tanévnyitó napjára „Védjük meg a főiskolát” jelszó jegyében.

Fokozandó az amúgy is hevült hangulatot, lépett a Fidesz, a KMKSZ patrónusa is: Kövér László és Németh Zsolt budapesti sajtótájékoztatójukon megkérdőjelezhetetlenül politikai síkra terelték a II. Rákóczi Ferenc nevével fémjelzett főiskola „ügyét”. Olyan kétegyeket és kérdéseket fogalmaztak meg, amelyek túllépnek a politikai etika (ha van ilyen) határain, fenntartásaikat fogalmazták meg Gajdos István személyével kapcsolatban:

„2002-ben nyilvánvaló csalással került be az ukrán parlamentbe” – mondta Németh – így előzve meg a KMKSZ elnökét, Kovács Miklóst. „Gajdos István nem tekinthető a kárpátaljai magyarok képviselőjének”.

Az Országgyűlés külügyi bizottságának elnöke aggályosnak tartja azt is, hogy az UMDSZ egyértelmű szerepet vállalt a munkácsi – szerintük – választási csatában. Sérelmezte azt is, hogy elvették a KMKSZ-tól a státusziródákat, a magyar igazolvá-

nyok kiadásának jogát, megvonták az oktatási támogatást.

Kövé félreérthetelen kérdések formájában „darálta be” Gajdos Istvánt, mikor felvetette. „Igaz –e, hogy a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok többször jelezték, hogy Gajdos István személyével kapcsolatban komoly nemzetbiztonsági aggályok merültek fel? Milyen lépéseket tettek az illetékesek? Igaz-e, hogy magukat a jelentőket érték retorziók?”. Majd szó volt az esetleges alvilági kapcsolatokról, védelmi pénzek begyűjtéséről, letelpedési engedélyről, választási csalásokról, szállodanyitásról, MSZP-s kapcsolatokról – tények felsorakoztatása nélkül.

Németh Zsolt a főiskolai tanévnyitón, amint ez a Kárpáti Igaz Szó-ban olvasható: „...felszólalása rövid időn belül politikai hadszíntérré változtatta az Isten házáat. A fideszes politikus már a beszéde elején kijelentette: a legfontosabb ma, ami most el kell hangozton ezen az évnyitón: el a kezekkel a főiskolától!” Azt is kihangsúlyozta, hogy „a maffia szerinti politika előbb meg fog bukni. Majd mintegy befejezésként mondanójának kiemelte, hogy ha a főiskola ügye nem rendeződik, ő akkor Strassburgig, Brüsszelig, és az amerikai képviselőházig is elmennék.

Gajdos István elnök és Köszeghy Elemér alelnök sajtótájékoztatójukon a HTMH-ban tételesen cáfolták az elnök és az UMDSZ ellen felsorakoztatott vádakat. Az elnök szerint Kövér és Németh sajtótájékoztatója jelzi a KMKSZ vezetőinek kárpátaljai talajvesztését, akik sokadik alkalommal rohantak el Budapestre erősítést kérni magyarországi patrónusaiktól. Az is egyértelmű, húzta alá az elnök, hogy a Fidesz politikuskai a nemlétező beregszászi ügyet belpolitikai célokra használják fel. Mindezt sajnálatosnak tartja azért is, mert igen durva formában gyakorlatilag nem csupán egy határon túli magyar közösség, s azon túl egy ország belügyeibe avatkoznak be, hanem mert a határon túli magyarokat – és nem csupán a kárpátaljaiakat, hiszen a magyarságnak hasonló törekvései vannak Erdélyben is – a hazai politikai játszmájukhoz használják fel, használják ki.

Az ilyen magatartás, miként azt Ukrajna magyarországi nagykövetsége és a magyar kormány egymástól függetlenül alá-húzta nyilatkozatában, sérti Magyarországot és Ukrajna jó viszonyát.

A KMKSZ által kilátásba helyezett demonstrációt a szélesebb közvélemény megtevesztésének nevezte. A tüntetés elmaradt, azaz 10 nappal „el lett tolvá”, mert Ivan Rizak, a megyei állami közigazgatás elnöke bekérte dr. Orosz Ildikó elnökaszonny és dr. Soós Kálmán rektort és felajánlotta, hogy a városi tanács és a főiskola között fennálló vitát egy békés, peren kívüli megállapodással oldják meg, amit a hatályos jogszabályoknak megfelelően a bíróságon szentesítenek. A javaslat szerint a KMTF-nak módja nyílna arra, hogy a vi-

ta tárgyát képező ingatlant az átadás idején megállapított piaci áron, a hozzáadott értékadó nélkül megvásárolja. Közben Gajdos István törvénymódosítási javaslattal állt elő az ukrainai önkormányzatiságról szóló jogszabályt illetően, ami „zöld utat biztosítana a fenti javaslatnak”.

Ami az UMDSZ elnökének címzett – személyes – vádakat (kérdéseket) illeti: Gajdos István megfontolás tárgyává tette, hogy jogi útra terelje a számára egyértelműen sértő kijelentéseket, azaz azok orvoslását.

Hálátlan dolog jóslásokba bocsátkozni, de egyértelmű: a KMKSZ tetten érhető gyűlöletét az UMDSZ (és annak elnöke) iránt gerjeszti a közeli elnökválasztás (is), mert ebben a kérdésben is polárisan ellenkező nézeteket vallanak: az UMDSZ az (egyesített) Ukrajnai Szociáldemokrata Párt által is támogatott jelenlegi miniszterelnök, Viktor Janukovics mellett tette le a voksát, míg a KMKSZ a Mi Ukrajnánk blokk kandidátusa, Viktor Juscenko mellé állt.

Az ellenállás – jelenleg a főiskola körül kialakult (kialakított) helyzet ürügyén – tovább fog éleződni, mert az eddigi tapasztalatok alapján a felek még köszönő viszonyban sincsenek egymással, s a KMKSZ erre hajlandóságot sem táplál. Az UMDSZ próbálkozásait a Fidesz felé, hogy egyenrangú kapcsolatot hozzon létre és éltesen, mint a többi magyarországi pártokkal a megkérés mereven elutasítja, mert mint ezt Németh Zsolt többször is hangoztatta „csak is a KMKSZ-t ismeri el, mint a kárpátaljai magyarság legitim képviselőjét”. Ezt korábban, a KMKSZ kárpátaljai és a Fidesz magyarországi regnálásakor azzal is megtoldta, hogy csakis azzal, azokkal a határontúli tömörüléssel, tömörülésekkel állnak szóba, azokat ismerik el, amelyeknek képviselője van az adott ország törvényhozó testületében... No comment!

De miként vélekedik a „hétköznapi emberek”?

– Büszkéek vagyunk a főiskolára, de a politika ettől is meg akar fosztani...

– Az UMDSZ mindent meg akar kapartani, már mindent elvett a KMKSZ-től, most a főiskolát is el akarja venni...

– A KMKSZ, Kovács Miklós nem tud belenyugodni választási vereségébe, ezért a kákán is göböt keres, csak hogy támadhassa a UMDSZ-t...

– A KMKSZ már nem tölt be vezető szerepet a kárpátaljai magyarság életében, ezért fel-feldob egy labdát, eljátszogat vele s mikor az ügyek elintéződnek, be akarja seperni a sikert.

Egyszóval: húzzák-vonszolják azt a bizonyos szekeret, de nem egy irányba. Nem lenne áldásosabb, ha összefognának?!

dr. Szöllősy Tibor
Kárpátalja

HOLLÓSSY SIMON TÉCSŐN

(Részlet dr. Szöllősy Tibor tanulmányából)

Hollósy Simon festő, a nagybányai művésztelep vezető mestere és Ferenczy Károly mellett legnagyobb alakja; a XIX. századi naturalizmus és realizmus egyik legjobb képviselője. 1875-76-ban a Mintarajziskolába járt, majd Münchenben A. Gabl és O. Seitz mellett tanult tovább az akadémia. Korai képei, mint a Meditáló szerzetes (1883), a Nevető leány (1883) és a Jó bor (1884) a müncheni zsánerpiktúra jegyeit hordozzák, ám a következő, már érett stílusát reprezentáló képek, mint a Férfiportré (1886), az első élettársáról festett Merengő (1886) és festészete első periódusának fő műve, a Tengerihántás (1885) már W. Leibl és J. Bastien-Lepage művészetéhez állnak közel. Hollósy ekkor a müncheni naturalisták egyik legeredetibb képviselője, festészetét úgyszólván a hollandok finomsága és bravúros anyagbrázolása jellemzi. Rendkívül szuggesztív egyéniség, jelszava az érzés és a természet. Münchenben magániskolát nyitott, köréje csoportosult az újat akaró festőgárda. Korai korszakának jellemző terméke még a Mulató társaság (1888), az Áldomás (1897) és a Két tűz között (1891) c. zsánerkép is. A második korszakához vezető átmenetet képviseli az impresszionisztikus elemeket magába foglaló, gazdag festőiségű Ország bajai (1893). Nem sokkal ezután festhette ragyogó történelmi vázlatát, a Zrínyi kirohanását is.

1896-ban fiatal művészek élén Nagybányára ment és megalapította a nagybányai művésztelepet. Nagybányán finom naturalisztikus képeket festett, Kiss József verseit illusztrálta (Tüzek) és belekezdett élete fő művébe, a be sose fejezett Rákóczi-induló c. monumentális kompozíciójába, amelynek vázlatai, a hozzá készült plein air tanulmányok nemcsak Hollósy örökké vajdó, rendkívül impulzív, szenvedélyes, sajátos lelki-világának, hazafias gondolkodásának hű tükörképei, hanem egyúttal a magyar festészet gyöngyszemei is. A téma végigkísérte egész életében. Stílusa is mindinkább módosult, a plein air indítéktól, stilizáltabb formáláson át a monumentális, drámai hangvételig jutott.

A nehéz természetű Hollósynak hamarosan nézeteltérései támadtak társaival, elhagyta Nagybányát, 1902-től Fonyódra, Vajdahunyadra, majd rövid megszakításokkal Técsőre vitte nyaranta Münchenből tanítványait.

„Amikor 1918 májusában halála hírért hozták a lapok – írta egykoron Réti István –, régi híveinek emlékezetében legelőbb is külseje, fizikai arculata jelent meg fájdalom elevevénél. Férfinak fiatalágában láttuk őt szemünk előtt nem bírtuk egyszerre elhinni, hogy ez a szép örmény-magyar Apolló-alak fizikai valóságában örökre eltűnt az emberek világából. Pedig az az ember, akire mi emlékezünk, a valóságban régóta nem élt már, amikor meghalt. Akiről tudtuk, hogy Nagybánya után még itt bolyong e földi téreken, régesrég nem az volt sem testileg, sem lelkileg, akinek mi ismertük. Idősebbkori önarcképe szomorúan beszélt el nekünk ezt a nagy változást.”

...1902-t írtak – negyvenöt éves volt –, mikor szakított fiatal barátaival és végleg otthagya Nagybányát, hogy megkezdje hatalmas ívű művészetének utol-

só félkörét. Ez a „bohémapostol”, a művészeti és társadalmi rezdülésekre érzékeny lélek schopenhaueri pesszimizmus-sal fertőzve üzte-hajtotta magát, kereszte az önmegvalósulás földrajzi és emberközeli miliójét. „Valami misztikus szöveg hívta, valamely ismeretlen vezető fogta kézen és irányította útját tudtán kívül, és ő engedelmességet rendeltetésének.”

A nagybányai évek keserű valósága átmeneti megtorpanás volt, rövid kényszermegálló. Hollósy hamarosan megbirkózott az új szín- és formaproblémákkal. Sajátos tájfestészete Vajdahunyadon, de főleg Técsőn csúcsosodott, fejlődött ki. A kis település és környéke, a sejtelmes Nereszen-hegy, a rohanó Tisza csalogatta a Mestert. A kies vidék rabul ejtette, és – 1904-től kezdve minden kora tavasszal – „Indulás Técsőre!” felszólítással elhagyta Münchent, tanítványaival késő

őszig habzsolták a civilizációtól mentes Nereszen-aljai kisváros és környékének színeiben dűskáló, szivárványgazdag, a szépet megbecsülő idegennek őszintén kitárulkozó Tisza-táj hangulatát, vibrálását. 1910-ben írta egyik barátjának: „Most Técsőre gondolkodom. Eddig ott csak tájképet festettem – mondjuk, szükségem volt szintanulmányokra. Az ottani főgazdaság pedig az emberek megjelenésében kereshető és található”. Az Isten háta mögött meglelte, amit keresett.

Talán Kiss József – kinek akkor divatos verseihez előszeretettel készített illusztrációkat – vallomásai is erősítették kötődését a vidékhez:

Az én mezőmön nem értek
kalászkok,
Az én aratásom egy marék virág,
Az én gyönyöröm az álomlátások,
Az én világom egy álomvilág.

Itt járok újra a régi nyomon,
Ahol elhagytam, most folytatom,
Vissza se vágytam, mégis eljöttem,
Tenger sivárság maradt mögöttem.

Técsőn tanítványai és barátai kíséretében hosszú órákig járta a kisváros környékét, barangolt a Tisza partján, meglátogatta a Nereszent. A hegy mögül felbukkanó nap a Kárpátok évszázados fenyőinek csúcsaiba kapaszkodva bearayozta a tájat; és a Mestert lenyűgözte a Tisza végtelen futása, a színről-színre váltó erdők időt-, vihartálló monumentalitása, a havasok sziporkázó hősapkái, a mezők és szántók távoli kékségbe igyekvő horizontja, a poros utak mentén ácsorgó szegényes parasztházak, a folyópart álmódzó rekettjei, a dűsán virágzó almafák, a fényben fürdőző napraforgók, a vízen karcsúan átívelő Tisza-híd. Milyen volt az akkori Técső? A mindennapokért harcot vívó, halk szavú, ám nyitott lelkű favágók, Amerikát járt parasztok, halászkok, földművelők formáltak arculatát. Hollósy esetenként elüldögélt és elbeszélgetett Román Alberttel, Magyar Bélával, Lászlóékkal a Kert-alja utca elején lévő kis ház előtti lócán, vagy éppen mértékletes borozgatás közben hallgatta a cigányzenét. (A zene közel állt érzelmi világához, maga is kitűnően csellózott. Szligán bácsi, aki – sza-

vaival élve – mindig ott somfordált körülötte, hordozta utána festő-kellékeit, a Mester tőzsomszédságában lakott, így gyakran volt tanúja örömeinek, ha felkeresték idegen földekről jött zenészek, és „oly szépen játszottak, hogy a ház előtt elhaladó técsőiek hosszasan elidőztek hallgatva a szép muzsikát”).

A városka és környéke akkori hangulatát nemcsak Hollósy képeiről ismerjük, hanem az Öreget meglátogató Bródy Sándor írásaiból is, aki 1908-ban járt itt. Egy reggel a helyiek vásárára ébredtek: „...A kis ablakok zörögtek, csörömpöltek: népvándorlás volt alattunk, odakint. Fehér tulokfejek százai vonultak el, az egyik a másikhoz nyomva, a szarvaik összeakadnak, az élő gomolyag megáll egy pillanatra, aztán meg újra, eszeveszetten, bögve, ordítva száguld előre... Embereket nem láttam, csak bikacseket, fonott szíjostort, barmot kormányzó szerszámokat. Később egy-egy báránybőrkuksma mozgott tovább az ablak szintjén... A gulyába belekeveredett a ménes is, hosszú szőrű, sovány kis lovak, kötőféken vezetve, szőrén ülve; öt paraszt és muzsikát nem látott cigány hajszolta szegényeket. Jöttek tehéncsordák az elmaradhatatlan asszonynéppel, szomorú üszőborjukkal, rekedt hangú kutyák kíséretében. Kora ősz volt és szikrázó nap-porban ragyogott és füstölgött az egész egy teljes óráig, míg igazán reggel nem lett. Akkor aztán az állat-rohanás meg-megszűnt egy pillanatra, és messze-messze múltból való, ősrégi keleti hangon, de magyar nyelven ketten is éneket sítak. A ház előtt már javában állt a técsői vásár. Kinyitottam az ablakot, hogy élvezzem az életnek ezt a legklasszikusabb zaját, a legszebb színeket, amelyek a magyar szemnek csak lehetnek a földön. Itt vannak a kis falvak, a hegy, a tanya, mindenféle faj és vidék. Magyar, oláh, német, tót, orosz, még rác is, mind a jellegzetes, évezredes arcukkal, ősi ruhájukkal, a jellemző állataikkal és a saját nemzeti izraelitákkal... Csupa festmény mind, de nagy lármával illusztrálja magát...”

A külsejével nem nagyon törődő, a borotvát nem kedvelő Hollósy szinte beleolvadt a neki otthont adó técsőiek hétköznapijaiba. Ekkortájt írta: „A művészt fel-fellobbanó fény vezeti. Abból, amit kívülről is megértenek a buták is, és éppen ezek követelik a megérthetést legerősebben. Igazuk van, én úgy élek, amint ők a világon – levonhatom ebből az igaz fogalmak konzekvenciáját. Élhetnek magamnak is, ha megilem magam. Teszem is ezt.” Ám nem akart, nem tu-

dott „csak a magáévá lenni”. Hivatástudata – mint azt Németh Lajos írta – még fokozódott a nagybányaiakkal való szakítása után, ekkor az iskola helyettesíti a barátokat, a művészi közéletet. Ady, a jóbarát, érezte meg, mi is volt Hollósynak a tanítás: „Magyar és alkotásra hivatott zseni volt és nagyszerű pedagógus: ezt is lehetne néhány klasszikus példával magyarázni. Ezt a furcsa, bánatos nagyságát a kiemelkedő magyar géniusznak, aki oltári szentségétől majdnem megfosztva él mégis és örül, hogy új életnek, új művészegéniségének szolgálhat. Nem hiszem, egy percig, hogy ne fájlalta volna a legönösebb, legművészibb dicsőséget, de azt se, hogy nem valósággal művészet volt neki a tanítás.”

Técsői éveiben kereste-kutatta a közönyt áttörő megújulást, szüntelenül járta a fejlődés kitaposatlan útjait. Egyik barátjának tanácsolta: „Vezesd a tanítványaidat úgy, hogy azok gondolkozzanak. Ezt tanítsd! Akkor ki-ki a saját feje szerint megért téged. Nem kell beléjük tanítani a tudnivalókat.”

Nem ecsettel, hanem lélekkel kell festeni – vallotta. Ebben az időben készülnének fontos képei: az *Almás táj*, a *Parasztudvar szekérrel*, a *Tavaszi hangulat*, *Técsői parasztház*, *Tisza-híd Técsőnél*, a *Boglyák*, a *Kertalján*, a *Zöldkalapos kislány*, a *Falusi utca*, a *Fák a vízparton*. Újra s újra próbálkozott tökélyre vinni a *Rákóczi induló-t*, s – mintegy megvonva hányatott lelkének, önmarcangolásának, csapongó géniuszának kvintesszenciáját – a rembrandti *Önarckép*-et.

Emberi egyszerűsége, személyes varázsa vonzotta a técsőieket, „a bohémlegedés, hangulatos világítás illik torzójához, illik fejére a kedves adomák rep-

kénykoszorúja is.” Mednyánszky mondotta: bármilyen sokan is vannak Hollósyval egy társaságban, egyedül „csak ő látszik”. Gazda János bácsi úgy emlékszik vissza a tömött bajuszú, kissé hajlott hátú Mesterre, mint a gyerekek kedvence: örökké sovány zsebeiben mindig akad pár szem cukorka, néhány krajcár, s ha gyerekekkel találkozott, mosolyogva megszólította őket, elbeszélgetett velük, barackot nyomott a fejükre. Megtörtént, hogy mókás jó kedvében levette zakóját, kifordította és úgy adta az apróságokra, amin aztán mindannyian jót derültek. A kisváros aprajai ragaszkodtak hozzá, nem egyszer csoportosan követték a Mestert. Az egyik „kedvenc” az akkor gyermek Katona Klári néni volt. Hollósy és felesége járt közbe, hogy az eszes kislányt egyik barátjuk, a német Ernst von Loeben örökbe fogadja.

Hollósyt csak mint embert és nem mint festőművészt ismerték és szerették a técsőiek. Szemléltesse e viszonyt egy történet a sok közül. A mindig anyagi gondokkal küszködő művész naponta egy liter tejet hordatott a szomszéd Bökényiékhez, amit a kis unoka hozott át reggelente. Két hónap telt el, a rendelő nem tudott fizetni. A kislány pedig átadta a nagypapa üzenetét: több tejet nem hoz. Hollósy kétségbeesve ment át a gazdához és felajánlotta neki két képet a Nereszenről, a helyiek „szent hegyéről”. Az öreg hajthatatlan volt, azt mondta, fizesse csak meg a kéthavi tej árát, mert ha ő látni kívánja a hegyet, akkor kiáll a tornácra és annyiszor nézi meg magának, ahányszor csak akarja – ingyen!

Hogy az alaktant és a perspektívát szemléltesse tanítványainak, egy gazdasági épület fehérre meszelt falát használ-

Az Átlatvető szeptemberi, 51. számának tartalmából:

- ERDÉLY ÉS TRIANON
- ELPOLITIZÁLT SZAVAINK
- IN MEMORIAM ILLYÉS KINGA
- A SZÉKELYFÖLD AUTONÓMIÁJÁRÓL
- BOCSKAI ISTVÁN, A MAGYAROK MÓZESE

A lap előfizetési díja egy évre **1400,-Ft.**, külföldről **10 EUR**, tengeren túlról **20 USD**. Az előfizetéseket postai utalványon a következő címre kell küldeni: **EKOSZ 7101 Szekszárd 1. Pf.480.**

ta „táblaként”; hamarosan tele lett pingálva – mi sem természetesebb festőkörben – aktokkal. A templomba igyekvő técsőiek – különösen a nők – ezt szentségtörésnek tartották, s kerülvén az építményt, a szomszéd kertjét használták „átjáróháznak”. Lett is belőle haddel-hadd: a „táblát” meg kellett semmisíteni.

A maguk – Mester és tanítványai – esküabálta műtermek ott álltak a Tisza-híd lábánál, a Nereszen alatti hatalmas rét közepén. „Vasárnaponként – emlékezett vissza Sófalusi Erzsébet, akiről Hollósy a *Zöldkalapos kislány*-t festette – oda jártunk ki virágot szedni. Többször láttuk a Mestert sok-sok tanítványával. Furcsa nyelven beszéltek és olyan bohémek voltak: hatalmas kalapok terpeszkedtek a fejükön, zakó és kabát nélkül dolgoztak, nyakukban az elmaradhatatlan színes sállal. Engem – szép hímszett ruhát és egy nagy zöld kalapot viseltem – megkért a „festő bácsi”, hadd fessen le. Én kuncogva beleegyeztem: ő megigazította a kalapomat, a ruhámat, és munkához látott. Majd kérte, menjek el máskor is hozzá. Hollósyt szerették a faluban, ezért édesanyám szívesen elengedett. Mikor elkészült a kép, hát nagyot csalódtam: tele volt az zölddel-sárgával-kékkel-pirossal, mintha lekvárt rakott volna a vászonra. Hasonlított azokra a festményekre, amelyeket kitettek száradni a Tisza melletti kerítésre, még mondtuk is egymás közt, hogy egyik sem hasonlít a mi Nereszenünkre.”

Réti István írta Hollósyról: „Személyes varázsa több bámulót szerzett neki, mint művészete... Pedig mint művész is ama kevesek között áll Pantheonunkban, akiknek művészetünk a világviszonylatban előkelő helyét köszönheti. Nem oly lobogó őstűz, mint Munkácsy zsenije; nem oly mélyszándékú és nagy koncepciójú, mint Székely; nincs benne Szinyei belcantója s pogányos szépségereje, sem Ferenczy magas intellektusa és céltudatossága: de kedélyének és szemének érzékenységét, részletekbe elmerülő érzését, melegét illetőleg különleges helyet foglal el művészetünkben.”

...A tizes évek közepe táján mintha új élet, új kedv ébredne festészetében. Ekkor festette meg *Őnarckép*-ét és legjobb técsői tájképeit. 1917-ben végleg letelepedett Técsőn. Betegsége – vesegyuladásban szenvedett – egyre inkább elhatalmasodott rajta, 1918 tavaszán agynak esett. Május 8-án, egy hűvös napon az orvosi tilalom ellenére felkelt, hogy megöntözze virágait. Aznap este a kertajai kis házban barátja, a técsői Csépes

tanító karjai között lehelte ki nyugtalan lelkét. Kopjafa jelezte sírját. Egyik tisztelője így emlékezett: „A kopjafa olyan magas volt, hogy felnyúlt az égig.”

ADALÉKOK A HOLLÓSY- JELENSÉGHEZ

Feltérképezni, jellemezni valakit igencsak kockázatos vállalkozás: amellet, hogy felelősségteljes, ugyanakkor hálátlan feladat, – feltétlenül magában hordja a buktatókat; a szimpátia vagy antipátia akarva-akaratlanul tettenérhető megnyilvánulásait, a szubjektívizmust, a személységről egykoron leírt-elmondott és a vállalkozó emlékezetében ismeretként tárolt vélemények újramegfogalmazását, a megélt élmények visszhangját, stb.

A vállalkozás problematikája különösen összetettnak tűnik, ha olyan személyiség emberi-művész színképét kell – évtizedek porát lefújva – megcsillogtatni, aki már nem él, s aki életében szerinte guruló, diadémmé össze nem állt hamis- és igazgyöngyök fenséges pazarlója volt, és aki az egyetemes művészetek galaxisának számon tartott alkotóelemévé vált, ám szabálytalan mozgásgörbéivel szinte lehetetlenné tette egy objektív totál plan kialakítását.

1991-ben a máramarosszigeti emlékkonferencián mondta Németh Lajos: „Mennyire más Hollósy, mint eddig ismertük, újra kell őt értékelni. Hollósynak több arca van, mint eddig ismertük-tudtuk: van Hollósy-jelenség... Técsőn festett képei késztetnek arra, hogy újraértékeljük őt. A Kunstmuseum 1983-ban kiadott nagy katalógusát idézném: ebben két Van Gogh-kép (Brabant parasztszönye, Napraforgó) és egy Toulouse-Lautrec-kép (Visina táncol a zongoránál) reprodukciói között ott van két Hollósy-kép: Kelet-magyarországi táj paraszttal, Tisza-híd Técsőnél. De említhetném azt is, hogy Münchenben jelenleg mint a Münchener Akadémia nagy tanítóját és az európai festészet nagy művészt tisztelik.”

Ez a szentencia évtizedeken átáramolva torkollik az igaz barát, Ady Endre váteszi gondolataiba, aki Hollósy halála után írta a következőket: „...Élete nem volt terméketlen, s hogy brutálisan végezzenek vele, mint az élet: most lesznek csak igazán kelendők a Hollósy-képek”.

Hollósy, a „magyar és alkotásra hívott zseni” a létvisel(ke)d és bűvópata-

ja volt; rapszodikus, váltóáramszerűen lüktető életvitelét nem akarta – nem tudta? – nyugalmas mederben tartani. A művészetek isteneinek nedűjét hol kristálypoharakból habzsolta, hol partatlan árterületek ingoványában fürdette szilaj mámorát. Képes volt mennyországot varázsolni maga köré, hogy aztán pillanatok alatt Augiász istállójává tegye az egészet. Órák-napok alatt végigszárguldott a psziché zongorabilentyűin, a Párkákkal cimborált, majd hedonistaként vagy éppen héroszként vetette magát a tartaroszi mélységbe; fennhangon és fanatikusan hirdette a természet evangéliumát, majd a művészi hitvallás papjából a fekete misék avatott papjává lett, aki ugyanúgy gyarapította sikereit, mint kudarcait. Bohém apostol volt, de illett fejére a harlekinnek kockás-csengettyűs sapkája és a babérkoszorú is. És mégis torzó.

Sokdimenziós pályájának legfényesebb szakasza: a müncheni évek, amelyek „kiskirályi” magasságba emelték. Jött, látott és győzött. Magániskolájának híre vonzotta az ifjúságot, tanítványai az ő szemével szemlélték és értették meg a világot, a huszonnyolc-esztendő Hollósyt pedig az „Öreg” titulus tiszteletreméltó pajzsára emelték.

Nagybánya festői-emberi tölgfakoszorúval indult és érkezett meg. Természetes egyeduralmának, a diktatúra határait súroló vezérségének tudatában viszfafogta magát, nem lépte át azt a küszöböt, amelyen túl a képzeletbeli folyosó a való élet realitásaihoz vezetett. „Az álomjáró makacs küzdelme a valóság ellen véget ért: legyőzetett”.

Técsőre schopenhaueri hangulattal „megfertőződve” érkezett. Vágyott rá, hát kereste a menedéket világának zaja elől. Nem találta meg. Réti István így emlékezett rá. „Érzéseinek hullámmása, a hangulat... formai igazolást is nyert öntudatában, életfilozófia alakját öltötte fel és az ő külön világában szinte vallási dogma erejével bírt, ami nem nagyon engedte meg a céltudatos, kitartó akaratnak, a tervszerű munkásságnak, az organikus kultúra e nélkülözhetetlen tényezőinek kifejlődését. Innen ered az a tragikus szakadék, amely rendkívüli tehetsége és élete tényleges eredményei közt tántog. Innen van, hogy talentuma csak töredékesen fejeződött ki műveiben, másfelől egyéb szellemi értékei, képességei nem gyümölcsöztek sem az ő, sem a magyar kultúra javára eléggé... Sokszor megcsalatván, gyanakvó lett, mindenféle ellenséges indulatokat sejtett, és mivel nála sejtetem és tény egyformán nyomott a latba, ítéletében elvesztette a he-

lyes nyomot. Szóval: gyenge, ingatag, lágyszívű hangulatember volt, könnyes elérzékenyülésre és vad haragra egyformán könnyen kész... Szerettük, hálások voltunk szépségeiért, hangulatáért, festői tanításáért. Hálások voltunk neki elért művészi eredményeinkért is...”

Némely vonatkozásban árnyaltabbá, plasztikusabbá rajzolja Hollósy személyiségét az őt ismerő egykori técsői lakosok véleménye. Magyar Imre, aki a művész szomszédságában lakott, így emlékezett Hollósyra: „Olyan volt, mint egy koldus: kopott, majdhogynem rongyos zakóban járt... Néha napokra eltűnt... azt beszéltek, hogy a határt járja...”

Katona Klári: „Imádta a gyerekeket. Ha találkozott velük, közéjük vegyült játszani. Nagyon átélt, hogy fogadott fiuk olyan cudarul járt el velük...”

Bökönyi István: „Olyan sóher volt, mint a templom egere, oszt mégis olyan dorbézolókat rendezett, hogy az emberek meg voltak rökönyödve... Nekem se fizetett a tejért vagy két hónapig...”

Hollósynak, a művészet „tűzszlopának” szertelen csapongásairól tanúskodnak a Técsőn írt vagy valamilyen formában Técsővel kapcsolatos levelei. Ezekből adunk közre néhányat – kivonatossan.

Nagyságos Joó Béla úrnak, festőművész,
Szentés.
1904. Técső

Kedves Béla barátom!

...Engem ismerhetsz, tudhatod, hogy: volt örömöm, bánatom, elismerésem, nagy gondjaim és küldetésem. Még ma is bírom kell a munkát és a küldetést, és tartom magam, mint az olyan vas szeg, az, amelyiken még törésnek nyoma sincsen...

...A legelső hazajövetelem is Szentessel volt összefüggésben – azóta sokat szenvedtem már itthon, de mulattam is! Most egy hosszú múlt után ismét ott kell kopogtatnom?! A sors – a gondviselés – akarja így?!

...Bármennyire fáj is, hogy nem tehetek óhajításom szerint, a körülményekkel számolnom kell.

...Szerető barátod, az Öreg Hollósy

München, 1906. novemb.11.

Kedves Bélám!

Soraidnak megörültem őszintén: benned még megmaradt a ritka régi hang, amelyik nem konceptióból ered. Bizony, múlik az idő. Jőmagam is abba a meggyőződésbe kerültem, hogy: a saját érdekeimért hoz-

zak meg minden áldozatot – jobban mondván, ha az én előnyöm azt kívánja, tegyem tönkre a hozzám legközelebb állók becsületét, tehetségét, jövőjét. Ezt azóta vállalom, amióta hazajárogatok! Mikor mindegyik, ahol megfordulhattam, kisebb és nagyobb kaliberű érdek következetekkel láttam lefoglaltatva a haladást a becsületeség útját.

Legnagyobb érdemem szerintem az, hogy én ilyen embertelen – emberhez nem méltó – eszeveszetten sajnálatos önzés mellett még járom évről évre a hazai utat, viszem magammal az idegeneket és mutatom nékiek azt a Magyarországot, amit én ösmerek annak... Most harmadszor voltunk az én Pátriámban, Técsőn. Ezután már alig fogok máshova mehetni. Az emberek itt még olyanabbak, mint valahol – a táj, az erős, nagyszerű.

Irtózatossá küzdésemből került itt megmaradni milliók miatt. És mégis oda húzódom: az Isten háta mögé.

...A vidék nekünk... üdülés – végtelen szabadság!

...Dr. Rossaffynak a képet nem adom át lefényképeztetés céljából... Ma egy életrajzot akar írni rólam. Felhasznál... a múltammal együtt arra, hogy ha rólam mint „érdekes” emberről ír és meggyőződése ellenére megdicsér érdemeiket, fog utalni arra, hogy Ő számottevő munkát végzett a hazai kultúra érdekében, stb.

Meg vagyok győződve arról, hogy Ő, épp mint a Mesterei, képtelen az igazi belső értéket látni, a mesterséget, a festő mesterségét keresi, azt imádja, stb.

...Bennünk művészeti érzés külön-külön létezhetik: együttesen alig érezhetünk valamit.

...Otthon engem még mindig tárgynak néznek. Legjobb volna, ha egyáltalán nem törődnének velem. Majd jelentkezem egy kiállítással, ha szükségét fogom látni annak otthon ismét. Egyelőre tartsák tiszteltben azt, hogy visszavonulok tőlük, azért, mert nem tartozom hozzájuk érzés szerint se, sem mint ember, sem mint piktor. Rossaffy jobban tenné, ha helyettem erre érdemesebb egyénnel foglalkoztatná az otthoniakat. Ilyenfélét mondtam neki személyesen... Talán még azt is gondolta: szegény Öreg, ha tudná, hogy milyen irtózatossan meg foglak dicsérni.

...Meg vagyok győződve róla, hogy épp úgy érez velem szemben, mint a hazai állatánosság. Ferenczy a fiával, Thorma és Márk, Lykas t. b. nyomorékok lelkiileg.

...Éppen ezek... nem adnak a belértékre semmit – mert sebből bennük is kevés van!!

Végül: nekem a Nagybanaiak minden hitelemet aláásták, nem válogatták az eszközöket...

Ma a műteremben berámázottan állnak az idei nyár munkái. Kérik azokat Berlinbe és Bécsbe. A Rákóczi dolgozom most, és mindezekből ősszel a tanítványaim munkáival együtt kiállítást rendezek Budapesten – remélem, sok betyárnak meg fog reszketni a takony az orrában ettől.

Tulajdonképpen az az út, amin én mentem, az igazi művészet útja!

Boldognak érzem magam, hogy haladnom kellett és lehetett!!!

Az Öreg

Levél Walleshausen Zsigmondhoz, 1912

Kedves Úrfr!

Ugye, mi nem vagyunk vasból?!

Különben nekem is el kellett volna pusztulnom a szép pályámon, nem azért, mert nincs tehetségem a jóhoz, sőt éppen azért kellett volna pusztulnom. De még a legigazabb tehetséggel is csak ki kell vándorozni azt az utat, amelyet az igazak, a legnagyobbak útjának ismertem meg máig. Egyszóval: ezen az úton az emberfia teljesen magára van utalva és hagyatva.

Így könnyen elbukhatnék. Igaz.

De hát azért nem „muszáj” elhalni – meg aztán ez után is fel lehet állani.

Az én nyaram irtózatossá-gyalázatos, szomorú, sőt kínos volt!... A legvastagabb pofon – pardon: pofonok – után, amik ma is meg-látszanak szürkülő fejemben, belőle már rég elsajogtak a fájdalmak...

Gyalázatos árakért adhattam el néhány képemet... Ezzel a pénzzel megváltottam magam 9 esztendő után Técsőtől, ahol a piktorok maguk tettek tönkre mindent...

Ma úgy állok, hogy Isten után ismét remény és erő jutott a személyemhez. Annak, aki velem egy célt tud szolgálni, szolgálatára állhatok, de MA csak úgy tehetem ezt, ha megbecsülését látom annak, amit én adhatok. Ellenkező esetben én demoralizálhatom magam és ismét belém szuggerálódik a „Nagybanai okok” átka.

...Ha most kiállításom nem tud pénzhez jutni, úgy várjon tavaszig. Dolgozzon addig, amennyit 4 ökör sem képes elvégezni. Ha egyebet nem tehet – ceruza és papír akad elég – rajzoljon embereket.

...Tavaszig még a háborús dolgok is hétvégre tesznek mindent. De ha én Szigetre kerülök, úgy oda szívesen látom. Azt hiszem, minden tekintetben segítségére fogok tudni ott lenni.

Kívánom a legjobbat az esztendőre mindnyájuk részére.

Hollósy Simon

München, 1914. nov. 1.

Igen tisztelt-kedves Walleshausen úr!

...Técsőre szedt. 29-én indultunk. Utánunk zúdultak a menekülők: elleptek minden vonatot, azokon minden állásra és ülésre alkalmas helyet. Én október közepéig szándékoztam Técsőn maradni... Nem engedték meg, hogy szabadon dolgozhassunk – engem pláne elfogtak a munka mellől...

Az idén jó megrendeléseim voltak. Ezeket némely poggyászként adtam fel – 3 képet – Budapestre. Ezek nem értek velünk... Ma kártérítést kell követelnem: 5000 koronát igényelek, és jó, ha idők multával ennek egy semmitmondó részét fogom megkapni?!

Az iskolám július végén megszűnt. (Tanítványaim – Sz. T.) egy részét behívták (valószínűleg katonának – Sz. T.), a külföldiek részben hazahívták, az orosz alattvaló fiúkat Debrecenbe internálták. Itt, Münchenben az iskola megkezdődött. Máig ketten dolgoznak. E percben tehát a legkomolyabb bajok előtt állok. Csüggedésről természetesen nem lehet szó.

...A sorokból is érezhettem, a tapasztalatok is azt mutatják, hogy a tiszta érzés ösztönszerű utasítására írta hozzánk a megtisztelő, a legszívesebben küldött, végtelenül jóleső, biztató és nemes meghívást éppen akkor, mikor mindenkinek bőven módja van abban, hogy a fejéhez kapkodhasson... Nem tudom, hogy formálódna itteni dolgaink... Talán nyugodtabb időkön is jól fog esni annak a tudata, olyan helyre kerülhetni végre, ahol minket megértéssel, tiszta szívvel fogadhatnak; a mi... idegrabló mesteriségünknek... szüksége, hogy végre rendet-nyugalmat találhassunk. Erre az édes pártában az elmúlt esztendő után kevés kilátásunk lehet.

...Hollósyék

Végül két levél, ugyanazon tanítványaihoz címezve.

Febr. 2. 1917. München.

Kedves Juliska!

Én, az Öreg ma, 60. születésnapomon gondolkodok hosszú idők után arra a jelenetre, amit értéknek, embernek, szeretetnek ismertem meg az én őszinte, kedves tanítványnyómban és házában feleségemmel együtt.

...Még újabban irtózatossá hideg idő járja itt is. Egy időre beszüntettek színházat, iskolákat, sőt még nekem is be kellett szüntetni az iskolát; ez pedig 1896 óta még egyszer sem volt megszakasztva.

Az bosszant, hogy éppen tegnap, elsején jelentkeztek hozzám olyan emberek, akik Técsőre is ajánlkoztak...

...Rövid időn megválnék itt is minden, azt hiszem. Én azt szeretném, ha minél előbb Técsőre utazhassam.

Most az arcképeimen dolgozom, amit ha szerencsésen befejezhetek, boldogan indulnék innen útnak.

Remélem, ezzel a tennivalóval is leszámolhatok, erre is kerül majd szép idő egymás után, mint mindenre...

Az Öreg

Márc. 13. 1917. München.

Kedves Juliska!

Hála Istennek, ma holnap arra gondolhatunk, hogy hazautazzunk. Arról a boldogságról tehát, amit lehetővé oda jövetelünkről írt, legalább álmodnom lehet.

Ha a mostani viszonyok tényleg lehetővé tennék, talán boldognak érezhetném magamat ott, ahol eddig kizárólag kemény és nehéz esztendőket multak el a fejünk felett! És még így is jólesett a szülőföldem közelében lehetni; ott a szegény ember, a „félbolond” szerepét vállalni és viselni!

Máramaros megye! A medvék, a vadak hazája. Gyönyörű erdős dombok, a Tisza vize, nyomorult-elmaradt, fél-állat emberek birodalma.

IRODALOM

- Ady Endre: Hollósy Simon sorsa, Nyugat. 1918. I. 890. l.
- Aradi Nóra: Nagybánya értékeléséhez, 1953.
- Aradi Nóra: Száz kép a magyar történelemből, Bp. 1955.
- Benedek Klára: Hollósy Simon, Bp. 1953. /szakdolgozat/.
- Bernáth Aurél, Ferenczy Károly: Három királyok, Bp. 1935.
- Csók István: Az első kritika, Lyka Károly emlékkönyv, Bp. 1944.
- Farkas Zoltán: Hollósy Simon, 1857-1918. Vasárnapi Újság, 1918.
- Farkas Zoltán: Nagybánya a magyar Barbizon, Hung. Kurt, 1940.
- Ferenczy Valér: Nagybánya, Magyar Nemzet, 1940.
- Fülep Lajos: Magyar művészet, Bp. 1923.
- Genthon István: A nagybányai iskola, Szépművészet, 1944.
- Lengyel Géza: Hollósy és a két Feiks, Nyugat, 1910.
- Lyka Károly: Hollósy Simon, Művészet, 1918.
- Lyka Károly: Magyar művészetlet Münchenben, Bp. 1951.
- Lyka Károly: Festészetünk a két világháború között, Bp. 1956.
- Lyka Károly: Nagybánya jubileuma, Művészet, 1912.
- Márkus László: A nagybányaiak, Alkotmány, 1913.
- Marco: Hollósyék és a Gartenlaube, A Hét, 1904.
- Mogilevszkij A. P.: Tanítvány-mesteréről, Szovjet Kultúra, 1953.
- MNG levéltára.
- Molnár Ernő: Hollósy levelek, Magy. Műv. 1938.
- Németh Lajos: Hollósy Simon és kora művészete, Bp. 1956.
- Pogány Ö. Gábor: A nagybányai iskola, Szabad Művészet, 1948.
- Radocsay Dénes: Hollósy Simon leveleiből, 1951.
- Réti István: A nagybányai művésztelep története, Bp. 1954.
- Réti István: Nagybánya, 1922.
- Réti István: Fiatalkori emlékek, Bp. 1944.
- Réti István: Hollósy Simon, Bp. 1927.
- Réti István: Nagybányai művészek/Hollósy Simon/, Nyugat, 1924.
- Rózsaffy Dezső: Hollósy Simon és iskolája, A Műbarát, 1922.
- Soltész Zoltánné: Hollósy Simon leveliből, 1953.
- Surányi Miklós: Hollósy Simon, A Hét, 1918.
- Szablay János: Nagybánya, 1912.
- Szokolay Béla: A nagybányai művésztelep, Cluj, 1926.
- Takács Zoltán, F.: Hollósy Simonról, 1918.
- Tabéry Géza: Nagybánya, Erdélyi Helikon, 1922.
- Tövis: Hollósy és mások, A Hét, 1918.
- Tihomirov, A. Ny.: Hollósy Simon, Szabad Nép, 1948.
- Tihomirov, A. Ny.: Hollósy Simon, Szabad Művészet, 1956.
- Ybl Ervin: Hollósy Simon és Max Buri, 1948.
- Walleshausen Zsigmond: Hollósy Simon, Nyugat, 1917.
- Walleshausen Zsigmond, Cselényi: A festőkapitány. /Hollósy Simonról/, Nyugat, 1935.

Ez az én piktör-tanyám! Sok kedves emlék köt ide előkelő emberek azok közül, akik velem jártak ott. Nekem pedig az egész életem öröme-fájdalma ott érhetett meg Técsőn a városvégi viskóban.

Na de most VÉGRE hogy nekem is sikerem lehettek a piktúra révén – a vándorbotot most eldobhatom, sőt én is nyugodt polgári életet remélhetek.

Terveim vannak a nyárra nézve! Vetemény magvakat vásároltunk. Dolgozni és élni akartunk emberileg.

Vajon nem fogja-e a mi veteményeinket, a munkát, reményeinket idegen, durva járás legázolni?

Ez is így, az ember sorsa lenne? ez alól nincs kibúvó.

...Az Öreg – Hollósy Simon

Mit lehetne kommentárként Hollósy leveleihez hozzáfűzni? Legfeljebb azt a kérdést, amelyre a válasz egykori kortársait is foglalkoztatta: vajon nem a (levelekben) leírtakban is kereshető és található meg az oka annak, hogy egyetlen técsői Hollósy-tanítvány sem jutott el a müncheni és nagybányai szintre?

Hollósyt, a Mestert – minő kivétel a művészetekben – nem multák felül tanítványai.

Tettben a jellem

(A MAGYAR IRODALOM SAJÁTOS KEZDEMÉNYEI KÁRPÁTALJÁN A XX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN)

Ezzel a címmel (és alcímmel) látott napvilágot a napokban Eperjesi Penckófer János legújabb kötete és szinte napok alatt irodalomtörténeti bestseller lett.

Anton Csehov fogalmazott a következőképp: Vannak könyvek, melyeket át kell lapozni, vannak, melyet át kell olvasni és vannak könyvek, melyeket át kell rágni és megemészteni.

Penckófer műve az utóbbiak közé tartozik, mert egyedülálló mestermű, mint aktualitása miatt, mint tartalmilag, szerkezetileg, mint hatalmas anyaggazdagsága szempontjából (is).

Görömbei András, akadémikus a következőképpen vélekedik: „A kilencvenes években Penckófer János a kárpátaljai magyar irodalom egyik legértékesebb fejezetét alkotta meg költői, prózaírói és irodalomtörténeti munkásságával. Hamuther című díjnyertes kisregénye (az *Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány* kisregénypályázatának kiemelten díjnyertes műve – Sz.T.) az egész magyar nyelvterületen ismertté tette nevét. Versei is méltán kaptak helyet a teljes mai magyar irodalmat átfogó analógiában is. Irodalomtörténeti tanulmányai alapján pedig bizonyosan állítható, hogy ma ő a legalaposabb ismerője a magyar irodalom Kárpátalján keletkezett részének.

Kárpátalján a magyar irodalom évtizedeken keresztül természetellenes körülmények között tengődött. Egyrészt a politikai kiszolgáltatottság, másrészt pedig a hatalomhoz való idomulás okozott benne súlyos zavarokat. Eperjesi Penckófer János *Tettben a jellem* című könyve igazi hézagpótló munka. a szerző alapos ismeretek alapján, belülről méri föl ennek irodalomnak múltját és jelenét, folyamatait és jelentősebb életműveit egyaránt... Ez a könyv nemcsak a Kárpátalján született magyar irodalomnak, hanem az egész kárpátaljai magyarság önismeretének is alapműve.”

Eperjesi Penckófer János neve és művei közismertek nemcsak szűkebb

pátrájában, hanem annak határain túl is. Nagyszőlősen született, az Ungvári Egyetem szerzet tanári diplomát magyar nyelv és irodalom szakon. A Debreceni Egyetem Irodalomtudományi Intézetében Ph.D.-fokozatot szerzett.

Az 1990-es évektől jelennek meg versei, prózai írásai, kritikái, tanulmányai honi és külföldi kiadványokban.

Évekig volt főszerkesztője a Hatodik Síp című folyóiratnak. A Magyar Rádió Rádiószínháza 1992-ben bemutatta Kopogtatnak című hangjátékát. A fennem említettekén kívül további kötetei: *Mert* (1993), *Marad a part, a víz...* (1997), *„Mellesleg”* már ifjú korában, mint ismert szobrászt, tartották számon.

Ő maga így vall művéről:

„Soha nem kényszerültem arra,

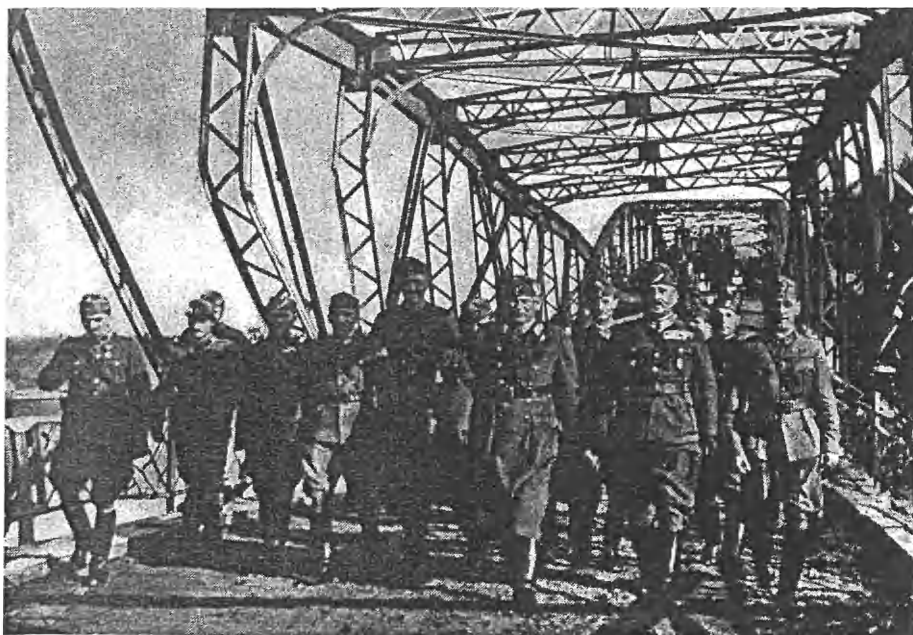
hogy szakmaként fogom művelni az irodalmat, ugyanakkor mindig is nagyon közel állt hozzám. Ez az irodalomtörténeti monográfia a kárpátaljai magyar irodalom ötven évéről szól, ellenben nem leírása valamilyen általam ismert folyamatnak. Arra törekedtem, hogy olyan szerkezetet struktúrát hozzak létre, ami úgy működik, mint egy irodalmi műalkotás”.

A regény által boncolgatott, s a határon túli magyarság számára rendkívül fontos „menni vagy maradni” problémakör kapcsán a szerző így fogalmazott:

„Kiteljesedni csak úgy tud a szakmáját művelő ember, ha mindig van hozzá Haza mennie.”

(Eperjesi Penckófer János: *Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében. 2003. Magyar Napló. A könyv megjelenését támogatta: Nemzeti Kulturális Alapprogram, Magyar Könyv Alapítvány, Illyés Közalapítvány.*)

Sz. T.
Kárpátalja

A felrobbantott técsői Tisza-hídon a 19. önálló dandár parancsnoka – Csátary József tábornok – és a dandártörzs átlépi a trianoni határt.

PÁRBESZÉD AZ AUTONÓMIÁÉRT

Az Erdélyi Magyar Kezdeményezés RMDSZ-platform Nyilatkozata az RMDSZ választási programjáról

Az Operatív Tanács által kijelölt, anonim választási program-bizottság augusztus 19-én eljuttatta az általa összeállított „2004 Élhetőbb országért” című „dokumentum probléma-leltárt” véleményezés céljából az Erdélyi Magyar Kezdeményezés Elnökségéhez. A negyedszáz oldal terjedelmű választási program-tervezetre rendkívül rövid határidővel, augusztus 23-án délelőtt 10 óráig kellett a platformnak válaszolnia. E célból augusztus 21-én az EMK elnöksége ülést tartott, és elkészítette a „2004 Élhetőbb országért” című RMDSZ választási program-tervezet elemző kiegészítését, sőt Szövetségünk csúcsvezetőinek szánt elvi fenntartásait külön Nyilatkozatba foglalta.

M áskülönben az EMK – noha augusztus 19. előtt nem ismerte a szóban forgó, „2004 Élhetőbb országért” című választási program-tervezetet –, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség egyre súlyosabb erkölcsi-politikai válságának megszüntetésére megoldást keresve, Memorandumot készített. Ezt – az Erdélyi Napló múlt havi 24-i számában közzétett – Memorandumát az EMK Elnöksége az RMDSZ választási program-tervezetre adott első válaszában tekinti, második válaszában pedig az augusztus 21-i Nyilatkozatát, melyet kiegészített a választási dokumentumnak szánt SZKT Határozat-tervezet te-

temes számú szövegmódosító javaslatával. Az RMDSZ keresztény-nemzeti platformja most, a törvényhozók választásának előkészületi heteiben az RMDSZ erkölcsi-politikai válsága ügyében harmadszor fordul a média nyilvánosságához.

Időközben, augusztus 27-én az Erdélyi Magyar Kezdeményezés megkapta az első, „2004 Élhetőbb országért” című RMDSZ választási program-tervezetnek „Párbeszéd az autonómiáért” hangzatos című variánsát is, amelynek ugyancsak névtelenségbe burkolódzó szerzői nem hasznosították sem a platform Memorandumában (augusztus 18.), sem a Nyilatkozatában (augusztus 21.) megfogalmazott el-

vi kifogásokat, bár az EMK idejében eljuttatta mindkettőt az RMDSZ országos elnökéhez, MARKÓ Béla úrhoz, illetve a programkészítők vezetőjéhez, KÖTŐ József úrhoz.

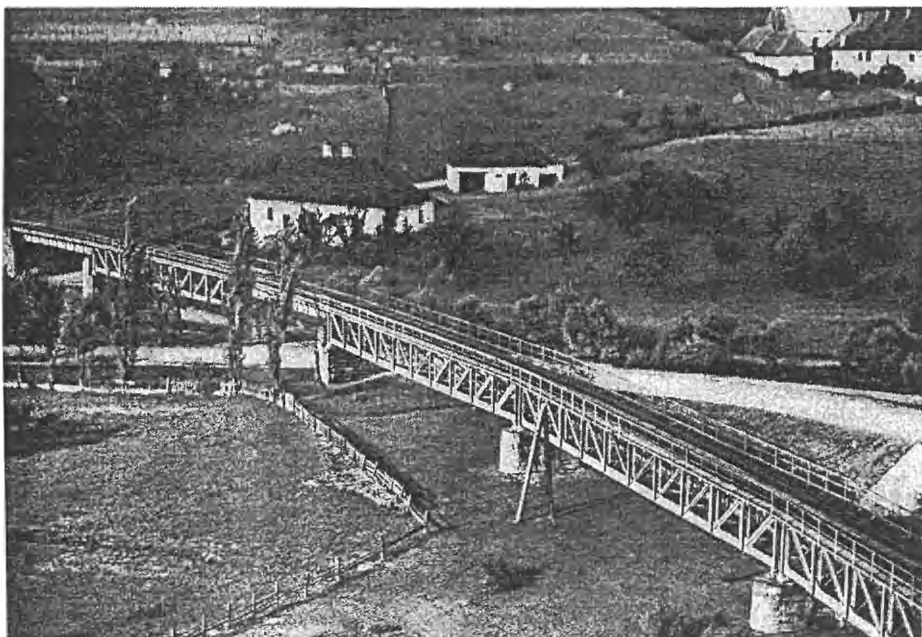
Ennek a pseudo, új variánsnak, sajátos „párbeszéd”-nek is jó néhány passzusa ellentétes Szövetségünk érvényes Programjával!

Joggal kérdezhetnénk, hogy vajon miért kényszerítenek bennünket, hogy a Szövetségünk nevében program-tervezeteket gyártó anonim szerzőkkel „a süketek párbeszédét” folytassunk. Mert a „Párbeszéd az autonómiáért” című szövegről ugyanazt vagyunk kénytelenek megállapítani, mint elődjéről: **nemcsak ellentétes Szövetségünk érvényes programjával, hanem egészében életidegen megindokolatlanul önelégült szemléletű.**

Pedig az erdélyi magyarság egyetlen közképviselői és érdekvédelmi szövetsége, az RMDSZ a két kongresszusa közötti időszakban közzétett választási programjának köteles lenne válaszolni az erdélyi magyar választók alapvető kétélyeire, amelyek az RMDSZ csúcsvezetésévé előlépett, „egyszínű” Operatív Tanács és Szövetségi Képviselők Tanácsa politikai-társadalmi irányultságának, sajátos elkötelezettségének következményei, amelyhez az RMDSZ VII. Kongresszusával egy időben, 2003 februárjában, a szatmárnémeti „Láncos-templom”-ban elindított folyamat – az **Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács** létrehozása és feladatvállalása – erőteljes kontrasztot alkot.

Szövetségünk választási programjának válaszolnia kellene egy sajátos ellentmondásra, hogy a „Párbeszéd az autonómiáért” választási program-tervezet névtelenségbe burkolódzó szerzői által nem létezőnek tekintett Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács vállalja az RMDSZ IV. Kongresszusa (Kolozsvár, 1995. május 27.) óta valamilyen RMDSZ Programban szereplő **háromszintű autonómia-koncepciót**, továbbá a romániai magyar nemzeti közösség mi voltunkból következő feladatrendszert, elsősorban az ún. **kettős állampolgárság követelését**, miközben az RMDSZ

Operatív Tanácsa, illetve ennek viszonyulásait tükröző, szóban forgó mindkét RMDSZ választási program-tervezet, valamint SZKT Határozat, amelynek megszavazását FRUNDA György vezényelte le a Szövetségi Képviselők Tanácsa tegnapi ülésén, a romániai magyarság mindkét említett alapvető preferenciáját mellőzi vagy kilúgozza.

A gyimesi ezeréves határ. (Csík vármegye.)

Jellemző ahogyan a „**Párbeszéd az autonómiáért**” áldialógus alkotói a **területi autonómia** helyett a zavaros és semmitmondó „**területi alapú közösségi autonómia**” szókapcsolattal kísérleteznek (1/5/Törvénytervezetek/i) a három-szintű autonómia koncepcióban a tömbmagyarság számára egyértelműen megfogalmazott önrendelkezési igény, a területi autonómia egyértelmű megnevezése helyett, amely már régóta élő valóság, az európai valóban demokratikus államokban, Katalóniától az Åland-szigetekig. Sőt, néhány sorral alább az „autonómia-párbeszéddel” hivalkodó Anonymusaink a Megjegyzések cím alatt fölmelegítik az utódállamok antidemokratikus és xenofób többségi politikáinak azokat a területi autonómia-ellenes érveit is („a területi autonómia = kis magyar nemzetállam” stb.), amelyek az Európai Tanács Közgyűlése Andreas GROSS, *Az autonóm régiók pozitív tapasztalata, mint konfliktusmegoldást sugalmazó ihletforrás Európában* című jelentésének 1334/2003. számmal ET Határozattá emelése óta nem csupán tudománytalanok, hanem nevetségessé is.

Idei bővítése előtt az Európai Unió 15 tagállama közül már 11 bevezette (2003. június 4-e óta még Románia is) a kettős állampolgárság intézményét. Ennek a széleskörű elterjedtségű jogintézménynek követelését elsőként, 11 éve az EMK tárta a Kárpát-medencei közélet nyilvánosságára el, míg az RMDSZ csúcsvezetése számára, így Szövetségünknek – a pesti Kempinski Hotelben, december elsején MEDGYESSY, NASTASE körében pezsgőző – milliárdosai számára még ma sem létezik, mint ahogyan a kettős állampolgárság híján hosszú hónapok óta magyarországi vízumra várakozó sok tízezer erdélyi magyar nyomorúsága sem. Azoké, akik ezután a maguk és családjuk mindennapi betevő falatjára valót mostoha anyaországunkban, vendégmunkásokként, beutazásuk schengeni akadályozottsága miatt, az eddigénél is nehezebben tudják megkeresni.

Az életidegen szemléletnek másik tünete, hogy a csúcsvezetésből egyesek következetesen kerülgetik az RMDSZ programjába foglalt „**romániai magyar nemzeti közösség**” megnevezés, hivatalos ön-megnevezésünk használatát. Pedig azoknak is, akik Szövetségünk vezetőségében nem nemzetben gondolkodnak, ideje lenne végre tudomásul venniük, még ha nem is tetszik a román politikumbeli szövetségeseiknek, hogy nem „akármilyen” magyar közösség vagyunk, hanem szülőföldünkön őshonos „magyar nemzeti közösség” – az ún. „nemzetiségek” vagy „nemzeti kisebbségek” jogaihoz képest – többletjogokra érdemesített magyarok! (Egyébként Szövetségünk Programjába, akárcsak a három-szintű autonómiakövetelés, a „romániai magyar nemzeti közösség” ön-megnevezésünk az EMK követelésére, hosszas és

nyilvános vita után, többségi szavazással, kongresszusi döntéssel került, ugyancsak Kolozsvárról, 1995. május 27-én.)

A romániai magyar nemzeti közösség egésze naponta szembesülhet a román politikum komikus demagógiájával, amilyen például szövetséges-kiválóságunk, Adrian SEVERIN úr elhíresült mondása volt, mely szerint az „erdélyi magyarság számi iker az erdélyi románsággal” (elhangzott a 2003. évi tusványosi rendezvény záróülésén), valamint az Európa boldogabbik felében elképzelhetetlen sovén uszítással, amilyen például a bukaresti „OTV” tévé fasisztanáci elkötelezett mősora ANTONESCU, a náci-barát conducator testamentumáról (Gabriel SIMA szerkesztésében, 2004. augusztus 21-én), vagy az olyan jellegű provokációval, mint amilyen a csikszeredai rendőrség előtt idén nyáron felállított „mártíremlékmű” etc. A „**Párbeszéd az autonómiáért**” RMDSZ választási program-tervezet életidegenségének jellemző sajátosságaként még csak tudomást sem vesz a román nemzetstratégia egyéb torz megvalósítási formáiról sem, így a Székelyföld elrománosítási kísérleteiről.

Azért is teljesen életidegennek tartjuk a „**Párbeszéd az autonómiáért**” választási program-tervezetet, mert a romániai magyar nemzeti közösség valós társadalmi-gazdasági gondjainak megnevezése és az esetleges orvoslási javaslatok vázoló helyett, olyan üres ígérgetések egész sorát tartalmazza, melyek megvalósítását az ország uralkodó pártjai sem vállalhatják, melyek messze túlmutatnak a balkáni nyomorba merült társadalmunk valós lehetőségein.

2004. szeptember 5.

AZ EMK ELNÖKSÉGE

535 600 – EMK Székelyudvarhely,

Tamási Áron út 15.

e-mail: emkrmdsz@xnet.ro, tel/fax:

00-40-266-211 697, 00-40-722-790 924

ELŐADÁS-AJÁNLAT

A Hunyadi Öregcserkész Munkaközösség (HMK) vezetője vagyok. Választott munkaterületünk A magyarság külföldi hírnevének javítása, ellenfeleink propagandájának ellensúlyozása, idegen kormányok felvilágosítása. A magyar lobby csoportok és a mindenkor magyar diplomácia munkáját is hatáson kívánjuk előkészíteni és angolnyelvű szakirodalommal támogatni. Távlati célunk a Duna-medence népeinek megbékélésének feltételeit feltárni. és lehetővé tenni.

Tevékenység: Angolnyelvű magyar történelmi tárgyú könyvek kiválasztása vagy íratása, fordítása, nyomtatása, vásárlása és azok ingyenes terjesztése.

Eddig kb. 65 000 könyvet, autonómiával foglalkozó „Fehér könyvet”, és CD lemezt osztottunk szét ingyen a főként amerikai egyetemi könyvtáraknak, kutatóintézeteknek, kormány hivataloknak, EU képviselőknek, vezetőknek, washingtoni és budapesti külföldi követségeknek, külföldi média tudósítókknak. Honlapunkon kb. 80 angolnyelvű magyar és Kárpát-medencei népek történelmi könyvei és kb. 28 dolgozat és cikk olvasható illetve letölthető. Ugyancsak szétosztottunk szerb-, román- és orosznyelvű történelmi zsebkönyveket. A szlovák nyelvű most kerül nyomdába.

Október 15-től, december 14-ig Budapesten lesznek. Szívesen vállalkozunk előadásokat – ingyen –, legalább húsz személy részére, az alábbi tárgykörökben: 1. Magyar-

ország híre Nyugaton. 2. Mit tesznek a hazá érdekében a nyugati magyarok? 3. A külföldi magyar propaganda, illetve annak hiánya. 4. A Hunyadi M. Öcs. Munkaközösség angolnyelvű, magyar történelmi tárgyú könyvkijelölése.

Vidékre is szívesen elmegyek. Ez esetben a helyi közlekedésről és szállásról a meghívó szervezet gondoskodik.

Magyaródy Szabolcs, Kanada.

E-mail cím: corvinus@mountaincable.net.

Honlap: www.hungarianhistory.com

Az 2004 tavaszi előadásaim:

1. Április 28. Pilisvörösvár. A polgári kör rendezésében
2. Május 3. „Határok nélkül” rádió adásban
3. Május 12. A „Vasárnapi újság” riportereivel, beszélgetés
4. Május 19. A Tolcsvay klubban felszólalás
5. Május 13. Előadás az Uránia mozi alsó termében fiatal újságíróknak
6. Május 22. Előadás az Erdélyi Szövetség közgyűlésén
7. Május 26. A Kráter Könyvkiadó: könyv méltatás
8. Május 27. Előadás a Solymár Koncertív Körben
9. Május 4. Az MVSZ Magyarok Világkonf. Előadás „Magyarság és a Nyugat”

ADOMÁNYOK (Ft)

BELFÖLD					
Ágyi Éva dr.	Jánoshida	1.500.-	Penkert Sándor	Veszprém	2.000.-
Álmási László	Bp.	2.000.-	Reiter József	Bp.	4.000.-
Bács Ildikó dr.	Jánossomorja	2.000.-	Szakács Zsolt	Győr	5.000.-
Bálint Nagy Ildikó dr.	Pilis	3.000.-	Szakács Zsolt	Győr	2.000.-
Bognár Magdolna	Bp.	1.000.-	Torma Ákos dr.	Kaposvár	2.000.-
Csupor Dezső	Szeged	2.000.-	Tóth-Kurucz Gabriella	Bp.	1.000.-
Hoyos Imre	Bp.	2.500.-			
Inspurger Antal dr.	Veszprém	2.000.-	KÜLFÖLD		
Kálmán Győző	Szombathely	1.500.-	Fodor Albert	USA	70.- \$
Kotsis Lajos dr.	Nógrádgárdony	1.000.-	Lázár Zoltán dr.	Belgium	70.- E
Kovács Árpádné	Gyöngyös	2.000.-	Nagy Lajos	Belgium	10.- E
Lőrinczy Zsigmond	Gödöllő	500.-	Zsidó László dr.	Olaszország	4.000.- Ft.
Nagy Ferenc	Pécs	2.000.-			
Obál Ferenc dr.	Szeged	10.000.-	Köszönjük!		

FONTOS TÁJÉKOZTATÓ

Az Erdélyi Magyarság fennállása, 15 év óta mindent megtett azért, hogy ébren tartsa a nemzet iránti felelősségérzetet mindazokban, akikben még parázslík ez a sokakban kihunyóban lévő nélkülözhetetlen érzés, akik nem csak a mának élnek, hanem képesek a jövőben is gondolkodni. E zavaros másfél évtizedben megjelenő lapunk értékei közül különös fontosságú volt, hogy függetlenségét végig megőrizte, és nem kötelezte el magát. Feltehetően gondjainknak is ez a fő okozója. Úgy is mondhatnánk, hogy éppen gondjaink igazolják valódi függetlenségünket.

Kevesek előtt nyilvánvaló, de ma sehol a világon egy ilyen jellegű lapot (központi)támogatások, vagy hirdetések nélkül hosszabb ideig fenntartani nem lehet. Még az ún. „menő” lapok, folyóiratok költségeinek 50-60 %-át is a hirdetési bevételek fedezik. Erre, mint jól tudják, lapunk jellegéből eredően mi nem számíthatunk.

Rendszeres támogatást sehonnan nem kaptunk, de egy-egy pályázattal, „lobbi tevékenységgel”, na meg olvasóink, támogatóink ildozatával sikerült lapunkat mind a mai napig életben tartani annak ellenére, hogy a hiatalosságok részéről az erős, sokszor vihas ellenszél tartós volt, s tartós ma is.

(Tavaly – mint azt már előző számunkban is írtuk – míg a Nemzeti Kulturális Alapoz benyújtott első pályázatunkra az elutasításról írásos értesítést kaptunk, addig a második kettőre már nem is reagáltak. Sőt, amikor erről az idén visszaérkezett tértivevényrel bizonyíthatóan érdeklődtünk, erre is csak a agy hallgatás volt a „válasz”.)

Ha sikerülne előfizetőink/támogatóink táorát csupán 1000 fővel növelnünk, lapunk fenntartó lehetne.

Vessük össze ezt csak az utóbbi évtizedben Erdélyt elhagyó 250.000 lélekkel, melyől csak az orvosok 3000-en vannak. Illúó lenne a szülőföldet akár kényszerből is hagyókra számítani az erdélyi magyarságól szóló lapnak?

Orbán Viktor még 2001-ben lapunk megítésére meghozta az egyedül helyes döntést (lásd Erdélyi Magyarság 2002/49. sz.). oldal). Ez az összeg évekre biztosította a lapunknak a biztonságos fennmar-

dást, és a megjelenések gyakoriságát is növelhettük volna. Sajnos azonban miniszterelnökünk akkori (pár évvel azelőtt még Erdélyben lakó) néhány udvaronc cselédje ezt a segítséget, a 2378/2000. sz. Kormányhatározatot elszabotálta. Ugyanakkor a jelenlegi kormánynak a legkisebb gondja is nagyobb a határon túli testvéreinkkel való őszinte törődésnél, így ma lapunk a túlélésért küzd.

Mit tehetünk ilyenkor? – támogatóinkhoz, olvasóinkhoz fordulunk.

Ha úgy ítélik meg, hogy erre a független lapra továbbra is szükség van, úgy kérjük, hogy barátaik, ismerőseik körében népszerűsítsék lapunkat, szerezzenek támogatókat. Akár úgy is, hogy megajándékozzák őket lapunk előfizetésével/támogatásával, vagy továbbadják a korábbi lapszámokat.

A mellékelt csekken egyszerre több személy támogatása is befizethető, de ez esetben kérjük, hogy ezt a pontos címmel le-velben közöljék az alapítvánnyal.

Azoknak a (belföldi)támogatóinknak, akik legalább 3.000.- Ft támogatást nyújtanak, egy évig küldjük lapunkat az Erdélyi Magyarságot – jelenlegi körülmények között ez 4 számot jelent.

Miként azt már korábban is írtuk, előfizetést/támogatást minden esetben csak a tárgyév végéig fogadunk el, s minden e feletti összeget alapítványi támogatásként könyvelünk – hacsak a támogató másként nem rendelkezik. Adószámunk: 19667173-1-43.

A befizetett adományokról kérésre ún. APEH igazolást állítunk ki, aminek értelmében a befizetett összeg 30%-ával a személyi jövedelemadó összege a befizetés évében csökkenthető, az idevonatkozó érvényben lévő rendelet szerint. Ha valaki igazolást kér erről, úgy ennek legegyszerűbb módja, hogy a befizetési utalvány „Közlemény” rovatában feltünteteti adóigazgatási számát – így utalva erre. Ez nagymértékben könnyíti, gyorsítja munkánkat.

Még egyszer megköszönve támogatásukat, a lap valamennyi olvasóját szeretettel köszönti

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinelle Street Manly Vale
2093 Australia
Tel./fax: 612-9907-6151

Belgium:

gr. Teleki Kálmán
Bovenberg 122
1150 BRUXELLES
Tel.: (02) 770 16 01
Bank: 310-0737944-54

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdorp,
Postabank No. 653 557
Tel.: 07/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Karácsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416)533-963

Nagy-Britannia:

Klára Morvai, Hungarian Book Agency
P. O. BOX 1956
Durham DH1 2GA
Tel.: 00 44-191-272-2446
Fax: 00 44-191-368-4198

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8046 Zürich, Wehntalerstr Str. 295.
Tel.: 41/1/372-3201
Zürcher Kantonalbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járni
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 046/14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Azokban a – főleg európai – országokban ahol nincs lapunknak képviselője, olvasóink támogatásukat akár címünkre postázott csekkel, akár money orderrel rendezhetik, de küldhetnek postai „COUNTPONT” is. Amennyiben magyarországi ismerőseiken keresztül akarnak támogatást nyújtani, úgy kérésre (akár üzenetreggítónkon keresztül is) csekket küldünk.

Kedves Ildikó

Nagyon köszönöm a Történelmi Szemlét és a Jordáky féle írásos fordítást. Ha nem veszi rossz néven, egy-két megjegyzést tennék ezekre.

A MADOSZ történetéhez, tevékenységéhez hozzászólni nem akarok, nem is tudok, mert nem vettem részt benne. Legfeljebb egy megjegyzésem volna: Maga a két világháború közötti magyar kisebbség életét a Romániai Kommunista Pártnak és a MADOSZ-nak szerepével azonosítja. Úgy érzem, így nem teljes igényű a történelmi kép, amit bemutat.

Fontosabb ennél az, amit Demeter Béla közvetítésével (és lakásán) 1944. augusztus 24-i (Jordáky írása szerint augusztus 27-i) éjjeli találkozóról ír, amelyen gróf Teleki Béla, Dálnoki Veress Lajos, Demeter Béla, Kovács Katona a másik oldalról. Rendkívül érdekes közlés ez, s meg kell jegyezni, hogy én erről mostanáig mitsem tudtam a résztvevők sajnos, csaknem kivétel nélkül meghaltak azóta ennek még próbálok utána nyomozni, valószínűleg eredmény nélkül. Nem tudok természetesen arról sem, hogy ezt a találkozást Márton Áron püspök helyesléssel fogadta, de annak tanúja vagyok, hogy Tamási Áronnal az épen Kolozsvárt tartózkodó Márton Áront tájékoztattuk a Békepártiakkal való megbeszéléseinkről, s ő ezeket helyeselte. Az hiszem, ez fontos dolog, mert tudtommal odáig nem fordult elő, hogy egészen különböző világnézetű emberek mindnyájukat egyformán foglalkoztató problémákról leültek volna tanácskozni.

Az Erdélyi Magyar Tanács nem augusztus 29-én alakult meg. Az nap valóban volt egy tanácskozás az egyházfők, a főispánok, és a hadtest megbízottja között (utóbbi dr. Ziegler Vilmos volt), de csupán annyit határoztak, hogy tájékoztatták a kormányt az erdélyi helyzetről, de egy szélesebb bázison nyugvó erdélyi magyar összefogás létrehozása szoba sem került.

Augusztus legvégén, illetve szeptember legelején Teleki Béla is, Mikó Imre is és én is Pesten voltunk, Teleki Béla ekkor már igen határozottan lépett fel Horthynál a fegyverszünet ügyében, én ugyanerről a fiatal Horthy Miklóssal tárgyaltam. Szeptember 1-én semmi esetre sem lehetett tanácskozása a Magyar Tanácsnak, és Dálnoki Veress Lajos soha nem ígérte azt, hogy felsőbb parancs nélkül szembefordul a németekkel. Azonban Teleki Béla Pesten megkapta a D. Veress számára való utasítást Kolozsvár nyílt várossá nyilvánításáról s ezt az utasítást ő, maga vitte le Borsajúfaluba, Dálnoki Veress főhadiszállására. Sajnos, a Dél-Erdélyre irányuló katonai akciót nem tudtuk megakadályozni, noha a külügyiek erősen ellenezték. A katonák viszont azt tartották, hogy az orosz erő pánicsaiból állt elsősorban s ezeknek széles tére van szükségük, erejük kibontakoztatására. A katonák azt remélték, hogy a kárpáti hágókat még az orosz erők odaérkezése előtt elérik. Ez azonban nem sikerült, s a helyzet a magyar-román viszony szempontjából nagyon kedvezőtlen volt. – Ezekben a hetekben vitte le báró Bánffy Dániel Dálnoki Veressnek azt a kormányzó által aláírt okiratot, hogy ha netán a németek elfognák, Dálnoki Veress bízta meg az államfői és a miniszterelnöki teendők ellátásával (homo regius). Egyébként a Béke-

pártiakkal már július legeleje óta folytak tanácskozásaink, ezeken az Erdélyi Párt részéről Mikó Imre, a párt főtitkára, Demeter Béla lapszerkesztő és én vettünk részt, ezekről mindig részletesen tájékoztattuk Teleki Bélát is, aki a román átállás – azaz augusztus 23. után – maga is bekapcsolódott ezekbe a megbeszélésekbe, sőt ezekben ő vált döntő tényezővé. – Mind a Béke-pártiak, mind mi egyre többen beavattunk be megbeszéléseinkbe, s így szinte természetesen adódott, hogy szeptember elején ezek a megbeszélések az Erdélyi Magyar Tanács megalakulására vezettek. – Bánffy Miklós nem vett részt ezeken a tanácskozásokon, nem volt jelen a Magyar Tanács szeptember 12-i alakuló ülésén sem (ahol Teleki Bélát választottuk meg a Tanács elnökévé), és szó sincs arról, hogy Bánffy Miklós „valóságos futárszolgálatot” teljesített a kormány és az Erdélyi Ma-

Vita Sándor (1904–1993)

gyar Tanács között”. Ezt ő sem állítja a Ráday levéltárban levő emlékezéseiben. Valószínű, hogy szeptember 17. táján ő is kormányzói kihallgatáson volt a fegyverszünet ügyében, de erről tudtommal senkit sem tájékoztatott. A döntő kérdés a fegyverszünet kérdésében egyrészt Teleki Bélának minisztertanácsban való erőes fellépése, másrészt az Erdélyi Magyar Tanács memorandumának Teleki Géza által történő átadása volt. – Természetesen közben sok helyi feladatban kellett igen aktívan dolgozni, így a kommunista foglyok kiszabadításában is. Megjegyzem, hogy a városnak október 11. előtt nem volt „új vezetősége”, Tudor Bugnariut, Teodor Vescant, Csögör Lajost és Demeter Jánost az oroszok nevezték ki a város, illetve a megye élére. – A városi őrségnek kevés feladata volt inkább az egyes üzemek munkásőrségei tevékenykedtek eredményesen az üzemek leszerelése stb. ellen.

Ami Jordáky feljegyzéseit illeti, a dátumokban sok a tévedés. Igaz, hogy Kovács Katona Jenő mindig erőiesen követelte a németekkel való fegyveres szembefordulást, azonban elvtársai nem támogatták őt ebben, érthető módon azért, mert egy ilyen ellenállás rengeteg áldozatot követelt volna és Kolozsvárt esetleg elpusztítják a németek. Dálnoki Veress azzal in-

dokolta azt, hogy nem fordul szembe a németekkel, hogy a 2. hadseregben volt a német egység és a vezérkarban sok volt a német tiszt, tehát egy ilyen akciót nem lehetett volna titokban előkészíteni. Egyébként semmi szükség nem volt október 4-én arra, hogy a hadsereg parancsnokot az Erdélyi Tanács képviselői felkeressék, hogy a magyar hadsereg harc nélkül vonuljon ki Kolozsvárról, hiszen az erre vonatkozó kormányzói utasítást éppen Teleki Béla vitte le már korábban Dálnoki Veressnek. – Valószínűtlennek tartom, hogy Bánffy Miklós gróf szeptember legvégén a fegyverszünet ügyében szeretett volna kormányzói kihallgatást kapni, de nem kapott. Ekkor már elindult a fegyverszünet bizottság Moszkva felé újabb akcióra már nem volt szükség. Erről nyilván nem tudtak Balogh Edgár és Jordáky, meg Tamási Áron.

Úgy hiszem, hogy Báró Atzél Ede, Fauszt Imre és Dudas nem augusztus végén keresték fel Jordákyt, hanem szeptember közepén. Ők, Fauszt Imre publikált visszaemlékezése szerint, szeptember 26-án jutottak el Moszkvába, ott igen szívélyesen fogadták őket, a cél annak megtudása volt, hogy az oroszok hogyan fogadnának egy Horthy által kiküldött fegyverszüneti bizottságot. Kedvező válasszal tértek vissza, de ennek már nem volt jelentősége, mert közben a Faragó féle delegáció elindult Moszkvába. El tudom képzelni, hogy Atzélék valóban álmódóztak egy erdélyi magyar tanácsköztársaságról de nem nagyon hiszem, hogy a Jordákyékkal való tárgyalásnak ez lett volna a célja. Első kérdés a fegyverszünet volt.

Abban, amit maga Ildikó ír, hogy Mikó és Józsa már 1943-ban megállapodtak, hogy az erdélyieknek önállóan kell cselekedniük s ezt Teleki Béla a parlamentben is bejelentette, erősen kételkedem. De rendkívüli jelentőségűnek tartom, hogy a legkülönbözőbb gondolkodású, világnézetű emberek 1944-ben össze tudtak fogni a közös erdélyi érdekek védelmében. Annak, hogy a fegyverszünet akció megbukott, már nem az erdélyiek voltak az okai.

Kedves Ildikó, talán ezek a kis kiegészítések és helyesbítések segítik a munkáját, amihez szívből kívánok szép sikereket.

Szívélyesen köszönti

Vita Sándor

Budapest, 1983. május 15.

Néhány napja az Akadémiától megkaptam a Történelmi Szemle 1982/83. számát és abban a Maga tanulmányát a „Madosz és az Ekésfront”-ról. Nagy érdeklődéssel olvastam, és nem mondhatom, hogy mennyire örülök, hogy ilyen kérdésekkel foglalkozik, tudom, hogy lelkesedéssel és a téma erdélyi ügy iránti szeretettel. Köszönöm annak, aki küldte. Fel szeretném azonban hívni a figyelmét, hogy a tanulmányban számos tévedés van, főleg 1944-es őszi eseményekre vonatkozóan, ami bizonyára forrásai révén került bele. Én elsősorban azokat vettem észre, amik rám is vonatkoznak, de ilyesféle még több is lehet.

Többek közt:

479. oldal 3. bekezdés: Demeter Béla lakásán soha nem voltam, tehát ott

nem is tárgyalhattam. A parlamentben 1944. július végén nem jelenthettem be, hogy az erdélyiek önállóan fognak cselekedni. Ez már azért is értelmetlen állítás, mert a román kiugrás csak augusztus 23-án történt.

480. oldal: Augusztus 24-én nem tárgyaltam senkivel az Erdélyi Párt vezetőségi tagjait kivéve. Veress Lajos nem volt jelen semmiféle tárgyaláson. A Békepárt tagjaival én soha sem tárgyaltam. Egyes Erdélyi Párti vezetők érintkezésben voltak velük.

481. oldal: Az Erdélyi Tanácsban nem állapodtak meg abban, hogy Veress Lajos szembefordul a németekkel. Veress ilyenben soha sem állapodott meg. Lehet, hogy a Tanácsban hangzottak el kegyes óhajok, vagy ábrándok erre vonatkozólag, de minden alap nélkül.

481. oldal: Teljesen téves és alaptalan a 30. sor is a város új vezetőségéről, melyben Telekit és Bethlen B-t is feltünteti. Új vezetőség csak az oroszok bevonulása után alakult meg, amiben sem Teleki sem Bethlen nem vehettek részt, mert oroszok tökéletes anarchiát teremtettek az első napokban. Telekit elfogták, Bethlen valamire elhúzódt.

A csillaggal jelzett hivatkozásokból arra kell, hogy gondoljak, hogy ezeket a téves adatokat bizonyára Jordáky, Demeter János és Balogh Edgár könyveiből vagy tanulmányaiból vette, amik sajnos hemzsegek a valótlanoktól. Ez részben valószínűleg tudatlanságból ered, de nagy szerepet játszik az illetők szereplési viselkedése is, amivel saját szerepüket nagyítóüvegen át kozmetikázták túlzottan jelentősre. Ne vegye rossznéven, hogy ezeket elmondtam de készülő nagyobb munkája érdekében tette, ahol ezt mind helyesbíteni lehet. Általában vigyázni kell arra, hogy történelmi dolgokról írva az mindig kettős ellenőrzésnek vessük alá, különböző beállítottságú emberek emlékezéseinek egybevetésével és mérlegelésével. Itt amikor a közelmúlt eseményeiről van szó, a szeplőket, ha lehet föltétlenül meg kell hallgatni, akkor a tévedések elkerülhetők.

Ne gondolja, hogy itt nálam most személyes kérdésekről van szó! Mindez közel 40 éve történt és ma már egyáltalán nem fontos, de ha részletekről írunk, akkor azok lehetőleg pontosak legyenek! Mindezt nem negatív kritikának szántam, hanem ellenkezőleg bátorításnak egy olyan kérdésben, – az erdélyi közel múlt rehabilitálásában, – ami a szívügyem.

Tehát szorgalmat, kitartást és sok sikert kívánok, szeretetteljes üdvözlettel

Teleki Béla

New York, 1983. május 30.

Kedves Ildikó

Isten és megbízottjainak malmi lassan, de biztosan örölnék. Velem már végeztek. Ezért a civil boríték, de csöppet se bánom, hiszen azért rúgtak ki s belém, mert Magyarország következetesen védtem a magyarság érdekeit, elmondtam a gondokat s ezt megismételtem máshol is. Nem sajnálom az áldozatot s nincs semmi megbán-

ni valóm. S írói, se emberi tisztességben nem eladói!

A tárgyra térve. Kérem, ne haragudjon, hogy ebben a francos lelkiállapotban nem tudok érdemben írni munkájáról. Pedig elővástam kétszer is – érdeklődéssel, figyelemmel, sőt azzal a jó érzéssel, hogy végre van valaki – hogy vannak néhányan a fiatalabb korosztályban is, aki (akik), jobban ragaszkodnak az igazsághoz, mint a kitaposott ösvényekhez. Az opust – Isten bizony támogatólag – odaadtam Veliky János történésznek. Ő mindig lelkiismeretesen bírálja el a munkánkat, s én eddig nem csalódtam vélekedésében. Az más kérdés, hogy az ő látóhatára egyezik-e a mienkkel, vagy se? De azért reménykedjünk. A dolgozatot körülbelül egy hete olvastam, aztán jött a zűrzavar, s e miatt nem tudom pontosan földéznai a

Kötles Pál (1927–1991)
Lapunk alapító főszerkesztője

gondolati vázát, de akkor az volt a határozott benyomásom, hogy tele van mondani-
valóval s a mű kissé eljett: túl sokat mar-
kol és keveset fog. Talán még az is benyo-
másom volt, hogy valahol szétválak a dol-
gozat, úgy fele tájéka s csak mestersége-
sen került egymás mellé a két témakör. To-
vább: én nem keresném az ürügyet, hogy
valamihez hozzászóljak. Egyszerűen neki
kellene látni megírni a federációs – konfö-
derációs terveket, lehetőségeket, mélyebbre
ásva, mint eddig.

A másik dolog: nem tudom nem lenne-e
érdemes fölkészülni a MNSZ történetének
megírására, a keletkezéstől a feloszlásig,
igenis úgy, mint fióktintézetét, de legalábbis
sejtetvén ezt. Ez is egy szörnyű dráma, hogy
miközben az Internacionálé, sőt a RKP ál-
láfoglalt az önrendelkezés mellett – még a
két világháború között – és Trianon revizi-
ójának híve volt, a háború után épp ők vé-
geztették el a piszkos munkát a MNSz veze-
tőivel. Bizony Kurkó alighanem azért egye-
dül örült bele ebbe a szörnyűségbe, mert na-
gyon kevés volt a tisztességes ember abban
a szövetségben, vagy ha igen fogalmuk se
volt politikáról, s maguk sem hitték, hogy

rakényszerülnek arra, hogy amibe belehaj-
szolták őket.

Talán Kurkó külön is érdemelne egy
szép esszét. Meg kellene próbálnia. Egyálta-
lán milyen adatokkal rendelkezik róla?

Végezetül a magyarságkutató intézet-
ről csak annyit, hogy pusztán léte még nem
jelent semmit, valóban az a kérdés, hogy ki
lesz a vezér, s milyen munkatársak dolgoz-
nak majd ottan? Kívánok sikert, örömet,
nézze el nekem ezt a szörnyű levelet.

Kötles Pál

Debrecen, 1985. június 11.

Örömmel olvastam levelét, hiszen olyan hí-
reket közöl, melyekre már jó ideje sóvárgok.
A MNSZ kongresszusi anyagának közreadá-
sa – még ha válogatott formában is – tör-
ténelmi tett lesz (lenne). Ugyancsak idősze-
rű és hiánypótló munka lenne, ha kiadnánk
román kisebbségi politikáról írott opusát.
Ne keserítse el, ha első-második nekifutás-
ra, nem megy a dolog, előbb-utóbb lehető-
ség nyílik a kiadásra, támad egy kis rés ahol
át lehet gyömröszölni a munkát. Persze ez
sovány vigasz, az ti, hogy esetleg csak, évek
múlva, de hát mi már hozzászóltunk az ef-
fajta nyomorúsághoz. Őszintén írom, hogy
az utóbbi időben az ön levelei jelentették
számomra a vigaszt: nincs semmi veszve,
csak céltudatosan kell törekednünk megva-
lósítani mindazt, amit fölvállaltunk.

Izgatóttan várom a Történelmi Szem-
lében megjelenő anyagát, s bizonyos, hogy
épp olyan élményt jelent számomra, mint
eddig írásai, amelyekkel volt alkalmam
„megismerkedni”: a Históriabeli és a Vigí-
liában közreadott...

Levelének örültem, és remélni, szeret-
ném, hogy egyszer személyesen is meg-
ismerkedhetünk. Ha Pesten járok s alka-
lom kínálkozik rá, esetleg telefonon zava-
rom. Köszönöm, hogy a számát megad-
ta. (Egyébként kíváncsian várom az Alföld
döntését.)

Saját dolgaim miatt nem sokat keser-
gek: a frontok tisztázódnak s már ez is nye-
reség. Egészen világos, hogy az alapokat
évekkel korábban kell keresni: sok jel ezt
bizonyítja. Nagyrészt az E. Fehérrel éve-
kig tartó konfliktusban, a Mozgóban meg-
jelent – szerény, de nagy fölháborodást ki-
váltó – Fordított optika című írásomban, a
Teleki esszében, majd pedig a Tisza-tájban
megjelent vitairatomban, amelyet a hata-
lom soha nem tudott megbocsátani (Végü-
lis: hogyan merészellik) itthon a magyar ér-
dekeket védeni? Ez mégis csak disznóság! –
Nem?) Mindaz, ami frissebb, csak a csepp
volt, amittől föl lehet üdvölni: vigyázat ösz-
szemecskölnödi az abrosz. Isten neki! Kissé
szabadabbnak érzem magam s, megeshet,
hogy távolokban még hasznomra is válík
ez az egész hecc.

Ezen túl aligha fogok töprengeni azon,
hogy adjam-e vagy se szépirodalmi „faj-
védő” (brrr) munkáimat s a tanulmányi-
mat a külhoni, kiadóknak. Nem én akar-
tam így...

Szívélyesen üdvözlí

Kötles Pál

Debrecen, 1985. július 8.